

**T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI**

JİN DERGİSİ'NDE KÜRT MİLLİYETÇİLİĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
HABİP DURSUN**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. HAYRİYE ÖZEN**

Ankara, 2013

T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Habip DURSUN tarafından hazırlanan “Jin Dergisinde Kürt Milliyetçiliği” başlıklı bu çalışma, 14/01/2013 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda (oybirliği/oyçokluğu) başarılı bulunarak jürimiz tarafından Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

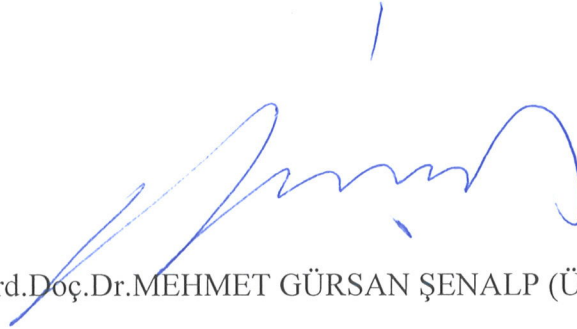

Yrd.Doç.Dr. FATMA ÜLKÜ SELÇUK (Başkan)

Doç.Dr. HAYRİYE ÖZEN (Üye)

Danışman

Yrd.Doç.Dr.MEHMET GÜRSAN ŞENALP (Üye)

ÖNSÖZ

Çalışma süresince değerli vaktini ve kıymetli bilgilerini benden esirgemeyen, tezin tüm aşamasında desteği ve yönlendirmeleriyle yanımda olan hocam sayın Doç.Dr. Hayriye Özen'e, ayrıca anneme, babama, gül yüzlü kız kardeşim Ayşe Dursun'a, ay yüzlü kızım Melike Aysima Dursun'a, özellikle tüm tez yazım süresince stresli süreci atlatmama yardımcı olup eleştirileri ile bana yön veren canım eşim Nihal Akyürek Dursun'a beni teşvik edip cesaret verdiklerinden ve bana çalışmalarımı sürdürme azmi aşıladıklarından dolayı teşekkür borçluyum.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER.....	II
KISALTMALAR DİZİNİ.....	IV
TABLolar DİZİNİ.....	V
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MİLLİYETÇİLİK

1.1. MİLLET (ULUS) NEDİR?	3
1.2. MİLLİYETÇİLİK NEDİR?	8

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ VE KÜRTLER

2.1. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞINA KADAR KÜRTLER.....	12
2.2. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI SIRASINDA KÜRTLER.....	14
2.3. KÜRTLERDE MİLLİYETÇİLİK DÜŞÜNCESİNİN DOĞUŞU	16
2.4. KÜRT CEMİYETLERİ VE FAALİYETLERİ.....	19
2.5. GAZETE VE DERGİLER	22

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
JÎN DERGİSİ VE KÜR TLÜK

3.1. JÎN DERGİSİ.....	27
3.2. KÜR T NASIL BİRİSİDİR?	30
3.3. KÜR T KİMLİĞİ	31
3.4. JÎN DERGİSİNİN KÜR T DERNEKLERİNE BAKIŞI	39
3.4.1. Kür t Gençleri ve Kür t Talebe Hevi Cemiyeti.....	40
3.4.2. Kür t Kadınları ve Kür t Kadınları Teali Cemiyeti.....	43
3.4.3. Kür t Tamim-i Maarif Cemiyeti	47
3.4.4. Kür dıstan Teali Cemiyeti	49
3.5. KÜR TLERİN OSMANLI DEVLETİNE BAKIŞI	50
3.6. BİLGİ VE EĞİTİMİN ÖNEMİ	55
3.7. BİRLİK VE BERABERLİK.....	62
3.8. DİN VE YURTSEVERLİK	68
3.9. EDEBİYAT VE KÜLTÜR ÇALIŞMALARI.....	73
3.10. TARİHSEL OLAYLARI AYDINLATMA.....	83
3.10.1. Dehak Efsanesi - Kawe İhtilali.....	83
3.10.2. Yılbaşı.....	87
3.10.3. Bitlis İsyanı.....	88
3.11. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE KÜR TLER.....	90
3.12. KÜR T GÖÇMENLER.....	93
3.13. WILSON PRENSİPLERİ İLE İLGİLİ DÜŞÜNCELER.....	99
3.14. İNGİLTERE'DEN BEKLENTİLER.....	103
3.15. DOĞU'DA NÜFUS YOĞUNLUĞU VE ERMENİLER.....	103
SONUÇ.....	108
KAYNAKÇA.....	111
ÖZET.....	114
ABSTRACT.....	115

KISALTMALAR DİZİNİ

a.g.e.: Adı Geçen Eser

İTC: İttihat ve Terakki Cemiyeti

KTC: Kürdistan Teali Cemiyeti

K.T.T.C:Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti

Akt: Aktaran

y.y.: Yüzyıl

vd. :Ve Diğerleri

s.: sayfa

M.Ö.: Milattan Önce

M.S.: Milattan Sonra

TABLolar DİZİNİ

TABLO 1: Erzurum, Van ve Bitlis İllerinin Göç Durumu.....	98
TABLO 2: Van İlinde Kürt ve Ermenilerin Nüfus ve Konut Sayısı.....	107

GİRİŞ

Milliyetçilik ortak tarih, kültür, dil, duygu, gelenek görenek gibi maddi manevi öğeleri paylaşan insanların birbirine duyduğu bağlılığı tanımlayan kavramlardan biri olarak görülebilir. Millet ve milliyetçilik kavramları kişilere göre farklılıklar gösterse de toplulukların ortak değerler altında birleşmelerine neden olan güçlü bir ortak kimlik yaratmakta önemli rol oynamaktadır. Millet ve milliyetçilik fikri bütün dünyayı tesir altına alan Fransız İhtilali ve takip eden Napolyon savaşlarının etkisiyle önce Avrupa'yı daha sonra da Asya'yı etkisi altına almıştır.

Fransız İhtilalinden sonra dalga dalga yayılan millet ve milliyetçilik akımının, Osmanlı imparatorluğunu etkisi altına alması, Osmanlı için bir dönüm noktası sayılır. İmparatorluğun önce batı kısmında etkili olan milliyetçilik akımları, sonra doğuya doğru yönelmeye başlamış ve Osmanlı'ya bağlı Müslüman olan Araplara geçmiştir. Osmanlı devleti topraklarının doğu kısmında bulunan Kürtler bu etkinin altına gorce geç girmişlerdir. Kürtlerin önde gelen toplumsal gruplarında Birinci Dünya Savaşından önceki iki on yıl içinde milli kimlik kavramı gelişmeye başlamış ve milliyetçilik fikri gün geçtikçe yükselmiştir.

Kürt milliyetçiliğinin gelişmesinde etkili olan tarihsel faktörlere göz attığımızda yönetim alanında 2.Mahmut döneminden itibaren yapılan reformlar, Birinci Dünya savaşına uzanan dönemde Osmanlı'nın mali dengesinin bozulması ile Kürt halkının haksızlığa uğradığını düşünmesi, savaş dönemlerinde alınan vergilerin ağırlığına tepki olarak doğan isyanlar, Fransız İhtilali'nin bütün dünyada yaydığı özgürlükçü düşünce ve milliyetçilik akımları, Kürtlerin yaşadığı bölgelerde meydana gelen savaşlarda zor durumda kalmaları, Birinci Dünya savaşında yaşanan olaylar ve Wilson prensibi gibi etkenlerin önemli olduğunu söyleyebiliriz.

Kürt milliyetçiliği, Osmanlı İmparatorluğunun Birinci Dünya Savaşından yenik çıkması ve bu durumun yarattığı kaos ve belirsizlik ile birlikte farklı bir boyuta geçiş yaptı. Bu dönemde hız kazanan millet olabilme çabalarının yanı sıra Osmanlı devletinden ayrı bir devlet kurma fikrinin de doğduğunu görmekteyiz. Bu anlamda özellikle 1918-1919 yıllarının Kürt milliyetçi hareketi için bir dönüm noktası

olduğunu söyleyebiliriz. Jın dergisi, Kürt milliyetçiliğindeki bu gelişmenin izini sürebileceğimiz oldukça az sayıdaki yazılı kaynaklardan birisidir.

Jın dergisine odaklanan bu çalışmada derginin Kürtlerde ‘milli bilinç’ oluşturmak ve ‘Kürt’ ortak kimliğini benimsetmek üzere tarih, birlik beraberlik, din ve dil gibi unsurları nasıl formüle ettiği incelenmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MİLLİYETÇİLİK

Milliyetçiliğin anlamını ve ne olduğunu anlamak için ilk önce ‘millet’ terimini tanımlamamız gerekir. Eric Hobsbawm, bu konunun ne kadar ehemmiyetli olduğunu bildiği için 1995 basımlı kitabının giriş bölümünde bahsettiği ütopyasında, nükleer bir savaştan sonraki günlerden birinde, galaksiler arası bir tarihçinin, kendi galaksisindeki alıcıların kaydettikleri uzaktaki küçük felaketin nedenini araştırabilmek için artık ölü durumdaki bir gezegene gittiğini, bu tarihçinin, gelişmiş nükleer silah teknolojisinin eşyalardan ziyade insanları yok edecek biçimde tasarlanması nedeniyle korunmuş bulunan gezegen kütüphaneleriyle arşivlerine başvurduğunu, tarihçinin bir süre inceleme yaptıktan sonra, yeryüzü gezegenindeki insanın tarihinin son iki yüzyılının, “millet” terimini ve bu terimden türetilen sözcükleri anlamadan kavranamayacağını dile getirmiştir¹. Gerek insanlık tarihinin son iki yüzyılını, gerekse milliyetçiliği kavrayabilmek için “millet” terimini bilmek gerekir.

1.1. MİLLET (ULUS) NEDİR?

“Ulus” (nation) terimi, on altıncı yüzyılın başında kullanılmaya başlandığında, “siyasal ve kültürel otorite”yi elinde tutan dinsel bir seçkin grubunu tarif eder. Bucak Kilisesinin başında bulunan ruhban sınıfının üyeleri kendilerini toplu olarak böyle tanımlarlar. Öyleyse “halkı” ı da belli bir bölgede yaşayan avam sınıfı (pleb) oluşturur. “Ulus” ve “halk” terimleri birbirinden açıkça kopuktur².

‘Ulus’ kelimesi eski bir kelimedir; ama modern çağdan önce yalnızca aynı kültürü paylaşan ve hemşehri olan insanları tanımlamak için kullanılır. Bu kimlik

¹E.J.Hobsbawm,**1780’den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, Nisan 1995, s.14.

²Greenfeld Liah ve Chirot Daniel, “Nationalism and Agression”, Theory and Society,1994,23(1),s.81. Aktaran Antoine Roger, **Milliyetçilik Kuramları**, Versus Kitap,İstanbul,Ekim 2008,s.171.

küçük veya büyük gruplaşmalarla ilgili bir fikir vermediği gibi, açık siyasi çağrışımları da yoktur³.Kedourie’ye göre ‘Natio’ kelimesi günlük kullanımda bir halktan daha küçük ama bir aileden daha büyük bir grubun üyesi, doğuştan benzer erkekler için kullanılır. Özellikle de yabancı bir grubu belirtmek için⁴.

Hobsbawm tarafından belirtildiği üzere, İspanya Kraliyet Akademisi Sözlüğü’nde⁵1884 basımından önce modern anlamıyla devlet, millet ve dil terminolojisi kullanılmaz. 1884’ten önce nación sözcüğü, basitçe “bir eyalet, bir ülke ya da bir krallıkta oturanların toplamı” ve aynı zamanda “bir yabancı” anlamındadır. Oysa1884 basımıyla birlikte, artık “her şeyden üstün bir ortak yönetim merkezini tanıyan bir devlet ya da politik birim”, bunun yanında “bir bütün sayılan bu devletin oluşturduğu topraklar ve bu topraklarda yaşayan insanlar” anlamına gelmektedir⁶. Daha yakın zamanlardaki Enciclopédia Brasileira Mérito’da⁷ ise, nação,“Bir devletin, aynı rejim ya da yönetimde yaşayan, ortak çıkarları olan yurttaşlar toplumu; belli bir toprak parçasında ortak gelenek, özlem ve çıkarları bulunan, grubun birliğini sürdürme sorumluluğunu üstlenen merkezi bir iktidara bağımlı olan insanların oluşturduğu kolektif; yönetim güçleri dışında, bir devlete bağlı halk” olarak tanımlanmaktadır. Bundan başka, İspanya Akademisi Sözlüğü’nde “millet”in kesin tanımı 1925 yılına kadar görünmez; millet ancak o zaman “aynı etnik kökene sahip olan, genelde aynı dili konuşan ve ortak bir geleneği paylaşan insanların oluşturduğu kolektif” olarak anlatılır⁸.

‘Millet’ ile ilgili genellikle tanımlamalar din, dil, tarih, duygu, gelenek ve görenekler, semboller ve zaferler birliği olan insanların aynı topraklar üzerinde yaşadığı topluluk olarak bahsedilmektedir. Kimileri tekli öğelerce kimileri de çoklu öğelerce tanımlama yapmaktadır. Tanımın en kısa yoldan anlaşılır bir şekilde halledilmesi de bu olsa gerek. Ancak ‘Millet’ teriminin tanımlanması hatta bilimsel olarak tanımlanması bu kadar kolay değildir.

³ Craig Calhoun, , **Milliyetçilik**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Eylül 2009, s.13.

⁴ Kedourie , Elie, Nationalism, dördüncü baskı, Oxford: Blackwell,1194.s.5...Aktaran Calhoun, a.g.e., 2009, s.13.

⁵ Lluís Garcia i Sevilla, “Llengua, nació i estat al diccionari de la real academia espanyola” (L’ Avenç, 16 Mayıs 1979,s.50-55) Aktaran E.J.Hobsbawm, a.g.e., 1995, s.29.

⁶ E.J.Hobsbawm,a.g.e., 1995, s.30.

⁷ Sao Paulo- Rio-Porto Alegre, 1958,64, Cilt13, s.581. Aktaran E.J.Hobsbawm,a.g.e., 1995, s.30.

⁸ E.J.Hobsbawm, a.g.e.,1995, s.30.

Bu konu ile ilgili çeşitli düşünürlerin tanımlamalarını ele aldığımızda birbirinden farklı tanımlar olduğunu görürüz. Örneğin,

Renan milleti, geçmişte yapılmış ve gelecekte de yapılmaya hazır olunan fedakarlıklar duygusuyla oluşturulan geniş ölçekli bir dayanışma olarak belirtir⁹. Hechter ise, milleti yoğun dayanışma içinde olan, genetik bakımdan ilişkisiz görece büyük bir insan grubu olarak tanımlar¹⁰.

Miroslav Hroch ise milleti çeşitli ilişkilerin bileşimlerine göre tanımlanan büyük bir toplumsal grup olduğunu, belli bir tarihsel kökeni olan, ancak nesnel koşulların etkisi altında, tedricen milli bilinç kazanmış bir insan topluluğu şeklinde tanımlar¹¹. Diğer yandan,

Benedict Anderson ise antropolojik bir ruhla ‘Ulus’u tanımlamaktadır. Anderson’un yaptığı ve akademik araştırmalar üzerinde çalışanlar tarafından çok yoğun tartışılan bu tanıma göre:

Ulus hayal edilmiş bir siyasal topluluktur-kendisine aynı zamanda hem egemenlik hem de sınırlılık içkin olacak şekilde hayal edilmiş bir cemaattir. Hayal edilmiştir, çünkü en küçük ulusun üyeleri bile diğer üyeleri tanımayacak, onlarla tanışmayacak, çoğu hakkında hiçbir şey işitmeyecektir ama yine de her birinin zihninde toplamlarının hayali yaşamaya devam eder¹².

Anderson’a göre Ulus; sınırlı, egemen ve cemaat olarak hayal edilmektedir. Sınırlı olarak hayal edilmesinin nedeni bir milyar insanı kapsayan en büyük ulus olsa bile, başka uluslara ait insanların da yaşadığı, esnek de olsa sonlu sınırlarının olduğunu ve hiçbir ulus kendisini insanlığın tümü ile örtüşüyor olarak hayal etmediğinden... Egemen olarak hayal edilmesinin nedeni de, kavram, Aydınlanma ve Devrim’in, hiyerarşik hanedanlık sistemlerinin ve mülklerinin yasallıklarının aşınmaya başladığı bir çağda doğmasından... Ulus’un, bir topluluk, bir cemaat

⁹Renan, Ernest, “What is a Nation?” (çev.) M. Thom, içinde, H. Bhabha (der.), Nation and Narration, Routledge, Londra, 1990 (1882), s.19; “ Millet Nedir”, Ülkü, Sayı 77, Temmuz 1939. Aktaran Özkırımlı, **Milliyetçilik Üzerine Güncel Tartışmalar**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Ekim 2010, s.17

¹⁰ Hechter, M., Containing Nationalism, Oxford University Press, Oxford, 2000. Aktaran Özkırımlı, **Milliyetçilik Üzerine**,... s.17

¹¹ Miroslav Hroch, **Avrupa’da Milli Uyanış**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s.50.

¹² Benedict Anderson, **Hayali Cemaatler**, Metis Yayınları, İstanbul, Ekim 1995, s.20

olarak hayal edilmesinin nedeni ise, her ulusta eyleme dökülen eşitsizlikler ve sömürü ilişkileri hangi konumda olursa olsun, ulus daima derin ve yatay bir yoldaşlık olarak tasarlandığını ve son iki yüzyıl boyunca milyonlarca insanın, birbirlerini öldürmesinden ziyade, böylesi sınırlı hayaller uğruna ölmeyi kabul etmelerini mümkün kılan şeyin kardeşlik olmasından dolayı¹³.

Bir topluluğun ulus olabilmesi için taşıması gereken temel özelliklere ilişkin olarak ise Calhoun on özellikten bahsetmektedir.¹⁴

1. Sınırları olan bir toprak veya belirli bir nüfus ya da her ikisi.
2. Bölünmezlik-ulusun bir bütün olduğu kavramı.
3. Egemenlik ya da en azından egemenlik ülküsü taşımak ve böylece özerk ve kendine yeterli olduğu varsayılan bir devlet olarak diğer uluslara şekli eşitlik.
4. ‘Üstün’ bir meşruiyet kavramı –örneğin hükümetin ancak halkın iradesi tarafından desteklendiği veya en azından ‘halkın’ ya da ‘ulusun’ çıkarlarına hizmet ettiği sürece adil olduğu düşüncesi.
5. Halkın kolektif olaylara katılımı- ulus mensubiyeti esasına göre seferber edilen bir nüfus (ister savaşa, ister sivil yurttaşlıkla ilgili faaliyetler için).
6. Doğrudan üyelik- her bir bireyin, ulusun ivedi bir parçası oluşu ve bu bağlamda diğer üyelerle kategorik olarak eşit görülmesi.
7. Dilin, paylaşılan inanç ve değerlerin, alışılmış pratiklerin bir birleşimini içerecek biçimde bir kültür.
8. Zamansal derinlik-ulusun, geçmiş ve gelecek nesilleri içerdiği ve ortak bir tarihi olduğu haliyle zaman içinde var olduğu anlayışı.
9. Ortak mezhep veya ırk özellikleri.
10. Belli bir toprakla tarihi, hatta kutsal bir bağ olarak sıralamaktadır.

Ulus ile ilgili tanımlar yapılırken farklı perspektifler kullanıldığından üzerinde hemfikir olunan tek bir tanım bulmak mümkün değildir. Hroch’a göre

¹³ Anderson, a.g.e., 1995, s.21-22.

¹⁴ Calhoun, a.g.e., 2009, s.6

“Modern siyasal düşünce açısından en enteresan olgulardan biri bütün bir yüzyıldır tarihçi, siyasal bilimci ve sosyologların millet kavramının tanımı üzerine halen sürdürmekte oldukları tartışmadır.”¹⁵Bu tartışmaların da uzun bir süre devam edeceği hatta tanımının bile yapılamayacağını Hugh Seton –Watson şu sözlerle ifade eder: “Dolayısıyla, ulus için herhangi bir ‘bilimsel tanım’ yapılamayacağını teslim etmek zorunda kalıyorum; oysa ortada bir fenomen var ve var olmaya devam ediyor.”¹⁶

Ulusluk kavramı, siyasi süreçlerden önce, kültürel ya da toplumsal yapısal zeminlerde, nesnelce tanımlanamaz. Bunun önemli bir sebebi ulusların, kısmen milliyetçilik tarafından kurulmuş olmalarıdır. Uluslar, ancak, mensupları kendilerini söylemsel ulusal kimlik çerçevesi içinde anladıkları sürece var olurlar... Uluslar ancak milliyetçilik bağlamında varlıklarını sürdürebilirler. ‘Ulus,’ bir halk olmanın ne anlama geldiğini ve böyle tanımlanan insanların geniş dünya sistemi içine nasıl oturduğunu, özel bir kavrama biçimidir. Milliyetçi düşünme ve konuşma biçimi, ulusun inşasına yardımcı olur¹⁷.

Ulus ya da millet kavramının herkes tarafından genel kabul görülen bir tanımı olmamakla birlikte çoğu düşünür tarafından ortak kabul görülen bir şey var ki o da millet sonrası milliyetçiliğin oluştuğu değil; milliyetçilik sonrası milletin oluştuğudur. Milletlerin sadece oluşumu değil varlıklarını devam ettirmesinde de milliyetçilik önemli bir etkidir. Milliyetçiliğin milletleri yarattığına dair açıklamalarda bulunan önemli isimlerden birisi Hobsbawm’dır.

Hobsbawm, milletlerin oluşumu alanına giren yapaylık, icat ve sosyal mühendislik unsurlarını vurgular. Ayrıca, milletlerin, insanları sınıflandırmanın doğal, tanrı vergisi bir yolu olduğu, doğuştan gelen bir politik kader iddiası bir mit olduğunu, bazen önceden var olan kültürleri alıp onları milletlere çeviren milliyetçilik, bazen de milletleri yoktan icat ettiğini ve genellikle önceden var olan kültürleri tamamen yok ettiğini söyler¹⁸. Kısacası, analitik düzlemde milliyetçiliğin

¹⁵ Hroch,a.g.e.,2011, s.21.

¹⁶ Hugh Seton –Watson, “Nations and States” s.5. AktaranAnderson, a.g.e.,1995, s.17

¹⁷ Calhoun,a.g.e., 2009, s.137

¹⁸Ernest Gellner, Nations and Nationalism, s.48-49. Aktaran E.J.Hobsbawm,a.g.e., 1995, s.24

milletlerden önce geldiğini, milletlerin devletleri ve milliyetçilikleri yaratmadığını, doğru olanın bunun tam tersi olduğunu söyler¹⁹.

1.2. MİLLİYETÇİLİK NEDİR?

Her hangi birisi ‘ben milliyetçiyim’ diyerek yola çıkıp milliyetçilik düşüncesini başlatmamıştır. İnsanların, ulus düşüncesi ve ülkeleri için ideolojik tercihleri veya siyasi emelleri olmadan, aniden milliyetçi kavramlarla düşünmeye başladıkları belli bir an da yoktur²⁰. Fransız Devrimi ve bu devrimi takip eden yıllarda yapılan Napolyon savaşları sonrası milliyetçilik düşüncesi yayılmaya başlamıştır. Düşüncenin çıktığı dönemden itibaren de milliyetçiliğin ne olduğu ve tanımı hep tartışmalı bir konu olagelmıştır. Bugüne kadar da milliyetçilik ile ilgili ortak bir fikir birliği sağlanamamıştır.

Tıpkı millet kavramı gibi milliyetçilik kavramı da farklı şekillerde tanımlanmıştır.

Umut Özkırmılı, milliyetçiliğin bir dünyaya bakış ve onu yorumlama biçimi, bizi çevreleyen gerçekliği anlamamızı ve onu şekillendirmemizi sağlayan bir referans çerçevesi olduğunu belirtir²¹.

Milliyetçiliğin esasen politik birim ile milli birimin uyumluluğunu öngören bir ilke olduğunu bahseden Gellner’e²² karşı, Wallerstein milliyetçiliğin devlet düzeyinde tek biçimliliklerin dışavurumu, itici gücü ve sonucu olduğunu söylemektedir²³.

Glenn Jordan ve Chris Weedon isimli milliyetçiliği “her şeyden önce bilincimize bir şekil veren, dünyayı anlamlandırmamızı sağlayan bir söylem; başka bir deyişle,

¹⁹ E.J.Hobsbawm,a.g.e., 1995, s.24

²⁰ Calhoun,a.g.e., 2009, s.13

²¹ Özkırmılı,**Milliyetçilik Üzerine**, ... s.28.

²² Ernest Gellner, Nations and Nationalis, s.1. Aktaran E.J.Hobsbawm,a.g.e., 1995, s.23-24

²³ I.Wallerstein (1993). “Halklığın İnşası: Irkçılık, Milliyetçilik ve Etniklik”. Irk Ulus Sınıf: Belirsiz Kimlikler.İstanbul:Metis.S.104.Aktaran Çoban vd.a.g.e., 2009, s.40.

toplu kimliklerimizi belirleyen, günlük konuşmalarımızı, davranış ve tutumlarımızı yönlendiren bir görme ve yorumlama, bir algılama biçimi”²⁴ olarak tanımlamaktadır.

Milliyetçilik ile ilgili bu farklı tanımlamaların kısmen ortaya koyduğu gibi çeşitli milliyetçilikler vardır.

Milliyetçiliğin, kimi selim ve iç rahatlatıcı, kimi dehşet salan farklı çeşitleri vardır. Sosyal bilimciler bazen ‘iyi’ milliyetçilik veya vatanseverlik ile ‘kötü’ milliyetçiliği veya şovenizmi, sanki tamamıyla farklı toplumsal olgularmış gibi çözümlenmeye kalkarlar. Halbuki bu, onların anlaşılmasını zorlaştırdığı gibi benzerliklerini de gizler. Ulusal kimliğin ve sadakatin gerek olumlu, gerekse olumsuz göstergelerini şekillendiren, aynı ortak milliyetçi söylemdir²⁵.

Calhoun’un belirttiği üzere, ‘ulus’, ‘ulusal’, ‘milliyet’, ‘ulus-devlet’ ve ‘ulusal çıkar’ gibi terimlerin kullanımı, aksi takdirde birbirinden ayrı düşecek olan birçok hareket, ideoloji, politika ve çatışmanın bir araya gelmesini sağlar. Sözelimi Japon iktisadi korumacılığının, Sırp etnik temizliğinin, Amerikalıların beyzbol maçlarından önce milli marş okumalarının, Dünya Bankası’nın istatistik toplama yöntemlerinin ortak paydası, hiçbiri için tam bir nedensel açıklama ortaya koymasa da, onları birbirine bağlayan ve onlara biçim veren söylemsel yapıdır. Sonuç olarak, Breton ayrılıkçılığı, pan-Arap milliyetçiliği ve Çin’deki protestocu öğrencilerin Çin’in geleceği için ölmeye hazır olduklarını bildirmeleri, farklı tarihsel yörgüngelerden ve şartlardan da doğsa, bunların hepsini birleştiren ortak bir retorik vardır. Başka ortak paydaları da olabilir, ama bunların hiçbiri onları tek başına ‘milliyetçilik’ kadar tanımlamaz²⁶.

Özkırımlı, milliyetçilik söyleminin temel özelliklerini üçe ayırmıştır: Milliyetçilik söyleminde 1-millet her şeyden önce gelir. 2- milleti tek meşruiyet kaynağı olarak görür. 3-dünyayı ikili kategorilere ayırır; ‘biz’ ve ‘onlar’, ‘dostlar’ ve ‘düşmanlar’ gibi²⁷.

²⁴ Glenn Jordan ve Chris Weedon, Cultural Politics:Class, Gender, Race and the Postmodern World (Oxford: Blackwell,1995), s.14.Aktaran Özkırımlı,**Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış**, Doğu Batı Yayınları, Ağustos 2009.s.15

²⁵ Calhoun,a.g.e., 2009, s.4.

²⁶ Calhoun,a.g.e., 2009, s.30.

²⁷ Özkırımlı,**Milliyetçilik Kuramları**...s.285-286.

Bunun yanı sıra Özkırmıllı milliyetçilik söyleminin dört farklı şekilde işlediğini de savunmuştur.²⁸

1-Milliyetçilik söylemi dünyayı “biz” ve “onlar” şeklinde böler. Milliyetçilik “biz muhabbeti”, yani dünyayı “biz” ve “onlar” diye bölen, her iki tarafa da türdeş ve sabit bir kimlik atfeden söylemler ailesinin bir üyesidir.

2-Milliyetçilik söylemi hegemonya kurucudur. Diğer söylemler gibi milliyetçi söylem de güç ve tahakküme dairdir...

3-Milliyetçilik söylemi kendisini doğallaştırır. “Milliyetçiliğin gözünde milli kimlik, etnik değişkenlerin göreliliğini, şeyleştirilmiş bir ebedi hakikatler kümesine dönüştüren bir mutlak değerler sistemidir”²⁹

4-Milliyetçilik söylemi kurumlar aracılığıyla işler. Milliyetçilik söylemi yoktan var olmaz, toplumsal bir boşluk içinde oluşmaz. Bir sürü kurum tarafından üretilir ve dayatılır.

Milliyetçilik söylemi “biz” ve “onlar” diye insanları ötekileştirerek, hegemonyayı kurup kendini doğallaştırarak ve kurumlar aracılığıyla üretilip dayatılmasıyla her gün kendini yeniler. Her yenilenen milliyetçi söylemde bölgelere göre değişir. Milliyetçilik söylemi, zamanla kavramların nasıl değiştiğini gösterir. Özkırmıllı’nın da dediği gibi, “farklı hareketleri, ideolojileri ve politikaları ‘milliyetçilik’ olarak tanımlayan şey milliyetçilik söylemidir”³⁰.

Milliyetçilik kısa bir şekilde herhangi bir konuya değinerek açıklanamayacak kadar geniş, zamanla değişen ve her değişiminde de farklı düşüncelere yönlendiren, milletlerin oluşmasında veya devletlerin yıkılmasında her zaman etkin bir görevi olan geçmiş ile gelecek arasında bir köprüdür.

Milliyetçilik yalnızca buhranlar ve aleni çatışmalarda öne çıkan bir şey değildir. O, modern çağın kolektif bilincinin ve son iki yüz yılımıza damgasını vuran devlet yapısının da temelini oluşturur. Gerçekten de, milliyetçilik yalnızca siyasi değil, aynı zamanda kültürel ve kişisel bir kimlik meselesidir... Milliyetçilik kısmen

²⁸ Özkırmıllı, **Milliyetçilik Üzerine**,...s.30-31.

²⁹ Herzfeld, M., *Cultural Intimacy: Social Poetics in the Nation – State*, Routledge, New York ve Londra, 1997, s.42. Aktaran Özkırmıllı, **Milliyetçilik Üzerine**, ...31.

³⁰ Özkırmıllı, **Milliyetçilik Üzerine**, ... s.2.

bizi biz yaptığı, bestekar ve sanatçılara ilham kaynağı olduğu ve tarihle (dolayısıyla ölümsüzlükle) bağ kurmamızı sağladığı için duygusal bir güce sahiptir³¹.

³¹ Calhoun,a.g.e., 2009, s.3.

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ VE KÜRTLER

2.1. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞINA KADAR KÜRTLER

Kürtler, Osmanlı devletine Yavuz Sultan Selim'in 1514 yılında Şah İsmail'i yenilgiye uğratmasıyla beraber bağlanmıştır. Sultan Selim ele geçirilen yerlerin düzenlemesini Bitlisli bir Kürt olan tarihçi İdris'in yapmasını istemiştir³².

İdris-i Bitlisi ile Yavuz Sultan Selim arasında Çaldıran Savaşı sonrasında yapılan anlaşma ile Kürtler, Osmanlı Devletine biat etmişler ve bu anlaşmaya göre de;

1 - Kürtlerin emirliklerinin Osmanlı yönetimine bağlı özerklikleri korunacak.

2 -Kürt emirliklerinde yönetim babadan oğula geçecek ve bu da Padişah fermanıyla ilan edilecek.

3 - Kürtler, savaşlarda Osmanlı ordusuna asker verecekler.

4 - Kürtler, Osmanlılara vergi verecekler.

5 - Osmanlılar, Kürtleri dış saldırılardan koruyacaktır³³.

Tüm özerklik haklarını garantiye alıp bir tür bağımlılık altına giren Kürt beyleri, Osmanlılarla Safeviler arasındaki dengeye dayanarak gerçek bir bağımsızlık sürdürdüler. Bu durum 1639 Kasrı Şirin antlaşmasına kadar sürdü. Bu tarihte bölgenin doğu kısmı İran'da, batı kısmı da Osmanlı devletinde kalmak üzere ilk kez bölündü. Denge durumu ortadan kalkmasıyla beraber Kürt beyleri Osmanlı'nın etkisine daha fazla girdiler. Bununla birlikte, bölgenin doğal yapısı sayesinde yarı bağımsızlıklarını da korudular. Bu durum 19.yüzyıl başına kadar sürdü³⁴.

³² **Jîn Dergisi**, sayı :12 , syf:3. Aktaran M.Emin BOZARSLAN, **Jîn Kürdçe- Türkçe Dergi1918-1919**, Deng Yayınevi, Upsala-Sweden, Ocak 1985, Cilt 3, s.557.

³³ Ömer Vehbi Hatipoglu, **Bir Baska Açıdan Kürt Sorunu**, Mesaj Yay. Ankara,1992, s, 32. Aktaran Fetullah KAYA, **Osmanlı Döneminde Kürt Basını**, s.33.

³⁴ Baskın Oran.,**Türkiye'nin Kürt Sorunu**, TUSES Yayınları, 1996, s.34-35.

19. yüzyılda Kürtlerin yaşadığı bölgede Baban, Rewanduz, Botan, Bahdinan gibi özerk bölgeler vardı. Özerk bölgelerin himayesinde asayişin sağlanması, dış tehdit algısını büyük ölçüde azaltmıştı. Bunun sonucu bu emirliklerin bünyesindeki aşiretler çözülme sürecine girmişti. Ancak Osmanlı Devleti'nin 19.yüzyılda yaşadığı toprak kayıpları karşısında hâkim olduğu topraklar üzerinde egemenliğini devam ettirmek için merkezi yapıyı güçlendirmeye çalıştı. Bunun için de yerel güçlerin hâkimiyetinde olan özerk bölgelere merkezden yönetici atadı. Osmanlı'nın merkezileşme politikaları 19.yüzyılın ortalarına doğru bütün emirliklerin ortadan kaldırılması ile sonuçlandı. Bunun sonucunda bölgede ortaya çıkan asayiş sorunu, aşiretlerin varlığını tekrar zorunlu hale getirdi³⁵.

Osmanlı Devleti, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki zorluklara rağmen yine de merkezî bir yönetim kurmayı hedeflemiş; fakat buna teşebbüs etmemiştir. Her şeyden önce Osmanlıların, Kürtlerin yaşadıkları bölgelere ilgileri onları denetim altına almak ve asimile etmek istemelerinden değil, devletin doğu sınırlarını savunma ihtiyacından kaynaklanıyordu. Bundan dolayı, sarp dağlardaki beylere yalnızca iç işlerinde özerklik verilmekle kalınmamış, aynı zamanda sınır bölgelerinin güvenliklerini sağladıkları için kendilerine tımar da ihsan edilmiştir. Osmanlı Devleti, özellikle sınır komşusu ülkelerle çok da önemli olmayan sorunları bir şekilde halledecek bir takım düzenlemeler yapmayı tercih etmiştir. Çünkü imparatorluk ordusunun böyle her olayda harekete geçmesi pahalıya mal olurdu. Ayrıca ordunun bazı birimlerinin, böylesine uzak yerlere zamanında gönderilmesi mümkün olmayabilirdi. Osmanlı Devleti, ele geçirdiği topraklardaki yerel yöneticileri yönetici zümre sınıfına katamadığı zaman, bölgedeki bu yöneticilerle görüşüp anlaşarak ve onlara unvanlar vererek devlete bağlamaya çalışmıştır³⁶.

Osmanlı Devleti son dönemlerinde merkezi otoriteyi siyasi açıdan güçlendirmek amacıyla Kürtleri bazen kayırıp kolluyor bazen de eski dönemlerden kalma kısmi özerkliklerini yok etmeye çalışıyor ve bu arada başkaldırıları ile

³⁵ Vahap Uluç, **Kürtler'de Sosyal Ve Siyasal Örgütlenme: Aşiret Mukaddime**, Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2010, s.41

³⁶ Metin Heper, "Mesafeli Bir İlişki", Devlet ve Kürtler, s. 71., Aktaran Cabir Doğan, **XVI. Yüzyıl Osmanlı İdari Yapısı Altında Kürt Emirlikleri ve Statüleri**, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Mayıs 2011, Sayı:23, s.36

karşılaşıyordu. 20. yüzyılın başında Kürt isyanları, Osmanlı İmparatorluğu içindeki milliyetçi akımlara yeni bir boyut katıyordu. 1908 İhtilali Kürtleri politik hayatın içine çekti. Kürt derneklerinin, gazete ve dergilerinin sayısı gün geçtikçe arttı³⁷.

Yavuz Sultan Selim zamanında Kürt şeyhlerinin, aşiret reislerinin ve mirlerinin halifeye biatıyla başlayan Türk-Kürt beraberliği Osmanlının son dönemine kadar iki kardeş kavmin münasebetleri olarak geldi. Osmanlının son dönemi Jön Türklerle başlayan, yükselen Türk milliyetçiliği, zaman zaman Kürtlerin de tepkileriyle karşılaştı. Fakat bu başkaldırıları Cumhuriyetle birlikte milli motifler kazanarak; Cumhuriyet kurucularının Türk milliyetçisi tavırlarına karşı tepkiye dönüştü³⁸.

2.2. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI SIRASINDA KÜRTLER

Kürtlerin uzun zamandır güçlerini ve kaynaklarını tüketerek katıldıkları çatışmalar, milliyetçi Kürt hareketini zayıflatmıştı. Kürtlerin, Ermenilerin trajik sonlarında oynadıkları rol, şimdi savaşın olası tehlikelerini göğüsleyebilmek için Türklere yakın durmaları gerektiriyordu: Bununla birlikte, sürgünde yaşayan Kürt milliyetçilerinden oluşan küçük bir grup, bağımsız bir Kürdistan için çalışmayı sürdürdü. Bu insanlar yüzlerini, savaşta Osmanlı'ya karşı savaşan iki güce, İngiltere ve Rusya'ya çevirmişlerdi³⁹.

Birinci Dünya Savaşı'na yaklaşıldığı yıllarda, doğunun bir başka bölgesi olan Bitlis'te ulusal direniş gündeme girmişti. Rusya'nın Bitlis Başkonsolosu Çirkov, 1912 yılının Temmuz ayında hazırladığı bir raporda, Kürt halkının genel durumuyla ilgili olarak şunları yazıyordu:

Kürtler arasında ulusal bir ruh ve uyanış var ve bu durum, giderek ülkenin tüm sakinleri arasında yaygınlaşıyor. Kürtler Bitlis ve diğer kentlerde yabancı boyunduruğundan kurtulmak istiyorlar. Bunun için de Siirt kentinde, Xerzan (Garzan) ve Botan'da; Bitlis'te, Hizan ve Mutki'de, Diyarbakır kentinde; Mardin, Nusaybin, Midyat, Cizre, Silvan'da; Musul kentinde, Zaho,

³⁷ Minorsky V., Bois T., Mac Keinze D.N., **Kürtler ve Kürtdistan**, Can Matbacılık, 2004, s.50

³⁸ Kazım Karabekir, **Kürt Meselesi**, Emre Yayınları, 1997, s.7

³⁹ Jwaideh W., **Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi Kökenleri ve Gelişimi**, İletişim Yayınları, 2009, s.257

Süleymaniye ve Kerkük'te; Van ilinde, Başkale, Dısbilkın ve Gürcan'da başkaldırıp devlet kurumlarına, silaha ve zahireye el koymak ve bölgede bir Kürt hükümeti kurmak istiyorlar⁴⁰

2 Kasım 1914'te Rusya, Osmanlı imparatorluğuna savaş açınca, Kürtler sanki kader tarafından itilmişler gibi Kuzeydeki büyük Hıristiyan devlete ve onun müttefikleri olup da kendi içlerinde yaşayan Ermenilere ve Asurlulara karşı başlayan çarpışmalarda Müslümanların safında yer aldılar. Bunun sadece bazı istisnaları vardı⁴¹. Birinci Dünya Savaşı'nın Kürt halkına maliyeti büyüktü. Çarpışmaların gerçekleştiği bölge, kuzeyde Sarıkamış'tan güneyde Mukri'ye; doğuda Erzurum'dan ve batıda Erzincan'a kadar uzanıyordu. Bu bölgedeki birçok yer, yerleşimcileri üzerinde korkunç sonuçlar doğuracak şekilde birkaç kez el değiştirdi. Türk tarafının gayreti cihat çağrısıyla ateşlenmişti. Rus ordusuna hizmet eden Ermeni ve Süryani yardımcı birliklerinde de benzer hisler mevcuttu⁴².

Birinci Dünya Savaşı'na giren Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşın neticesinde fiilen dağılmakta olduğu bir sırada Kürt talepleri somut bir şekilde dile getirilmişti. Kürtlerin önde gelen ve kendi yaşadıkları bölgelerde sözü geçen ailelere mensup bireyleri, düzenli eğitim görmüş Kürt gençleri ve Batı'daki milliyetçi girişimden etkilenmiş olan Kürt okumuşları Mondros Mütarekesi'nin imzalanması ile birlikte aktif olarak siyasi hayata katılarak Kürt derneklerini oluşturmuşlardı⁴³.

Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Kürtlerin çoğunluğu Osmanlı İmparatorluğu'nda, geri kalanı İran'da yaşıyordu. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Bitlis, Dersim, Diyarbakır, Hakkari, Musul, Mamuretülaziz (Elazığ) ve Van vilayetleri ile Urmiye Gölü'nün batısından İran'ın Kuzistan bölgesine kadar uzanan bölge, çok büyük ölçüde Kürtlerin yerleşik olduğu bölgelerdi. Bu bölgelerde Kürtler, feodal aşiretler halinde Osmanlı ve Pers imparatorluklarının tebaası olarak yaşıyorlardı. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Ortadoğu haritası bütünüyle yeniden çizildi.

⁴⁰ Rusya'nın İstanbul Konsolosluğu Belgeleri, 1907-13, Cemilê Celil'den Aktaran K. Burkay, Geçmişten Bugüne Kürtler ve Kürdistan, s. 463.

⁴¹ Aegleton W., **Mehabad Kürt Cumhuriyeti**, Komar Yayınları, 1989, s.35.

⁴² Jwaideh, a.g.e, s.251

⁴³ İsmail Göldas, Kürdistan Teâli Cemiyeti, Doz Yayınları, İstanbul, 1991, s. 11., Akt. Zeynep Çamsoy, **Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Milli Mücadele Dönemi'nde Kürdistan Teâli Cemiyeti**, s.47.

1920'lerin ortalarına gelindiğinde pek çok Kürt Türkiye Cumhuriyeti'nde -İngiliz ve Fransız mandası altında kurulan iki yeni Arap devleti olan- Irak ve Suriye'de ve rejim değişikliğinden sonra İran'da yaşıyordu. Küçük bir Kürt topluluk, kendisini Güney Kafkasya'da Sovyet yönetimi altında buldu⁴⁴.

2.3. KÜRTLERDE MİLLİYETÇİLİK DÜŞÜNCESİNİN DOĞUŞU

Birçok tarihçi ve siyaset bilimci “Kürtçülüğün Babası” olarak Katolik misyoner P.Maurizio Garzoni’yi görür. Ona bu ünvanı kazandıran Kürt dili ve grameri üzerine ilk eseri yazan kişi olmasıdır. Ancak her ne sebeple kaleme alınır alınsın bir dilin gramer kitabı, o dili konuşan toplumu harekete geçiremez. Bir topluma milliyetçi dinamizmi kazandıran şey, ideolojik yapıtlardır⁴⁵. Mem u Zin adlı eserinin önsözünde Ahmed-i Hani şöyle diyordu:

Keşke aramızda ahenk olsaydı! Eğer bizler içimizden birine itaat etseydik, o Türkleri, Arapları, Farısları, onların tümünü tabiiyeti altına alırdı. Dinimizi, devletimizi mükemmelleştirir ve kendimizi ilim irfanda eğitirdik⁴⁶.

Kürt milliyetçiliği üzerine yapılan araştırmalarda milliyetçiliğın doğuşunda üç etkenin varlığından sözedilir. İlk etken, Bedirhan Bey’in oğullarından Mikdat Mithat Bedirhan tarafından 1898’de çıkarılan Kürdistan gazetesidir. Gazete Kürt milliyetçiliği yapmamaktadır ancak çeşitli açılardan ilk Kürt aydınlarını meydana getirecektir. Milliyetçiliğın doğuşuna sebep olan ikinci etken ise 2. Meşrutiyetin ilanı ve devamında gelen özgürlüklerdir. Osmanlı devletindeki bütün belirgin etnik dinsel unsurlar gibi Kürtler de bir kültürel ve örgütsel bir konuma geçmeye başladılar. Etkenlerden üçüncüsü ise Mütarekedir. Osmanlı devleti dağılmakta ve herkes gibi Kürtlerde kendi geleceğini çizmek istemektedirler⁴⁷.

İlk Kürt gazetesi olan Kürdistan gazetesi, 1898 yılında Mikdat Mithad Bedirhan tarafından yayın hayatına başlatıldı. Yayımlanmaya başlandığı ilk dönemde

⁴⁴Kemal Kirişçi, Gadret M. Winrow, **Kürt Sorunu Kökeni Ve Gelişimi**, 2007, s.4.

⁴⁵Candaş Can, **Modern Ulus İnşası Sürecinde İki büyük Engel**, s. 9, <http://www.academia.edu/1739961/KurtlerdeAsiretiYapisiIveIKurtMilliyetçiligi>

⁴⁶Bruinessen, 2003., s. 390, Aktaran: Can, a.g.e., s.9.

⁴⁷Baskın Oran, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik, Kürt Milliyetçiliğinin Diyalektiği**, İletişim yayınları, Cilt:4, s.874-875.

politik olmaktan çok dil ve eğitimin önemini vurguluyordu. Gazetenin Cenevre'ye taşındığı dönemde ise daha çok Sultan Abdülhamit aleyhtarı liberal-demokrat düşünceler savunuluyordu⁴⁸.

Kürt milliyetçiliğinin doğuşuna etkisi olan 2. Meşrutiyetin ilanı ve devamında gelen özgürlükler sayesinde İstanbul, Musul, Diyarbakır ve Bağdat gibi pek çok Osmanlı şehrinde Kürt siyasi kulüpleri ve cemiyetleri kurulmuştur. Dahası, genç Kürtler, özellikle Bedirhan ve Baban gibi önde gelen ailelerin çocukları, eğitim amacıyla Ortadoğu dışındaki ülkelere (örneğin, Fransa ve İsviçre'ye) gitmişlerdir. Kaçınılmaz olarak bu aydınlar Batı anlayışı milliyetçilik ve diğer siyasi kavramlarla tanışmakta, bu ise kendi ulusal gelenekleri ve değerleri yönünde artan bir uyanışa neden olmaktaydı⁴⁹. 1908 devriminin getirdiği özgürlük ortamında yapılan seçimlerde çeşitli etnik grupları temsil eden bir parlamento oluşturuldu. Bu parlamentoda ittihatçılar yüz atmış milletvekili ile Prens Sabahattin'in Ahrar Partisi ise yirmi beş milletvekiliyle temsil edildiler. Parlamentoya ayrıca yetmiş bağımsız milletvekili girdi. Etnik kökenleri itibariyle bu milletvekillerinin yüz kırk yedisi Türk, atması Arap, yirmi yedisi Arnavut, yirmi altısı Rum, on dördü Ermeni, onu Slav ve dördü de Yahudilerden oluşuyordu. Ekinci'nin belirttiği gibi, resmi belgelerde bu gruplar arasında Kürt milletvekillerinden söz edilmediği görülmektedir. Anlaşılan Kürtler, İttihat-Terakki ya da Ahrar Partisi içindeki Türkler arasında gösterilmişlerdir. Oysa o dönemde Bulgarların 'Devrimci Bulgar Partisi' ve Ermenilerin de 'Taşnak Partisi' adıyla oluşturulan siyasi partileri olduğu halde Kürtlerin bağımsız siyasi partileri yoktu. Çünkü Kürt feodalleri Osmanlı Padişahının otoritesine bağlıydı. Küçük burjuva aydınlarının kurdukları derneklerin, Kürt aşiret ve beyliklerini örgütleyerek siyasi bir güç haline getirmelerinin koşulları mevcut değildi⁵⁰.

1908 Meşrutiyet ortamında başlıca tema olan özgürlük, ilk Kürt örgütlerini ve yayınlarını doğurdu. Kürt Neşri Maarif Cemiyeti, Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti, Kürt Hevi Talebe Cemiyeti gibi dernekler Kürt Teavün ve Terakki Gazetesi, Kürdistan gazetesi, Roji Kürd ve Hetave Kürd gibi yayın organları çıkardılar.

⁴⁸ Mehmet Sait Çakar, vd., **Kürt Dili Ve Edebiyatı**, Tarih Vakfı, 2010, s.147.

⁴⁹ Minorsky vd., **Kürt Milliyetçiliği**, Örgün yayınevi, 2008, s. 329.

⁵⁰ Tark Ziya Ekinci, **Kürt Siyasal Hareketlerinin Sınıfsal Analizi**, İstanbul, 2011, s.4.

Bunlardaki egemen tema Kürtlerin kültürünü geliştirmesi ve özerkliğe kavuşması idi. Bağımsızlıktan söz edilmemekteydi. Osmanlılık kavramı çok güçlüydü⁵¹. Zamanla Kürtler arasında bu durum değişti. Kürt kimliği ve Kürt milliyetçiliği gün yüzüne çıkmaya başladı.

Osmanlı Devleti'nde Kürt milliyetçiliği, kısmen Ermeni milliyetçiliğinin kısmen de Jön Türk hareketinin taklit edilmesiyle doğmuştur. Kürt milliyetçiliğinin doğuşu, doğuda sadece Kürtlerin millî şuuru değil, bölgenin sosyal yapısı içinde aşiret reisleri, toprak ağaları, kısaca feodal liderlerin ihtiraslarıydı. Yapılan propaganda sonucu, her feodal lider kendisini, kurulacak 'Kürdistan'ın lideri, yöneticisi, hakimi olarak görmekteydi⁵².

Birinci Dünya savaşı sırasında Rusların Doğu'dan Osmanlı topraklarına girişi ile birlikte Kürtler adına yeni bir dönem olan 1916'dan itibaren doğudan batıya bir göç harekâtı başladı. Bu yaşanan olayların başlangıcı ise Kürtlerle İttihatçıların ilişkisini ilk bozan 1914'te kurulan İskan-ı Aşair ve Muhacirin Müdüriyetinin politikaları oldu. Kanun uyarınca önce 1916'da Kürtçe coğrafi ve yerleşim yerlerinin isimlerini Türkçeye dönüştürmeye başladı. Ardından Talat Paşa'nın emriyle savaş sırasında değişik yerlere göç etmiş Kürt nüfusun Türk nüfus içinde yüzde beş oranında dağıtılmasına başlandı. Amaç, Kürtleri daha 'medeni' olduğu düşünülen Türk gruplarının arasında eriterek modernleştirmektir. Dışlama içermeyen bu tutumun nedeni Kürt asıllı sosyolog Ziya Gökalp'in birbiri ardına yayınladığı raporlardı. Ancak Kürt tehciri sırasında açlık, soğuk ve hastalık sonucu büyük can kayıpları oldu⁵³. Bu iskan politikası göç nedeniyle yaşanan sıkıntılarla beraber Kürtlerin arasında iç huzursuzluklara da neden olmuştur. Bu huzursuzluklar Kürt aydınlar ve yurtseverlerini Kürtlerin bağımsız olma isteği yönüne sevk etmiştir.

⁵¹Oran B., **Türkiye'nin Kürt Sorunu**,.....s.36.

⁵² Martin van Bruinessen, Kürdistan Üzerine Yazılar, İstanbul 1995, s. 224., Aktaran: Mehmet Köçer, **Ağrı İsyanı**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,2004, s.380.

⁵³ Fuat Dündar, **Modern Türkiye'nin Şifresi, İttihat ve Terakki'nin Etnisite Mühendisliği, 1913-1918**, İletişim Yayınları, s. 399-422.

2. Meşrutiyetin ilanı sonrası Kürt gazete, dergi ve derneklerin sayısının artması ve devamında Birinci Dünya Savaşının meydana gelmesiyle beraber bağımsız bir Kürdistan fikri ilk kez ortaya atıldı⁵⁴.

Kazım Karabekir; Kürt milliyetçiliğinin doğuşu ile ilgili olarak, Kürtlere beylik ve muhtariyet gibi zehirli haplar yutturulduğunu; meşrutiyetin ilanından sonra ademi merkezîyet diyerek bu gayeye varmak isteyen kişilerin türediğini; mütareke ilanından sonra ise Kürt İstiklâlî fikrinin büsbütün ateşlendiğini; Kürtçe gazeteler çıkarıldığını; Kürtlerin ıslahı için projeler etrafa yayılıp kongreler yapıldığını; siyasi şahsiyetleri ve ordu erkânı bile seçtiklerinden bahsetmektedir⁵⁵.

2.4. KÜRT CEMİYETLERİ VE FAALİYETLERİ

1900'lü yılların başında İstanbul'daki hemen hemen tüm Kürt oluşumlarında Bedirhan ailesi mensuplarının katkıları bulunmaktadır. Bu dönemde merkezi İstanbul'da bulunan; Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti (Kürdistan Dayanışma ve Gelişme Derneği), Kürt Talebe Hevi Cemiyeti (Umut Kürt Öğrenci Derneği), Kürdistan Teali Cemiyeti (Kürdistan İlerleme Derneği), Kürd Teşkilat-ı İçtimaiye Cemiyeti (Kürt Toplumsal Örgütlenme Derneği), Kürt Millet Fırkası (Kürt Ulus Partisi), Kürt Kadınları Teali Cemiyeti (Kürt Kadınları İlerleme Derneği), Kürt Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti (Kürd Eğitim ve Yayınları Yaygınlaştırma Derneği) gibi çok sayıda Kürt Sivil Toplum Kuruluşları ve Partiler vardı. Aşağıdaki bölümlerde değinilecek olan gazete ve dergilerin birçoğunun bu kuruluşların yayın organı olduğu görülebilecektir⁵⁶.

Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti (1908): Kürt aydınları tarafından 1908'de kurulan Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti (Kürt Dayanışma ve Gelişme Cemiyeti) Kürtlüğe, İslam'a, Osmanlılığa ve anayasaya bağlılığın esas olduğu bir dayanışma cemiyetiydi. Kürt aşiretleri arasındaki sorunları çözmek için eğitim, ticaret ve zanaatı teşvik etmeyi hedefleyen cemiyete, sadece İstanbul'da oturan ve Türkçe okuyup yazabilen Kürtler üye olabiliyordu. Kürtçe bilmek ise zorunlu değil,

⁵⁴ Minorsky V., Bois T., Mac Keinze D.N., **Kürtler ve Kürdistan**, Can Matbacılık, 2004, s.51.

⁵⁵ Karabekir, a.g.e., s.9.

⁵⁶ Fetullah Kaya, **Osmanlı Döneminde Kürt Basını**, s.39-40.

sadece arzulan bir özellikti. Cemiyetin aynı adı taşıyan bir gazetesi ve Meşrutiyet adlı bir okulu vardı⁵⁷.

Cemiyet'in kurucuları Abdullah Efendizade Seyyit Abdülkadir, İsmail Paşazade Müşir Ahmet Paşa ve arkadaşlarıdır⁵⁸. Jön Türk Devrimi'nin yarattığı liberal atmosferde, farklı Kürt ayan ailelerini bir araya getiren en erken Kürt kültürel derneklerinden biridir.

Kürt Talebe Hevi Cemiyeti (1912): İstanbul'da 1912 yılında hukukçu Kürt öğrenciler tarafından kuruldu. Umut anlamına gelen dernek, Roja Kurd isimli dergiyi yayın olarak kullandı⁵⁹. Kürt Hevi Cemiyeti'nin yayın organı olan Roji Kurd'un kapanmasından sonra bu kez de Roji Kurd'un devamı gibi olan Hateve Kurd dergisi çıkarıldı⁶⁰.

Kısa sürede basta Erzurum ve Diyarbakır olmak üzere birçok yerde cemiyetin şubeleri kuruldu. Derneğin kurucularından öğrenim görmek üzere İsviçre'ye giden Kadri Cemil, Babanzade Ricai Nüzhet, Dersimli Selim Sabit ve Ekrem Şemsettin Cemil Pasa Kardeşler, 1913 yılında cemiyetin bir şubesini de Lozan'da kurdular⁶¹.

İlk legal Kürt öğrenci derneği olan Kürt Talebe Hevi Cemiyeti, Savaş dolayısıyla 1914'te ara verdiği faaliyetlerine 1919'da tekrar başladı. Derneğin amacı, İstanbul'da okuyan Kürt öğrenciler arasındaki dayanışmayı sağlamaktı. Hevi'nin yayın organı Kürtçe ve Kürt Edebiyatı ile ilgili yazıların yayımlandığı Rojî Kurd, Osmanlıca ve Kurmanci dilinde yayınlanıyordu. Hevi'nin amacı, Kürtlerin eğitimsizliğine ve yoksulluğuna çare bulmaktı⁶².

Kürt Kadınları Teali Cemiyeti: Kürt toplumsal hayatının, Kürt aile ilişkilerinin, Kürt geleneğinin, Kürt ulusal hayatının değişik bir yönünü oluşturan

⁵⁷ Çakar vd., **Kürt Dili Ve Edebiyatı**, Tarih Vakfı, 2010, s.142.

⁵⁸ Meclis Vükelâ Müzakeratına Mahsus Zabıt Varakası, 14 Zilhicce 1326 tarihli karar (BBA, No. 123). Aktaran: Tunaya Z., F., (1988) **Siyasi Partiler** Cilt 1, Hürriyet Vakfı Yayınları, s. 405.

⁵⁹ Tunaya, a.g.e., s.406.

⁶⁰ Kutlay, Naci; İttihat Terakki Ve Kürtler, Beybûn Yayınları, Ankara, 1992., Aktaran: Zeynep Çamsoy, **Milli Mücadele Dönemi'nde Kürdistan Teali Cemiyeti(1918-1927)**, s.58.

⁶¹ Göktaş, Hıdır; Kürtler İsyân-Tenkil, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1991., Aktaran: Aegleton, a.g.e, s.34.

⁶² Çakar vd., a.g.e., s.145.

Kürt Kadınları Teâlî Cemiyeti (Kürt Kadınları Yükselme Derneği) ilk Kürt kadın örgütlenmesidir⁶³.

Kürt kadınları bu örgütlenme sayesinde özgürlük hareketinde yerlerini almaya çalışmışlardır. Fakat, derneğin kuruluş tarihi belli değildir. Derneğin kuruluş haberi ilk kez Jîn dergisinin 04/06/1919 tarihli 20'nci sayısında Memdûh Selim'in "İki Hayırlı Eser"(İki Eser-i Mebrur) başlıklı yazısı ile çıkmıştır. Yazar, yazısında Kürd Kadınları Tealî Cemiyeti'nden söz etmiş; ama Kürd Kadınları Tealî Cemiyeti'nin kuruluş tarihini yazmamıştır. Ne var ki derginin o sayısının tarihinden de anlaşılacağı gibi Kürd Kadınları Tealî Cemiyeti 1919 yılının 4 Haziranından önce, büyük bir olasılıkla aynı yılın Mayıs ayında kurulmuştur⁶⁴. Memdûh Selimbegi "İki Hayırlı Eser" başlıklı yazısında derneğin programından bir paragraf da almıştır. O paragrafta derneğin amacı şöyle belirtilmiştir:⁶⁵

Kürd kadınlığının çağdaş anlayışla yükseltip geliştirilmesini sağlamak, aile yaşamında köklü sosyal reformlar gerçekleştirmek, göç ettirme ve kitle halinde öldürmeler dolayısıyla sefalet içine düşen Kürt öksüz ve dullarına iş bulmak ve nakdî yardımda bulunmak.

Kürt Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti: Kürt Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti bir kültür derneği olarak 1919 yılının başlarında kurulmuştur. Bu dernek Kürdistan Tealî Cemiyeti'ne bağlıydı. Adından da anlaşılacağı gibi dernek, bir kültür ve yayım derneğiydi. O derneğin programı, 02/02/1919 tarihinde uzun bir bildiriyle birlikte Jîn dergisinde yayınlanıp duyurulmuştur. Kürd Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti, kuruluş tarihinden itibaren Jîn'in yönetimini eline almış olduğunu da bildirisinde ilân etmiştir⁶⁶. Kültür ve edebiyat alanıyla ilgili kurulan Kürd Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti bildiride amacını şöyle belirtmiştir:⁶⁷

Derneğimizin kuruluşundan amaç, siyasal çalışmalarla varlığını sürdürmesine imkân düşünölemeyen milletimizi geleceğe dönük ve tümüyle

⁶³ İsmail Göldas, Kürdistan Teâlî Cemiyeti, Doz Yayınları, İstanbul, 1991.s.70. Aktaran: Zeynep Çamsoy, **Millî Mücadele Dönemi'nde Kürdistan Teâlî Cemiyeti (1918-1927)**, s.64.

⁶⁴ Emin Bozarlan, **Jin, Kovara Kurdi-Tirki, Kürtçe-Türkçe Dergi, 1918-1919** Cilt 1-2-3-4-5, Sweden, Deng Yayınevi, 1985, s.151.

⁶⁵ **Jîn Dergisi**, sayı :20 , syf:5, cilt 4, syf:873.

⁶⁶ Bozarlan, a.g.e,1985,s.99.

⁶⁷ **Jîn Dergisi**, sayı :10 , syf:9, cilt 2, syf:483.

bilimsel bir temel üzerine çağdaş yeteneklerle donatmaktır. Gerçekte bu yönden, talihsiz Kürd halkı, gelişme çağı olan XX. yüzyılda ağılanacak, matem tutulacak bir duruma sahiptir. Yarınki mücadele ve rekabet alanında hak ve yaşamına yöneltilecek yok edici saldırılara karşı savunma silâhından tümüyle yoksundur.

Kürdistan Teali Cemiyeti: İstanbul'daki birçok Osmanlı Kürt seçkinleri tarafından 1908 2. Meşrutiyet ilanı sonrası dönemde örgütler kurmuşlardır. Kürdistan Teali Cemiyeti bu örgütlerden biriydi. Bu yapılar İstanbul, Kahire ve Cenevre'de Kürtçe gazete ve dergiler yayımladılar. Bu örgütlerin birçok üyesi, başlangıçta, "Osmanlılık" bayrağı altında Osmanlı İmparatorluğu'nun doğu vilayetlerinin kalkınması için çaba harcıyordu. İttihat ve Terakki Cemiyeti (İTC) yönetiminin döneminde bu Kürt örgütleri Osmanlılıktan uzaklaşıp, Kürt milliyetçiliğiyle daha fazla bağlantılı düşünceler üzerinde yoğunlaşmaya başladılar⁶⁸.

Cemiyetin kurucuları arasında geçmiş dönemlerde kurulan cemiyetlerde görev alan isimler bulunmaktadır. Bunlar arasında Seyid Abdülkadir (Ayan Meclisi Üyesi), Bedirhanzâde Mehmet Ali, Bedirhanzâde Halil Rami Bey (Malatya Mutasarrıfı), Bedirhanzâde Bedirhan, Babanzâde Hikmet, Babanzâde Fuat Cemilpaşazâde Ekrem, Dr. Şükrü Mehmet (Sekban) sayılabilir⁶⁹.

Kürdistan Teali Cemiyeti ve diğer Kürt örgütleri, Osmanlı hükümeti tarafından bir dönem kapatıldı. 1918'de, Mondros Mütarekesinin imzalanmasından hemen sonra, Kürdistan Teali Cemiyeti faaliyetine yeniden başladı. Kürdistan Teali Cemiyeti, daha önceki uygulamalarının tersine, 1918'de İstanbul dışında da şubeler açtı ve üyeleri arasına radikal görüşlü gençleri de aldı⁷⁰.

2.5. GAZETE VE DERGİLER

Kürdistan: İlk Kürt gazetesi Kürdistan, 22 Nisan 1898'de Kahire'de yayın hayatına başladı. Mikdat Mithad Bedirhan tarafından çıkartılan gazetenin ilk beş

⁶⁸ Kirişçi, a.g.e., s.56.

⁶⁹ Ural S., (2007) **Mütareke Döneminde İngiltere'nin Güneydoğu Anadolu Politikası**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,2007, s.436.

⁷⁰ Bruinessen, a.g.e., s. 277, Aktaran: Kirişçi, a.g.e., s.55.

sayısı Mısır'ın başkenti Kahire'de, 6-19 arası sayıları Cenevre'de, 20-23 arası sayıları Londra'da, 24-29 arası sayıları Folkston'da, 30. ve 31. Sayılarıysa Cenevre'de yayımlandı. Gazete, yayımlanmaya başladığı ilk dönemde politik olmaktan çok dil ve eğitimin önemini vurguluyordu. Gazetenin Cenevre'ye taşındığı dönemde ise daha çok Sultan Abdülhamit aleyhtarı liberal-demokrat düşünceler savunuluyordu. Toplam otuz bir sayı çıkan gazete, 1902 yılında yayını durdurmuştur. Kürdistan gazetesinin çıkış günü olan 22 Nisan, Kürt Gazetecilik Günü olarak kutlanmaktadır⁷¹.

Kürt Teavün ve Terakki Gazetesi (1908): Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti'nin yayın organı olarak 1908 yılında yayınına başlamıştır. Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti (KTTC) tüzüğünde, bu cemiyetin Kürtçe ve Türkçe haftalık bir gazete yayımlayacağı belirtilmiştir. Kürt Teavün ve Terakki Gazetesi (KTTG) İstanbul'da yayına başlamıştır. Cemiyet tarafından seçilen imtiyaz sahibi, müdürü ve yazarı Süleymaniyeli Tevfik, başyazarı ise Diyarbakırlı Ahmet Cemil (Tiyatrocu Orhan Asenanın babası) dir⁷².

Peyman (1909): Diyarbakır'ın ilk hususi gazetesi olan Peyman gazetesi ilk sayısı 29 Haziran 1909'da yayımlanmıştır. Gazetenin ilk sayısında şu bilgiler bulunmaktadır: "Peymân, Her Pazar ertesi günleri neşr olunur müstakil al efkar Osmanlı gazetesidir. No:1, 15 Haziran sene 1325 Pazar ertesi/10 Cemâziyel âhir sene 1327 Birinci sene, sahib-i imtiyaz ve müdür-i me'sul: Mirikâtibizâde Şükrü, Muharriri: A. Baki, Kitabçılar kapısında kıra-izade Lütfi Efendi'nin mağazasıdır"⁷³

Amidi Sevda (1909): Ali Emiri tarafından çıkarılan gazetenin sahibi Mehmet Sükri Diyarbekiri'dir. Amidi Sevda'nın kapağında şunlar yazılmıştır: Her on beş günde bir nesr olunur. İlmî, fennî, içtimaî, edebî gazetedir. Dergi 1909 yılına İstanbul'da Türkçe olarak altı sayı çıkarılmıştır. Bu gazetede bazı Kürtçe yazılara da yer verilmiştir⁷⁴.

⁷¹ Çakar vd, a.g.e., s.147.

⁷² Malmisanij, Kürt Teavün ve terakki Cemiyeti ve Gazetesi, s.55, Akt. Kaya, a.g.e., s. 47.

⁷³ Murat ISSI, PEYMÂN, e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi -www.e-sarkiyat.com- ISSN: 1308-9633 Sayı: VII, Nisan 2012, s.91.

⁷⁴ Kaya, a.g.e., s.54.

Rojî Kürd (Kürt Güneşi) Dergisi (1913): İlk legal Kürt öğrenci derneği olan Kürt Talebe Hevî Cemiyetinin yayın organı olarak Kürtçe ve Kürt Edebiyatı ile ilgili yazıların yayımlandığı Rojî Kurd dergisi kuruldu. Dergi Osmanlıca ve Kurmanci dilinde yayınlanıyordu. Roja Kurd hükümetçe kapatıldıktan sonra yerine, Yekbûn Dergisi, onun yerine de Hetawe Kurd yayınlanmaya başladı⁷⁵.

Yekbûn (Birlik) Dergisi (1913): Yekbûn (birlik) dergisi, kaynaklara göre Hevî tarafından İstanbul'da Kürtçe-Türkçe olarak sadece birkaç sayı yayımlanmıştır⁷⁶.

Hetawî Kürd (Kürt Işığı) Dergisi (1913): Müküslü Hamza yönetiminde 5 Ekim 1913 tarihinde yayına başlamıştır. "Hetaw" güneş demektir. Dergide içerik olarak sosyal ve kültürel ihtiyaç duyulan hususlar ele alınmış ve değişik görüşler sunulmuştur. Doktor Abdullah Cevdet ve Mevlanazade Rıfat yazılar yazmışlardır⁷⁷.

Jîn (Yaşam) Dergisi (1918): 1918'de İstanbul'da yayınlanmaya başlanmıştır. Dergi 2 Ekim 1919'da kapatılıncaya kadar toplam yirmi beş sayı yayınlanır. Kürtleri kendi tarihlerine, edebiyat ve kültür ve dillerine sahip çıkmaya çağırarak dergi yayımladığı siyasi yazıların yayında Kürt Edebiyatının gelişimine de büyük katkılar sağlamıştır⁷⁸.

Jîn dergisi, edebiyat ve kültür açısından da çok değerli hizmetlerde bulunmuştur. Dergi ayrıca, o zamanın Kürt aydın ve okumuşlarının edebiyat ve kültür alanında yaptıkları çalışmaların haberini de günümüze iletmiştir. Kürt yurtsever ve ulusalcılarının o dönemde; Kürt edebiyat ve kültürüne ne kadar önem verdiklerini ve onları geliştirmek için nasıl çalışmak istediklerini Jîn'in sayesinde öğreniyoruz⁷⁹. Jîn dergisi ile ilgili detaylı bilgiler üçüncü bölümde yer verilmiştir.

Jîn (Yaşam) Gazetesi: Jîn dergisinin kapatılmasından sonra aynı isimle gazete olarak yayına devam etmiştir. Bazı kaynaklarda Jîn dergisi ve gazetesini ayrı ayrı ele alınmaz, ikisini de dergi olarak görülmektedir. Yayına başlama tarihi tam olarak bilinmemektedir ama Jîn dergisi son sayısı 2 Ekim 1919'da yayımlandıktan

⁷⁵ Çakar vd, a.g.e., s.145.

⁷⁶ Kaya, a.g.e., s.63.

⁷⁷ Kaya, a.g.e., s.65.

⁷⁸ Çakar vd., a.g.e., s.150.

⁷⁹ Bozarıslan, a.g.e,1985,s.155.

sonra kapanmış olduğu göz önünde bulundurulduğunda bu tarihten sonra gazete olarak yayınına devam ettiği düşünülebilir⁸⁰.

Gazî (Çağrı): Kaya tarafından belirtildiğine göre, Ekrem Cemil Pasa hatıralarında Gazi Gazetesinin Kürdistan Cemiyeti tarafından 1919 yılında yayınlana başladığını ifade etmektedir. Diyarbakır'da yayına başlayan gazete birkaç sayı çıktıktan sonra Kürdistan Cemiyetinin kapatılması ile küçük bir matbaada yayınına devam etmiştir. Tam olarak ne zaman yayınına son verildiği bilinmemektedir⁸¹.

Bangi Kürdistan (Kürdistan'a Sesleniş) (1922): 2 Ağustos 1922 yılında Süleymaniye'de haftalık olarak yayına başlamıştır. İmtiyaz sahibi ve başyazarı Mirliwa Mustafa Pasa Yamulki olan gazetede Kürtçenin yanı sıra Türkçe ve Farsça sayfalar da bulunmaktadır. 1914 yılında Kuzey Irak'ta Bangi Kürt isimli bir dergi çıkarılmıştır. O derginin bu gazeteye benzer birçok yönü bulunduğu için ikisi aynı sanılmaktadır. Fakat araştırmalar sonunda görülmüştür ki ikisi aynı olmayıp biri dergi diğeri gazetedir⁸².

Riya Teze Gazetesi: 29.03.1930'da Ermenistan'ın başkenti Erivan'da yayın hayatına başlar. Defalarca yayın hayatına ara veren gazete halen yayınlanmaktadır. Riya Teze Kafkasya'da yaşayan Kürtlerin 1930'lardan beri yürüttükleri edebi ve kültürel çalışmaların adeta bir aynası olmuştur⁸³.

Hawar Dergisi: Cumhuriyetin ilanından sonra yurtdışına gitmek zorunda kalan Celadet ve Kamuran Bedirhan kardeşler tarafından Suriye'nin başkenti Şam şehrinde 15 Mayıs 1932'den 15 Ağustos 1943'e kadar düzenli olmayan aralıklarla çıkarılan dergi, toplam elli yedi sayı yayınlanmıştır. Hawar dergisi, Kürt yazı dilini ve yapılan yenilikleri halka benimsetmek ve Kürt edebiyatını sevdirmek ve bilinç kazandırmak için sistemli bir çaba harcamıştır⁸⁴.

Ronahi Dergisi: Aylık olarak yayımlanan Ronahi dergisinin ilk sayısı, Nisan 1942 yılında, Hawar dergisinin resimli eki olarak çıktı. Toplam yirmi sekiz sayı çıkan derginin yayın hayatına, 1945 yılının Mart ayında son verildi. Kültür ve

⁸⁰ Kaya, a.g.e., s.54.

⁸¹ Kaya, a.g.e., s.55.

⁸² Kaya, a.g.e., s.55.

⁸³ Çakar vd., a.g.e., s.150.

⁸⁴ Çakar vd. a.g.e., s. 151.

sanattan, savaş haberlerine, magazinden; öykü ve masallara kadar birçok dalda yazılar yayınlamıřtır⁸⁵.

⁸⁵ Çakar vd., a.g.e., s.153.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

JÎN DERGİSİ VE KÜR TLÜK

3.1. JÎN DERGİSİ

XX. yüzyılın başlarında, Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul, siyaset ve kültür yönünden çok önemli bir merkezdi. Diğer halklar gibi birçok Kürt aydını ve öğrencisi de o kentte toplanmıştı. O Kürt aydınları ve öğrencileri, Kürt halkı arasında yurtseverlik düşüncesinin ve Kürtlük fikrinin tohumlarını ekmeye, daha sonra da bir ulusal hareketin yolunu açmaya ve ulusal hareketi kurup düzenlemeye çalışıyorlardı.

Jîn dergisi, 1918 yılında Osmanlı döneminde 'dersaadet' yani mutluluk yeri olarak kabul edilen İstanbul'da yayınlanmaya başlamıştır. Jîn, tam olarak bir yıl boyunca yayınlanmış ve yirmi beş sayı çıkarılmıştır. İlk sayısı 7 Kasım 1918 tarihinde yayınlanan derginin nedeni ve amacı, "Maksadımız" başlıklı yazıda şöyle açıklanmıştır:

Jîn, kişisel bir çıkar sağlanması için çıkmıyor. O'nun amacı, uzun yüzyıllardan beri ihmal edilen Kürd'ün tarihsel yaşamına, ulusal haklarına, edebiyat ve sosyolojisine ilişkin yayında bulunmaktır. Kanımıza göre Kürd ulusuna, uluslar topluluğu alanında layık olduğu yeri hazırlamayı başarabilmek, çağın anlayışına uygun bir çalışma biçimini ele almakla mümkündür. Girişimimizin pek çetin bir çalışmayı gerektirdiğinin bilincindeyiz. Fakat biz bu ağır görevi üstlenirken, yurt ve halkı için daima en büyük fedakârlıkları seçmekle belirlenen Kürd ulusunun maddî, manevî yardımlarına ve kolaylaştırıcı desteğine güvenebileceğimizi hakkıyla ümit ettik. Başarı Allah'tandır⁸⁶.

Jîn yönetimi amaç, düşünce ve isteklerini açıklamayı sadece ilk dergide yayınlayıp bırakmamış, daha sonra ki yayınlarda da devam etmiştir. Yönetimin 20 Teşrin-i Sanî 1334 (20 Kasım 1918) yılında çıkardığı 3. sayıda 'Kürt Aydınlarından Bir Rica' başlıklı yazıda şöyle denilmiştir:

⁸⁶ **Jîn Dergisi**, sayı :1 , syf:2, cilt 1, syf:202.

Dergimizin amaç edindiği maksatlardan biri de, eski Kürt bilginlerinin, edebiyatçılarının ve şairlerinin elde edilecek divan, şiir ve diğer eserlerini, Kürt diline ve tarihine ilişkin yazılmış yazılarını bir sıra içinde yayınlamaktır. Bundan dolayı, yanlarında bu gibi ulusal eserler bulunan zatların yardımlarına ihtiyacımız olduğunu arz ediyoruz... Ayrıca dil, tarih ve ulusal sosyolojimize ilişkin incelemelere ve yayınlara bu sırada özel bir önem verilmesini rica etmeye değer buluyor⁸⁷.

Dergi yönetimi, amaçlarını dergiye gönderilen bir mektuba cevap olarak 4 Haziran 1335 (1919) tarihli 20. sayıda yayınlayarak net bir şekilde açıklamıştır. Mektuba karşılık yayınlanan yazının bir kısmı ise şöyledir:

Jîn'in amacı, Kürt kültür ve uygarlığını, bugün galip gelen kültür ve uygarlığın düzeyine yükseltmektir. Bunun için elinden geldiği kadar çalışacaktır. Kürt için en uygun kültür ve uygarlık, O'nun ulusal nitelikleriyle doğal ve sosyal kurallara uygun biçimde bağdaştırılmış Doğu ve Batı kültürü ve uygarlığının karışımıdır. Sanırsız ki ikinci bir kurtuluş ve gelişme yolu yoktur⁸⁸.

Bozarlan'ın belirttiği üzere; Jîn dergisi Kürtçe ve Türkçe olarak Arap harfleriyle basılmıştır. Derginin yönetmeni ve sorumlusu önceleri Hamza idi. Hamza, Kürdistan Tealî Cemiyeti'nin kurucularından biriydi ve "Mükslü Hamza" adıyla tanınmıştı. Hamza'nın sorumluluğu, ilk sayıdan 20'inci sayıya kadar sürmüştür. 21'inci sayıdan 25'inci sayıya kadar, yani son sayıya kadar da Memdûh Selim derginin sorumlusu olmuştur. Jîn dergisinin yazar ve şair kadrosu da geniştir. Bu kadroda "Newroz" marşının şairi olan Pîremerd, Jîn'de kendi gerçek adı olan "Süleymaniyeli Tefik" adıyla yazmış ve dergide birkaç Türkçe yazıları ile bazı Türkçe şiirleri yayınlanmıştır. Jîn'in daimî yazarlarından biri de Halil Hayalî (Xelîl Xiyalî) idi. Büyük yazar ve bilgin Halil Hayalî, yazılarını 'Kurdîyê Bitlîsî' adıyla yazmıştır; o yazılarında tarih, mitoloji, sosyoloji, dilbilgisi ve felsefe konularına ilişkin birçok sorunu ele almış ve onları bilimsel bir yöntemle tahlil etmiştir. Halil Hayalî'nin yazılarının hepsi Türkçedir. Hakkârili Abdurrahim Rahmi de derginin

⁸⁷ **Jîn Dergisi**, sayı :3 , syf:8, cilt 1, syf:266.

⁸⁸ **Jîn Dergisi**, sayı :20 , syf:12, cilt 4, syf:880.

daimî yazar ve şairlerindedir. Rahmi'nin 'Memê Alan' adlı Kürtçe piyesi de Jîn'de yayınlanmıştır. Bilindiği kadarıyla bu, ilk Kürtçe piyestir. Kemal Fevzi, Jîn'in ikinci yönetmen ve sorumlusu Memdûh Selim, Aziz Yamulkî, Ağrı ihtilalinin lideri İhsan Nuri, Kürd bilgini Kamran Ali Bedirhan, Kadızade Mustafa Şevki, Dersimli Hüznî, Cizreli Mirza, Kadızade Latif, Zahoyi (Zaxoyi) gibi yazar ve şairler Jîn degisinde yer almışlardır. Lav Reşid (Law Reşîd) ile Siverekli Hilmi de, Jîn'in sayfalarını Kürt atasözleriyle süslemişler ve o atasözleri üzerine birçok değerli açıklama ve yorumlar yazmışlar, onların çıkışlarını ve çıkış nedenlerini anlatmışlardır. Bu yazar ve şairlerin yazı ve şiirlerinden başka, Ahmed- i Hanî (Ehmedê Xanî), Mela-yi Cizîrî (Melayê Cizîrî), Siyahpoş, Nalî, Hacı Kadir-i Koyî gibi eski Kürt şairlerinin bazı şiirleri de dergide basılmıştır⁸⁹.

Jîn'in sözcük anlamına, dergi yönetimi 1919 yılında 20. sayıda 'Okuyucularımıza' başlıklı yazıyla açıklamışlardır. Jîn sözcüğünün anlamı ile ilgili yayınlanan yazı şu şekildedir:

Okuyucularımızdan bazı zatların "Jîn" sözcüğünün anlamını bulmakta güçlük çektiklerini anlıyoruz. Birtakımları bu addan, Kürdçede "kadın" demek olan 'jin' anlamını çıkarıyorlar. Oysa başlığın altındaki "Hayat" sözcüğü, doğrudan doğruya Jîn'in tam karşılığıdır. Kürdçede 'Jîn=Gin' yaşamak, hayat demektir; yazılış biçiminde 'j' ile 'n' arasında bir 'y', yani sınırlı bir 'kesre' vardır; Farsçadaki 'zen' sözcüğünün karşılığı olan 'jin' sözcüğü ise 'y'siz yazılır ve 'kesre' ile okunur. Harflerimizin biçiminin ufak bir benzeyiş karışıklığı ile ne acayip anlamsızlıklara yol açabildiğini gösteren bu örnek, gerçekten yürekler acısıdır. Ne yapalım, Ari bir dil Samî bir alfabe kılığında ancak bu kadar yararlı olabilir. İbret alınız⁹⁰.

Jîn dergisi son sayısı olan 25. sayıyı 2 Ekim 1919 tarihinde çıkarmış ve bu tarihten itibaren de başka bir dergi çıkarmamıştır. Derginin bundan sonra ki sürede neden yayın hayatına devam etmediği ile ilgili kesin bir bilgi bulunmamaktadır.

Jîn dergisi Kürt ulusu fikrini oluşturabilmek için milleti bilinçlendirme yoluna gitmiştir. Bilinçlendirme Kürtlük, dernekler, din ve yurtseverlik, Kürt dili ve

⁸⁹ Bozarslan, a.g.e,1985,s.97-100.

⁹⁰ **Jîn Dergisi**, sayı :20 , syf:2, cilt 4, syf:870.

edebiyatı, birlik ve beraberlik, eğitim, tarih, efsaneler, Wilson prensibi, İngiltere'den beklentiler, nüfus ve göç gibi temalar etrafında yapılmıştır. Takip eden bölümde bu başlıklar ele alınacaktır.

3.2. KÜRT NASIL BİRİSİDİR?

Jîn dergisi yönetimi ve dergiye yazı gönderen kişiler yayınlanan yazılarda kendi milletini yani Kürtlerle ilgili yaşam tarzı, hal hareketleri ve kişiliği gibi durumlardan bahsetmişlerdir.

Örneğin, Haydarîzade İbrahim 'Bir Söyleşi' başlıklı yazısında Kürtlerin, Müslüman milletler arasında dindar ve kanaatkar olduğunu, bu nedenle de zevk, sefa ve haram işler gibi ahlak düşüklüklerinden şimdiye kadar koruyup sakındıklarını, batı uygarlığından yararlanmadığını ancak gerçek uygarlığın temel unsuru olan dinsel kültürü ve bilimlerini içlerinde toplamış olarak emsalleri bulunan milletlerden geri kalmadığını belirtir⁹¹.

Mehmed Sakin tarafından Encyclopedia Britanica'dan özetlenerek çevirisi yapıp dergide yayınlanan yazıda ise, Kürtlerin dağların sınırsız özgürlüğünden zevk aldığını, hak etmedikleri fena bir ünleri olduğunu, bununda Türklere dil bakımından, İranlılara da mezhep bakımından anlaşmazlıkları olduğunu belirtir. Bu sebeple her tarafta kendilerine güvensizlik duyulduğunu, adeta savaş durumundaymış gibi yaşadıklarını, böyle bir ortam içinde yaşadıklarından haşin ve dik başlı olduklarını bahseder⁹².

Derginin ilk sayısında yayınlanan yazıda Haydarîzade İbrahim; Kürtlerin son derece gururlu olduğunu, bu sebeple kişisel ağırbaşlılıklarını ve onurlarını tehdit edip çiğneyecek her bir olaya karşı canlarını feda etmekten hiçbir zaman kaçınmadıklarını belirtir. Halifeliğe, dine, devlete hizmetçi ve mahkûm olmakla kıvançlı olduklarını ancak, başka bir milletin emredici tavırlarına kesinlikle tahammül edemediklerini bahseder⁹³.

⁹¹ **Jîn Dergisi**, sayı :1, syf:3, cilt 1, syf:203.

⁹² **Jîn Dergisi**, sayı :10, syf:8, cilt 2, syf:482.

⁹³ **Jîn Dergisi**, sayı :1, syf:4, cilt 1, syf:204.

Derginin 10. sayısında yayınlanan ve Mehmed Sakin tarafından yapılan bir çeviride ise Kürtlerin, saf ve bilgisiz olmakla birlikte doğuştan zeki olduklarını; öğrenim ve eğitim görmüş Kürtlerin padişahın yönetimi altında sadrazamlık da dâhil olmak üzere büyük resmi görevlerde bulunduğu ifade edilir⁹⁴.

3.3. KÜRT KİMLİĞİ

Jîn dergisi yayınlarında geçmişi anlatarak, Kürtlerin geleceğini hazırlama düşüncesindedir. Kürtlerin, tarih sayfalarında her zaman var olduklarını ve o dönemin Kürtlere, tarihlerini ve kökenlerini öğretmek Kürt kimliğini halkın benimsemesini istemektedir. Dergi, halkın kendi Kürt kimliğini benimsemesiyle Kürt ulusunun inşasına başlanılacağı inancındadır.

Bu durumun farkında olan Kurdîyê Bitlîsî’de derginin 18. sayısında yayınlanan yazısında geçmişin bir gücü simgeleyen hazine olduğunu, bu hazineden de ulusal damarlara yaşam feyzini akıtamayan halkların ulusal mücadele vermek istediğinde çabuk yorulacağını ve bunların mücadeleleri sonunda hakları esaret olacağını söyler. Ayrıca, ataların yaptıkları işlerin anlatılmasının günümüzde önemli bir etkiye sahip olduğunu, ulusal tarihin yaşanan olaylar hakkında sonradan gelen kuşakların gözleri önüne uzattığı her satırın, ulusun geleceği için şevk ve heyecan köprüsü olduğundan bahseder⁹⁵.

Geçmiş hatırlatıp Kürt gençlerinden beklentilerini vurgulayan Şîlanlızade Eyüb Sabri derginin 18. sayısında ‘Kürdler Tarihsel Bir Ulustur’ başlıklı yazısında bu konuyla ilgili şöyle der:

Kürd ufkunu kaplayan ihtiras ve gafletle dolu bulutların içinden sürekli olarak gerçeğin kıvılcımları sıçrayacak ve Kürd gençlerinin sürekli faaliyetleriyle, şimdiye kadar karanlık alanlara gömülen Kürd tarihi tümüyle ortaya çıkacaktır. Fakat, çok yazık ki bu tarihsel ulus, şimdiye kadar müthiş felâketlerin kurbanı olmuş ve O'nun bağrında hep kanlı facialar yansımıştır.

⁹⁴ Jîn Dergisi, sayı :10, syf:9, cilt 2, syf:483.

⁹⁵ Jîn Dergisi, sayı :18 , syf:3, cilt 4, syf:801.

Bilmem ki bu ulus ne zaman bu korkunç karanlık gecelerin bir sabahına kavuşacak⁹⁶.

Kurdîyê Bitlîsî'nin derginin 19. sayısında yayınlanan, tamamen Kürtlük duygusunu hissettirmeye çalışıp, Kürtlerin varlığının göstergesi olarak büyük bir tarihinin olduğunu, tarih boyunca esirliğin bile olmadığını ve Kürt halkının silkinmesini istediği yazısı ise şöyledir:

Yüksek sesle sana bağıryorum, ey bin türlü garezkâr alıntıların ağır suçlamaları altında ezilen, inleyen Kürd ulusu! Senin bir tarihin, her ulusun üstünde bir öğle güneşi parıltısıyla parlayan muazzam ve görkemli bir tarihin vardır! İhaneti kendilerine iş edinen hain düşmanların kustuğu saptırma ve aldatma çirkefine aldanma, biraz geriye bak! Göreceksin ki en görkemli geçmişleri hatırlatan, en büyük şan ve şerefi taşıyan tarih senindir. Gök kubbesi altında esirliğin tadını tatmamış olan tek ulusun zavallı evlâdı! Bir parça silkin, biraz şimdiki duruma bak!⁹⁷

Şîlanlızade Eyüb Sabri derginin 18. sayısında 'Kürdler Tarihsel Bir Uludur' başlıklı yazısında tarihin sayfaları karıştırılacak olursa kesinlikle Kürtlere de rastlanacağını; Kürtlerinde kendilerine göre bir tarih dönemi geçirdiğini, atalarının destanları ile övündüklerini ve bugünde övünmeye devam ettiklerini, dikkatlice bakılırsa erdem ve yiğitliklerle dolu bir Kürt tarihinin varlığını göreceklerinden bahsetmiştir⁹⁸.

Sivrekli Hilmi, derginin 8. sayısında 'Kürd Gençlerine' başlıklı yazısında gençlere; başkalarının yaptıkları iş ve malına ilgi gösterme zamanının geçtiğini, boş hayallerden uzaklaşılmasını, yalnız ama yalnız gençlere kendi milletleri için çalışmalarını gerektiğini, bu milletin ihmal edilmiş bir dili ve zengin bir tarihinin var olduğunu söyler⁹⁹.

Kurdiye Bitlîsî, Fransız tarihçilerinden Henri Mathieu'nin 'La Turquie et ses diffèrents peuples' adlı kitabın Kürtleri anlatan kısmını çevirmiş ve derginin 13.

⁹⁶ **Jîn Dergisi**, sayı :18 , syf:9, cilt 4, syf:807.

⁹⁷ **Jîn Dergisi**, sayı :19, syf:6-7, cilt 4, syf:840-841.

⁹⁸ **Jîn Dergisi**, sayı :18 , syf:8, cilt 4, syf:806.

⁹⁹ **Jîn Dergisi**, sayı :8 , syf:7, cilt 2, syf:419.

sayısının ‘Kürdler Üzerine’ başlıklı yazısında yayınlamıştır. Yayımlanan kısımlardan Kürtlerin kökeni ile ilgili olarak Ksenefon'un ‘Korduchi’, Strabon'un ‘Kyrti’ adıyla sözettiği ve ‘eşkiyalığa alışık bir kavim’ diye nitelediği, Tit Liv'in ‘Curti’, Pelin'in ‘Cordueni’, Batalmus'un ‘Gordeni’, Sedren'in ‘Kurti’ adlarıyla kaydettikleri Kürtler, Medyalıların büyük bir parçasının torunları olduğunu, adları geçen yazarların hepsinin, bu halkı eski Medya eyaletlerinde yaşamış gösterdiklerini ve bugün de aynı yörelerde yaşadıklarını bahsetmektedir. Eski coğrafyacılardan da ‘Gordi’ ya da ‘Korti’ adlarıyla anıldığını ve Medyalıların kökeni de Hicaz bölgesi olduğu belirtilmiştir¹⁰⁰.

Kurdîyê Bitlîsî Kürtlerin kökeni ile ilgili konulara Jîn dergisinin bazı sayılarında uzun bir şekilde değinmiştir. Son olarak 18 Haziran 1919 tarihli 21. sayısında ‘Kürtler İranlı Değil midir!’ başlıklı yazısında konuyu özetleyerek maddeler haline getirmiştir. Kurdîyê Bitlîsî’ye göre Kürt kökeni şöyledir:¹⁰¹

- 1- Kürtler "İranlı" bir ulustur.
- 2- Kürt'ün kökeni, "İran" adıyla anılan topluluğun kökeninden ibarettir.
- 3- Kürt'ün tarihi, ayrımsız olarak "İran" büyük kitlesinin tarihinden oluşmaktadır.

Kürtlerin kökeni ve efsanelerini araştırmaya dayalı olarak Kurdîyê Bitlîsî derginin 3. sayısında Şeref Han ve yazdığı kitap olan Şerefname’den bahsetmiştir. Bitlîsî, Kürtlerin Milli kaynağı olarak gördüğü Şerefname’nin Kürt kökenine ilişkin ve Kürt efsaneleri ile ilgili bilgiler vermesi nedeniyle, Kürt tarihinin en önemli belgeleri olarak kabul etmektedir. Bununla beraber Kürt kökeninin İran milliyetinden geldiğini, Şeref Han’ın da bu durumu ilk kavrayanlardan birisi olduğundan bahsetmektedir¹⁰².

Kurdîyê Bitlîsî Jîn dergisinin 18. sayısında yayımlanan yazısında; Kürtlerde Kürtlük duygusunu hissettirebilmek ve canlandırabilmek için, felaketlerin sürekli olması sebebiyle uyuşan ulusu göğsünden tutarak şiddetle sarsmayı, ulusun dalgınlaşmış gözlerini uzaklara yönelterek, atalarının büyüklük ve görkemini yüksek

¹⁰⁰ Jîn Dergisi, sayı :13 , syf:9, cilt 3, syf:593.

¹⁰¹ Jîn Dergisi, sayı :21 , syf:10, cilt 5, syf:920.

¹⁰² Jîn Dergisi, sayı :3 , syf:2, cilt 1, syf:260.

bir haykırıyla kulağına bağırarak ihtiyacının olduğunu söyler. Yazısının devamında ulusa, atalarının yaşadığı yerlerin sınırlarına kadar gösterip, atalarının gücünün büyüklüğü ile torunların bugünkü miskinliklerinin utancını hissettirerek kendilerine gelme payı çıkaracaklarını, bu görevi yapabilecek kudretinde, ulusal geçmişi anlatan tarihin içinde saklı olduğundan söz eder¹⁰³.

Kürtlerin varlığının tarih öncesine kadar uzandığını belirten Süleymaniyeli Tevfik derginin 4. sayısında yayınlanan yazısında; Kürtlerin, doğuda yüksek dağların vadilerinde kısmen yerleşik, kısmen de göçebe yaşadıkları için, tarihte odak noktası olmaktan daima kaçtıklarını ve daha sonra zaman içinde yaşanan durumlar sebebiyle Kürtlerin unutulduğunu ancak bu unutulmuşluğa rağmen Kürtlerin kökeni ve varlığının, tarih öncesi zamanlarda da bilindiği ve orta çağlardaki geleneklerinin, doğu ve batının genel tarihlerine de konu olduğundan bahsetmektedir¹⁰⁴.

Kurdîyê Bitlîsî'ye göre; İnsanlık tarafından en az incelenip araştırılmış toplumlardan biri olan Kürtlerin, yaşadığı kara parçasının coğrafi konumu ve çevrenin şartlarından rahatlıkla etkilenme durumunda olan Kürt sosyal yapısı düzgün olarak araştırılmamıştır. Kürtlerin vatanına çok bağlı olması, sınırsız özgürlük olarak gördüğü dağları kıskanması sebebiyle buralara yabancı kişilerin gelmesini istememişler ve bu kıskanma ve irtibatsızlık nedeniyle Kürtlerin milliyeti, dili ve tarihi hakkında bilgiler her zaman eksik kalmıştır. Kürtler üzerine araştırma yapanlar da Kürtlük ve Kürtler ile ilgili fazla bilgisi olmayan, hatta Kürt ırkından olmadığı gibi Kürtçe bile bilmediklerinden dolayı araştırılan bilgilerin güvenilirliği her zaman eksik ve şüpheli kalacaktır¹⁰⁵.

Süleymaniyeli Tevfik yayınlanan yazısında, Osmanlı devletinde Kürtlerin Müslüman olmalarından dolayı bütün varlıklarıyla Halifelik makamına bağlı olduklarını ancak bu vakte kadar nüfus defterlerine geçmedikleri gibi çoğunlukla yılda yalnız belirli bir vergiye bağlandıklarını bununda asıl özgürlüklerini zedelediklerini bahseder¹⁰⁶.

¹⁰³ **Jîn Dergisi**, sayı :18 , syf:4, cilt 4, syf:802.

¹⁰⁴ **Jîn Dergisi**, sayı :4 , syf:2, cilt 1, syf:286.

¹⁰⁵ **Jîn Dergisi**, sayı :1 , syf:6, cilt 1, syf:206.

¹⁰⁶ **Jîn Dergisi**, sayı :4 , syf:3, cilt 1, syf:287.

Osmanlı Devleti'ne bağlı oldukları halde kendi tarih ve kültürlerini araştırmadıkları için kırgınlıklarını da belirten Kurdîyê Bitlîsî derginin 1. sayısında yayınlanan 'Dehak Efsanesi' başlıklı yazısında bu konuyla ilgili şöyle der:

Osmanlılara gelince; 400 yıldan beri Osmanlı egemenliği üçayaklısının en güçlü, en uysal, en gönüllü ve fedaî bir dayanağını oluşturan...Kürd halkını öğrenmek gereğini hiç bir zaman düşünmemiş¹⁰⁷.

Osmanlı Devletine bağlı olmalarına rağmen geçmişlerini araştırmamaları, yabancıların ise kendi menfaatleri dahilinde araştırmalar yapmaları ve bunların eksik veya yanlış olması sebebiyle Kürtlerin araştırılıp incelenmesini, bilinmeyenlerin gün ışığına çıkarılmasını, hiçbir zaman yabancı kişilerin yapamayacağını; bu şerefi kendini yetiştirmiş, geleceğin çağdaş bilimleriyle donatılmış olan Kürt çocuklarının yapacağını belirten Kurdîyê Bitlîsî, bu yapılması gereken araştırmalarında kendi hayal ve isteğinden öte artık Kürtlerin bir görevi olduğunu söylemektedir¹⁰⁸.

Kürtlük bilincini açığa çıkarmak isterken derginin bazı yazılarında, tarihte önemli sultanlardan olan Selahaddîn-i Eyyubî'den de bahsedilir ve onun Kürt olduğu her fırsatta dile getirilir. Bu konu ile ilgili görüşlere baktığımızda;

Encyclopedia Britanica'dan özetlenerek Mehmed Sakin tarafından çevrilip 25 Şubat 1919 tarihli derginin 12. sayısında Kürtlerin en parlak dönemi olarak nitelendirdiği kısım şöyledir:

Kürd hükümetinin en parlak dönemi, Milâdî XII. yüzyıl içindeydi. Bu dönemde Hadabanî aşiretinin Rawendî koluna bağlı Büyük Salahaddin Suriye Eyyubî Saltanatını kurmuş ve yalnız Kürdistan dağlarının doğu ve batısında değil, bir yandan Horasan'da, bir yandan da Mısır ve Yemen'de Kürd beylikleri kurmuştur¹⁰⁹.

Kürtlük bilincini topluma aşılama isteyen Şîlânlîzade Yusuf Sabri 10 Mart 1919 tarihli derginin 13. sayısında 'Kürtler Tarihsel Bir Ulustur' başlıklı yazısında doğu topraklarından ve Kürt kökeninin büyüklüğünden bahsetmiş, kendi

¹⁰⁷ **Jîn Dergisi**, sayı :1 , syf:6, cilt 1, syf:206.

¹⁰⁸ **Jîn Dergisi**, sayı :2 , syf:5, cilt 1, syf:233.

¹⁰⁹ **Jîn Dergisi**, sayı :12 , syf:3, cilt 3, syf:557.

düşüncesini desteklemek amacıyla da yurt dışında Kürtler ile ilgili yayınlanan olumlu yazıları eklemiştir. Eklediği yazılardan birisi de Kürt kökeninden ve Selahaddin-i Eyyubî'den söz eden Fransız kaynak 'Fastes de la Nation Kourde'dür. Eyyubî'yi anlatan kısmı ise şöyledir:

Harunürreşid zamanında varlıklarını gösterdikleri söyleneğelen Kürdler, doğuştan cesaret ve yiğitlikleriyle belirlenmişlerdir. Tarihte Philippe Auguste, Richard gibi Avrupa kahramanları ölçüsünde ün salan Sultan Salahaddin-i Eyyubî ve El-Melik El-Âdil, fetihleri ve adaletli icraatları ile ün yapmışlardır. Soyunun kökeni Acem sınırlarındaki Dwîn kenti olan Salahaddin, Kürd tarihine gerçek bir parlaklık vermiştir¹¹⁰.

Kâmran Âlî Bedirhan Jin dergisinin 3. sayısında yayınlanan yazısında Kürt ulusunun, insanlığa Selahaddîn-i Eyyubî'yi kazandırmasıyla ulusun büyüklüğünü de göstermek istemiştir.¹¹¹

Jîn dergisinin 5. sayısında 'Kürd Ne İdi, Neler İster?' başlıklı yazının sahibi Kürd gençlerinden Yamülkîzade'ye göre; Kürtlerin İran'ın batısında yaşamaları ve nerdeyse bütün savaşların da batı tarafında olmasından dolayı Kürtler ulusal gelişim ve ilerleme yapamamıştır. Bu nedenle de Uygurluk gelişimlerinde geri kalmışlar. Sadece, Kürtlerin ve bütün Müslümanlığın ünlü lideri Sultan Selahaddin-i Eyyubî zamanında ilerleme kaydedilmiştir¹¹².

Bütün bu yazıların gösterdiği gibi Kürt entellektüelleri tarihte lider olarak başarı sağlamış olan Sultan Selahaddin-i Eyyubî' den bahsederek Kürtler arasında gurur ve özgüven oluşturmaya çalışmışlardır.

Kürtlük ve Kürt tarihinin geçmişi ile ilgili çeşitli belgelerin var olduğunu göstermek ve anlatmak için Süleymaniyeli Tevfik 28 Teşrin-i Sanî 1334 (28 Kasım 1918) tarihli derginin 4. sayısında yayınlanan yazısında Kürtlerle ilgili bilgi veren çok eski yıllara ait kitap isimleri söylemiş ve bu kitap isimleri ise sırasıyla şöyledir; bir gezi kitabı olan '**Takvim'ül-Bıldan**', Vakıdî'den başlayarak ve Tulaytula kadısı Sâid'in yazdığı '**Tabakat'ül-Ümem**', Makdisî'nin '**Ahsen'üt-Takavîm fi Ma'rifetil-**

¹¹⁰ **Jîn Dergisi**, sayı :13 , syf:4, cilt 3, syf:588.

¹¹¹ **Jîn Dergisi**, sayı :3 , syf:5, cilt 1, syf:263.

¹¹² **Jîn Dergisi**, sayı :5 , syf:3, cilt 1, syf:315.

Ekâlîm', tarihçi Hasan bin Abdullah'ın **'Âsâr'ül-Üvel fi Tertib'id-Düvel'**, bununla beraber o dönemin yeni kitapları sayılabilen İngiliz tarihçilerinden Tabanin'in **'Dünyanın Bayındır Yerleri'** (Wörl'd'sinbaitasby G.T. 1892) ve **'Kavimlerin Dini'** (World'sqs Religionsby 1890), Monqrif'in **'Bugünkü Evren'** Tyler'ın **'Dünyanın Bölümleri'** ve Amerikalı doktor Kin'in **'İnsan Bilimi'** kitaplarıdır¹¹³.

Doktor Fuad Berxo, 12 Aralık 1918 tarihli derginin 5. sayısının yayınlanan yazısında, Kürtlük ile ilgili tartışma bile yapmayan ve tamamen Kürt olduğu halde bu konu üzerinde ilgili durmayan arkadaşlarının, ateşli ve sarsılmaz bir milli uyanış ile harekete geçtiklerini öğrendiğini, Müslümanlar arasında ayrılık fikri sokma suçlamalarından uzak olduklarını, geleceğin ne kadar karanlık ve fırtınalı olursa olsun, bugün Kürtlük için sesini yükselten gençliğin huzurunda kutsal bir duygu ve inançla eğildiğini söyler¹¹⁴.

Jîn dergisinin amacı, ulusunu uyandırmak, bilim ve kültürle donatmak olduğunu söyleyen Bitlis Kürtlerinden Y. Ziya derginin 22. sayısında yayınlanan yazısında ulusun varlığının bilincinde olması ve bağlılık duygusunun oluşmasıyla ilgili, Kürtlüğün ulusal hareketinin, varlığının bilincine varmasının hiç bir milleti incitmeyeceğine inandığını; Kürtlerdeki inancın, varlıklarının bilincine varmakla daha çok bağlılık ve kardeşlik duygusu doğuracağını bilerek, sevgi ve itaatın; kargaşalı bağlılıktan daha iyi olacağına ve şiddetin birlik sağlamayıp daha çok soğukluk getireceğini belirtir¹¹⁵.

Kürtlükte yurtseverlik ve ulusseverlik düşüncesinin her şeyden daha önemli olduğunu, Kürd Talebe Hêvî Cemiyeti'nin bildirisinde de görüyoruz. O bildiride şöyle denilmiştir:

Kürd gençliği, Kürd ulusunun kendi seçkin nitelik ve özelliklerine uygun bir şerefli konuma ulaşması için, her şeyden önce Kürd inancının, namus ve idealinin ölmez bir inançla korunması gerektiği kanısındadır¹¹⁶.

¹¹³ **Jîn Dergisi**, sayı :4 , syf:3, cilt 1, syf:287.

¹¹⁴ **Jîn Dergisi**, sayı :5 , syf:9, cilt 1, syf:321.

¹¹⁵ **Jîn Dergisi**, sayı :22 , syf:4, cilt 5, syf:948.

¹¹⁶ **Jîn Dergisi**, sayı :22 , syf:11, cilt 5, syf:955.

Necmeddin Hüseyin derginin 23. sayısında yayınlanan yazısında Kürtlüğün kurtuluşu için iyi öğrenim görmüş; yüreği milli duyguyla çarpan, toplumsal yaşamı bilen Kürtlerin, başkalarına yaranmadan ve riyakârlık yapmadan ulusal onuru ile yaşamı düşünerek hareket etmeleri gerektiğini söylemektedir¹¹⁷.

Milletin varlığının korunması için her bireyin ayrı bir önemi vardır. Bireyler, milletin farklı konularda yaptığı işlerde ilerlemesini sağlar. Yapılan işleri, kendi menfaatinden çok ulus için yapmaya çalışılıyorsa milli benliğe kavuşmuşlardır. Bundan sonra da yapılacak her işte vicdani olarak daha iyisini yapmaya çabalarlar. Bir Kürt genci de dergideki yazısında; düşünen her bireyin mensup olduğu ulusun yücelip ilerlemesi için bireylerin düşünce ve bedenleriyle çalışmalarının, vicdanî bir zorunluluk olduğunu söyler¹¹⁸.

Yusuf Ziya Derginin 22. sayısının yayınlanan yazısında Kürtlerin hareket noktası ile ilgili şöyle der:

Ben, ulusların yaşamını, kül ile örtülmüş bir ateş parçasına benzetirim. Kimi zaman bir sert rüzgâr, kimi zaman da bir zafer esintisi, onun üstünü geçici olarak kapatan örtüyü atabilir. Fakat açılan yüzünü yabancılardan korumak, koruyucularının direnç ve sağlamlığına, özellikle de sabır ve dayanıklılığına bağlıdır. Tarih, bize birçok örnek bırakmıştır. Ancak biz, halkların yaşamının gidiş ve seyrini tarihin o eski-püskü, o karanlık sayfaları arasından öğrenecek değiliz; gözümüzün önünde olup biten olayları ve bu arada çırpınan, alçalan, yükselen, düşen, kalkan ulusları inceleyecek, ibret almaya çalışacağız. Benim bildiğime göre, bizim için hareket noktası budur. Bu yol bizi, sosyal kader tapınağına yöneltir¹¹⁹.

Jîn dergisinin yönetenleri ve dergiye yazı gönderen kişiler, Kürtlük duygusunu geliştirmek ve yükseltmek için Kürtlerin tarihinden söz etmişlerdir. Dergide yayınlanan yazılarda Kürt'ün kim olduğunu, geçmişini, efsaneleri anlatarak Kürt toplumunu bilinçlendirmeye çalışmışlardır. Jîn dergisi yönetenleri, ulus inşası için Kürtlerin kendi tarihlerini bilmeleriyle Kürt kimliğine de sahip olacaklarını, bu

¹¹⁷ **Jîn Dergisi**, sayı :23 , syf:10, cilt 5, syf:992.

¹¹⁸ **Jîn Dergisi**, sayı :11 , syf:9, cilt 3, syf:529.

¹¹⁹ **Jîn Dergisi**, sayı :22 , syf:3, cilt 5, syf:947.

sayede de ulusun inşasında ilk adımın atılmış olacağını düşünmektedirler. Bu nedenle siyasi yayından çok Kürt halkını bilinçlendirme girişiminde bulunmuşlardır.

3.4. JÎN DERGİSİNİN KÜRT DERNEKLERİNE BAKIŞI

XX. yüzyılın başlarında yaşanan durumlara binaen değişik Kürt grupları dağınık bir şekilde çalışmak yerine, farklı isimler altında cemiyetler halinde daha derli toplu hareket etmeye başlamışlardır. Bu hareketlilikle ilgili düşüncesini açıklayan Memduh Selimbegî derginin 20. sayısında yayınlanan yazısında; yaşanan dönemde vücut bulan olaylardan Kürt ulusunun da yararlanmaya başladığını ancak bu yararlanma hareketinde geç kalındığını belirtir. Bu faaliyetlerinde haklı olduklarının ve sorunun da doğru tespit edilmesi gerektiğinin önemi üzerinde durur. Ama gelecek için ümitli olmasaydı, şu an ki durumdan söz etmeye cesaretinin olamayacağını yazısında kaleme alır. Ayrıca ümitlerini güçlendiren durumun son zamanlarda Kürtlerin yaptığı faaliyetlerden beslendiğini, bu yapılanların ulusal olgunluğun kanıtı olduğunu açıklar¹²⁰.

Jîn dergisi Kürt toplumunu bilinçlendirme amacıyla yaptığı çalışmaların tek başına ilerleyemeyeceğini fark eder. Bu sorunu çözmek için de siyasi, sosyal ve eğitim konusunda bağlantılı olan dernekleri destekler. Dergi, her bir derneğin amaçları için hareket ettikleri sürece Kürtlere faydalı olacağını ve örgüt halinde olduklarında yapılan işlerin daha düzenli ve sistemli yürüyebileceğini düşünmektedir.

Jîn dergisinde yayınlanan yazılarda bazı derneklerden bahsedilmiştir. Bu dernekler şöyledir; Kürt milletinin bilgi ve kültürünü geliştirip yükseltmek için kurulan Kürd Talebe Hêvî Cemiyeti; Kürt kadın ve çocuklara yardımda bulunmak için kurulan Kürd Kadınları Tealî Cemiyeti; dil, tarih ve çağdaş bilimlere ilişkin ihtiyaçlarını karşılamak için kurulan Kürd Tamim-i Maarif Cemiyeti ve siyasal çalışmalar için kurulan Kürdistan Teali Cemiyetidir.

¹²⁰ Jîn Dergisi, sayı :20 , syf:5, cilt 4, syf:873.

3.4.1. Kürt Gençleri ve Kürt Talebe Hevi Cemiyeti

Jîn dergisi yaptıkları yayınlarda, Kürt gençlerini ve gençlerin girişimde buldukları işleri, özellikle de Kürt Talebe Hevi Cemiyetinin etrafında yapılan çalışmaları takip etmektedir. Kürtlüğün geleceğinin bu gençlerde ve dernekte olduğunu düşünen dergi yazılarında sık sık bu çalışmalara yer vermiş ve bu çalışmaları desteklemiştir.

Gençlerin harekete geçip bir şeyler yapmaları gerektiğini düşünen ve yaşanan olayları anlatarak milli bir uyanışı gerçekleştirmeyi isteyen Siverekli Hilmi derginin 8. sayısında ‘Kürd Gençlerine’ başlıklı yazısında şöyle der:

Gençler! Evet, size sesleniyorum. Haber gazetelerini izlemiyor musunuz? Beş-altı ilin nüfusunun, üç milyondan fazla bir İslâm nüfusunun, sizi doğuran, büyüten, şimdiki durumda yaşatan anayurdun mukadderatı söz konusu oluyor. Kafkaslarda, Irak ve Arabistan'ın ateş gibi çöllerinde, Galiçya ve Çanakkale'nin cehenneme benzer siperlerinde yaşamlarını feda eden yüzbinlerce yurttaş, size bağıyor; size, öğrenim görmüş evlâtlarına şikâyet sesini yükseltiyor; sizden imdad bekliyor; ‘kaleminizle, medeni cesaretinizle, tüm ulusal eylemlerinizle çalışma zamanı gelmiştir ve belki geçmiştir’ diyor!¹²¹

Kürt gençleri milli birlik için hareket etmişlerdir. Eğitim, bilim ve teknoloji gibi durumları ulusların geleceğini belirleyen önemli etken olarak gören bu düşünce içinde çalışmalar yapılmıştır. Gençler tarafından yapılan en önemli çalışma denildiğinde ilk akla gelen; ‘Kürd Talebe Hêvî Cemiyeti’nin kurulması ve daha sonralarında yapılan eğitim, bilim ve edebiyat üzerine çalışmalarıdır. Dergi, derneği ve gençleri Kürtlük için bir ümit olarak görmektedir.

Jîn dergisinin 3 Eylül 1919 tarihli 24. sayısında yayınlanan ‘Bir Tarih-Bir Kutlama’ başlıklı yazıda; Cemiyetin kuruluşunun sekizinci yıldönümü nedeniyle yapılan törende, Kürt öğrencileri adına Tevfik Hamid Bey’in Kürt gençlerinin çabaları ve derneğin maksadını anlatan konuşmasının bir kısmı şöyledir:

¹²¹ Jîn Dergisi, sayı :8 , syf:6, cilt 2, syf:418.

Bu tarih, ulusal yenileşmemizde, işleri bugünkü şekle sokan olaylarda, kısacası gençliğin birliğinde derin ve açık varlıklar yaratan "Hevî"nin tarihidir. "Hêvî"nin tarihi demek, Kürdlük tarihi içinde gençlik tarihi demektir. Onlar dünya olaylarının akışını, çevredeki ulusların uygarlık ve gelişme yolunda nasıl yürüdüklerini görmüş, Kürd ulusunu kurtarmak ve yaşatmak için Kürd gençliğini yükseltmekten başka kurtuluş çaresi bulunmadığına inanmışlardı. Bunun için düşündüler, "bir bilim derneği kuralım" dediler. Dernekte Kürdlüğün geleceği için bizim sönmez ümitlerimiz yaşasın; o dernekte Kürdlüğün yarınki sahipleri olan gençler tanışsın, birleşsin, güçlensin¹²².

Birinci Dünya savaşının çıkmasıyla 1912'den beri çalışmalarını devam ettiren Kürd Talebe Hêvî Cemiyeti'nin çalışmalarının sekteye uğradığından bahseden Memduh Selimbegî derginin 20. sayısında 'İki Hayırlı Eser' başlıklı yazısında bu konuyla ilgili şöyle der:

Üç yıllık çalışmalarıyla Kürdlük dünyasında büyük ümitler ve güçlü güvenler uyandıran 'Hêvî', felâket saçan ve felâket toplayan bir hükümetin (İttihat ve Terakki hükümetini kastediyor) icad ettiği bir savaşta, dünya çapında değeri olan üyeler yitirdi. Dört buçuk yıl önce, ülkenin bütün genç bilekleri ile genç kafaları ateşe sürüklenmek için Harb okulu Meydanında toplanılırken, 'Hêvî'yi İstanbul'da yaşatan yüzlerce beyin de o meydanda. Bir gün oldu ki 'Hêvî', yarının ışıklı bir ümidi olarak ancak gönüllerde yaşadı¹²³.

Derginin 20. sayısında yayınlanan yazısında Memduh Selimbegî sevinç ve mutlulukla; Birinci Dünya savaşının başlamasıyla çalışmaları duran derneğin, savaşın bitmesiyle tekrar birleşilerek çalışmalarına başladığını ve Kürd Talebe Hêvî Cemiyeti'nin de tekrar faaliyete geçtiğini belirtir. Bununla beraber Hevî'nin Kürtlük için bir ümit olduğunu anlatır. Ayrıca yedi yıl önce önemli büyük adamların hiçbir şeye karışmadıklarını ve korkarak hareket ettiklerini söyler. Ancak o dönemde Kürt gençlerinin yani Hevî gençlerinin ümitlerini ve hayallerini yitirmediklerinden; bugün

¹²² **Jîn Dergisi**, sayı :24 , syf:7, cilt 5, syf:1019.

¹²³ **Jîn Dergisi**, sayı :20 , syf:8, cilt 4, syf:876.

rahatlıkla söylenen ve biraz gayretle gerçekleşecek olan durumları birbirlerinin kulaklarına sürekli fısıldadıklarından ve birbirleriyle dertleştiklerinden bahseder¹²⁴.

Birinci Dünya Savaşı sonrası tekrardan faaliyete geçen Kürd Hêvî Talebe Cemiyeti Jîn dergisinin 21. sayısında yayınlanan ulusun refah ve ikbali için gerekli olan temel etkenlerden bahseden bildirisinin bir kısmı şöyledir:

...ateşkes antlaşmasının yapıldığı tarihten beri çalışma ve eylemlerini ortaya koyan ulusal örgütlerin yanında 'Kürd Hêvî Talebe Cemiyeti' de, beş yıl içinde ...kaybetmiş olduğu değerli ve fedakâr üyelerinin kaybından doğan matemini verdiği itici güçle artırarak, aynı ümidin ateşiyle ve aynı inanç ve güvenle ulusunun huzuruna çıkıyor. "Kürd Hêvî Talebe Cemiyeti" her şeyden önce, bir ulusun refah ve ikbalini sonsuzlaştıracak olan temel etmenlerin inanç, maddî varlık ve bilgi üslerinden oluşmuş bulunduğu inanmaktadır. Gerçekten, inanç ve karakterinde gevşeme baş göstermiş, servet ve maddî varlığı ortadan kaybolmuş, bilgi ve yüce değerleri karışık duruma gelmiş ulusların uğrayacakları akıbet, tutsaklıkta aşağılanmaya ve ortadan kalkmaya mahkûm olmaktadır¹²⁵.

Jîn dergisinin 21. sayısında yayınlanan Kürd Hêvî Talebe Cemiyeti'nin bildirisi derginin 22. sayısında da devam eder. Yapılan bildiri hedef olarak Kürt gençlerinin; Kürt ulusunun kendi özelliklerine uygun şerefli bir konuma gelmesi için her şeyden önce Kürt inancını, namus ve idealini korunmaları gerektiğini söyler. Bununla beraber Kürt milletinin bilim ve kültür yolunda bir an önce ilerlemesinin önemi üzerinde durur. Bu unsurları da derneğin esas amacı olarak kabul ettiklerini, bu amaçla yola koyuldukları için de derneğin tüzüğünü değiştirdiklerini söyler. Ayrıca derneğin üyelerini de çağdaş uygarlığın temel kurallarını alışkanlık haline getirmeleri için Avrupa'ya göndereceklerinden bahseder. Devamında Kürt ulusunun ihmal edilmiş ve unutulmuş olan milli tarihlerini gün ışığına çıkarmak için yapılacak olan hazırlıkların da derneğin temel amaçlarından birisi olduğunu anlatır. Sonrasında Fars ırkının geniş ve uyumlu dilinden olup "Acem dili" ne tarihsel kıdem ile üstün olduğu, fakat sözcüklerin dokusu ve türetimi konularında geri kalmış olan Kürt

¹²⁴ Jîn Dergisi, sayı :20 , syf:8-9, cilt 4, syf:876-877.

¹²⁵ Jîn Dergisi, sayı :21 , syf:12, cilt 5, syf:922.

dilinin yararlı bir duruma gelmesi, pratik bir biçimde anlatım yeteneğine sahip olması ve kısa zamanda yazı dili haline gelmesi için derneğin çalışmalar yapacağını bildirir¹²⁶.

Jîn dergisinde yazıların bir kısmı Türkçe bir kısmı da Kürtçe yayınlanmıştır. Kürd Hêvî Talebe Cemiyeti'nin yayınlanan asıl bildirisi Türkçedir. Ancak bir kısmı da Kürtçe olan bildiride derneğin amacı konusunda şöyle denilmiştir:

Hêvî'nin diğer derneklerle bir işi yoktur. Siyaset O'ndan uzaktır. Siyaset işiyle büyüklerimiz ve ileri gelenlerimiz uğraşsınlar. Bizim amacımız Kürd milletini, Kürd vatanını, Kürd bilgi ve kültürünü geliştirip yükseltmektir¹²⁷

3.4.2. Kürt Kadınları ve Kürt Kadınları Teali Cemiyeti

Jîn dergisi bir milletin uygar ve çağdaş milletler arasına girmesi için o milletin kadınlarının etkisinin çok büyük olduğuna inanmaktadır. Kadının özgürlüğü ve eğitimi ne kadar geliştirilir ise milletin de özgürlüğünün ve eğitiminin de o kadar gelişeceğini düşünmektedir. Jîn dergisi, Kürt kadına değer vermiştir. Kürt milleti ve Kürt milliyetçiliğinin geliştirilmesi adına, Kürt Kadınları Teali Cemiyeti'nin kurulması ve devamında yapılan çalışmalarla ilgili yayınlanan yazılarda desteklerini açık bir şekilde belirtmiştir. Derginin dernek tarafından yapılan çalışmaları ve Kürt kadınları ilgili yayınlanan bazı yazıları şöyledir:

Birinci Dünya Savaşının sona erdiği ve Wilson Prensiplerinin açıklandığı o hararetli dönemlerde Kürt kadınları da belirli bir amaç içinde Kürd Kadınları Teali Cemiyeti'ni kurdular. Derneğin kuruluş tarihi net olarak belli değildir. Ancak Jîn dergisinin 4 Haziran 1919 tarihli 20. sayısında yayınlanan Memdûh Selimbegî'nin 'İki Hayırlı Eser' başlıklı yazısında bu cemiyetten bahsedilmiştir. En azından buradan da anlaşılan o ki cemiyet 1919 Haziran ayından önce kurulmuştur. Cemiyetin yaptığı ilk iş de 20 Haziran 1919'da Cağaloğlu'nda mevlit okutturmaktır.

¹²⁶ Jîn Dergisi, sayı :22 , syf:11-12, cilt 5, syf:955-956.

¹²⁷ Jîn Dergisi, sayı :21 , syf:14, Aslı Kürtçedir., M.E BOZARSLAN tarafından Türkçeye çevrilmiş, cilt 1, syf:150.

Jîn dergisinde 2 Temmuz 1919 tarihli 22. sayısında ‘Bir Konuşma’ başlıklı yazıda anlatılana göre; Kürd Kadınları Tealî Cemiyeti tarafından 20 Haziran 1919’da Mevlüd okutturulmuştur. Mevlüd için toplanan kişiler karşısında bir de konuşma yapan Encum Yamülkî Hanımefendi Kürtlüğün gelişmesi ve kurulan derneğin amacından bahsetmiştir. Encum Yamülkî Hanımefendinin yaptığı konuşmanın bir kısmı şöyledir:

Derneğin açılış törenine koşarak gelen saygıdeğer hanımlarımız ve kardeşlerimiz, her türlü yardımı yapacaklarına ve Kürdlüğün gelişmesi için ne yapılması gerekirse tereddütsüz olarak yapacaklarına Kürd sözü üzerine söz verdiler... Bizim maksadımız Türklüğe karşı durmak değil, tersine ona destek olmak ve kendimizi tanıtmaktır... Hanımefendiler, derneğin amacı, ülkemizde yardıma muhtaç ne kadar Kürd kadın ve çocukları varsa onlara iş bulmak, yönetim merkezleri açmak, okullar açarak öksüz yavrularını bilgilenmeye çağırarak ve öğretmenlik yapabilenlerimizin de gönüllü öğretmenlik yapmalarınıdır. Demek istiyorum ki dernek, mümkün olduğu kadar nakdî ve bedenî yardımda bulunacaktır. Cenab-ı Hak ulusumuzu her zaman mutlu kılsın!¹²⁸

Kürd Kadınları Tealî Cemiyeti de diğer cemiyetlere destek vererek belirli bir amaç için yola çıkmıştır. Haziran ayında Cağaloğlu’nda okuttuğu mevlütten iki ay sonra bir çalışma daha yapmışlardır. Bu çalışmayla ilgili Aziz Yamülkî Jîn dergisinin en son yayını olan 2 Teşrin-i Evvel 1335 (2 Ekim 1919) tarihli 25. sayısında ‘Kürd Kadınları Tealî Cemiyeti’nin Müsameresi Dolayısıyla’ başlıklı yazısında; İstanbul’da oturan Kürt ailelerin desteğiyle kurulan Kürd Kadınları Tealî Cemiyeti’nin kurban bayramının ikinci günü Şişli Çocuk Hastanesindeki çoğu yoksul olan çocukları sünnet ettirdiklerini ve verdikleri müsamere ile hem varlıklarını duyurduklarını hem de mensup oldukları Kürt ulusunun milli uyanışına katkıları olduğunu söyler. Devamında her ulusta olduğu gibi, Kürt uygarlığının gelişip ilerlemesinde de en önemli ögenin, kadınların gelişip ilerlemesi ve yükselmesi olacağını anlatır. Bu yükselme ve gelişmeyle kadınların, geleceğin büyükleri olacak

¹²⁸ Jîn Dergisi, sayı :22 , syf:6, cilt 5, syf:950.

olan çocuklarına, vatan sevgisi, birbirlerine bağlılık ve dinsel konularda iyi bir eğitim vererek, Kürt milleti adına geleceğe hazırlayacağını belirtir. Artık Kürt kadınlarının yurdunun ihtiyaçlarının farkında olduğunu, daha ilk girişimlerinde gelişmenin; kültürle ayakta durabileceğini ve kültürün gelişmenin ikiz kardeşi olduğunu iyi bildiklerinden söz eder. Bu nedenle de kendi gayret ve himmetleriyle çalışmaya başladıklarını söyler¹²⁹.

‘Kürd Kadınları Tealî Cemiyeti’ adı altında bir dernek açan hanımlara teşekkür eden Memduh Selimbegî, kadınların sosyal mücadeleye girmelerinin bir ulus için çok önemli olduğunu, derginin 20. sayısının ‘İki Hayırlı Eser’ başlıklı yazısında belirtir. Selimbegî bu yazının devamında ise; yüzyılların unutkanlık yükünün altından kurtulup yükselen ulusların yaşamında kadınların rolünün pek etkili olduğunu anlatır. Onların uyuyan ruhlara, karanlık kafalara aşıladığı hareket ve heyecan ışığını başka hiç bir aracın sağlayamadığını; "Bir ulusun kadınları, gelişme derecesinin ölçüsüdür" sözüyle, uygarlık alanında öncülük yapmak isteyen toplumların çalışmalarını düzenleyen bir ilke olduğunu belirtir. Devamında yaşanan olayların, bir güneş ışığının gücüyle gözlerin içine kadar girdiğini, kadınlarının da erkekleriyle birlikte sosyal mücadeleye girmeyen ulusların, tehlikelerle dolu olan bu uygarlık alanında kötürüm gibi olacaklarını söyler. Birinci Dünya savaşında bu durumun görüldüğünü, uygar ve hazırlıklı ulusların kadınlarının da aynı oranda savaşta bulduklarını açıklar¹³⁰.

Memduh Selimbegî yazısının devamında, Kürd Kadınları Tealî Cemiyeti’nin kurulmasıyla beraber Kürt kadınlarının da çağdaşlaşması ile ilgili düşüncelerini şöyle açıklar:

Tüzükteki (Kürd Kadınları Tealî Cemiyeti'nin tüzüğü kastediliyor.) ‘Kürd kadınlığının çağdaş anlayışla yükseltilip geliştirilmesini sağlamak’ isteği, gelişimin amacına doğru tutulmuş bir kurtuluş meşalesidir. Hanımlarımız gösterişe ve gösteriye düşkün değil, ancak iyi birer aile hanımı, çocuklarımıza ve kardeşlerimize yurtseverlik, görev ve fedakârlık duygularını aşıl原因an tam

¹²⁹ **Jîn Dergisi**, sayı :25 , syf:9, cilt 5, syf:1061.

¹³⁰ **Jîn Dergisi**, sayı :20 , syf:6, cilt 4, syf:874.

birer ana oldukları gün, ‘Kürd kadınlığının çağdaş anlayışla yükseltip geliştirilmesi’ amacına ulaşmışlar demektir¹³¹.

XX. Yüzyılın ilk çeyreğinin bitmeye başladığı dönemlerde, dünyada çoğu ülkede kadınlara başta eğitim olmak üzere hiçbir hak verilmemiştir. O dönemde yaşayan Vanlı M. C. Selimbegî’de derginin 14. sayısında kadınlar hakkındaki düşüncelerini şöyle dile getiriyor:

Uygarlığın bir ölçüsü de, kadının toplumdaki yeri ve ulaştığı başarılarıdır. Uygar uluslarda kadın gerçekten o ulusun yarısıdır; erkeğin sahip olduğu her çeşit hak ve ayrıcalık, saygınlık ve önem, hatta kimi zaman fazlasıyla kadınlara da cömertçe verilir. Gelecek kuşakların temelini kadınlar kurar. Kadınları iyi yetiştirmemiş, analık görevlerini takdir etmeyen uluslar öksüz demektirler. İlkel kavimlerde bile kadınların erkekler üzerine özel bir nüfuzu vardı. Kadını pek fena ve hor gören ve işi, kadını insanlık zümresinden saymamaya kadar götüren toplumlar da olmuştur ve vardır. Şurası kuşku götürmez bir gerçektir ki kadının Müslümanlıkta sahip olduğu yer ve haklar, bugün kendisine lâıyk görülmeyen yerden pek yüksek ve bugün kendisine lâıyk görülmeyen haklardan pek geniştir¹³².

Kürt toplumunda Kürt kadınlarının yeri ve Kürt kadınların çocuklarına verdiği eğitimin önemi hakkında Vanlı M. C. Selimbegî düşüncelerini derginin 14. sayısında şöyle anlatıyor:

Kürd kadını esasen özgürdür, evinin hakimidir; örtünmenin Müslümanlığın belirleyici gelenekleri dışındaki gereksiz bağlarından özgürdür; erkeklerin de içinde bulunduğu sosyal yaşama, saygın bir konuma sahip olarak karışmıştır. Kürd hanımının üstün ve seçkin bir özel karakteri de vardır.... Kürd kadını çocuğunun mutlak ve tek eğitimcisidir. Her Kürd çocuğunun ruhunda, anasının eliyle ve ruhuyla karıştırılmış pek çok ve güçlü bir karışım vardır. Bu nedenle Kürd kadınları ile erkekleri, birbirlerine öylesine yakın bir karakterin sahibidirler.... Bu eğitim kurallarını, uyguladığımız gün, Kürd kadınının

¹³¹ **Jîn Dergisi**, sayı :20 , syf:7, cilt 4, syf:875.

¹³² **Jîn Dergisi**, sayı :14 , syf:6, cilt 3, syf:630.

erdem derecesini, yetiştirdiği çocukların nasıl imrendirici bir vatan temeli kuracaklarını göreceğiz. Bu geleceğin pek uzak olmadığına inanıyoruz¹³³

Anlatılanların izinden gidecek olursak görülüyor ki; Kürt kadınlarının kurduğu dernek, bir ulusun gelişmesinde kadınların etkisi olduğu düşüncesinden hareket ediyor. Kadınların çağdaşlaşması ve kendilerini geliştirmeleriyle, geleceğin büyüğü olarak görülen çocukların daha iyi eğitim alacağını düşünen Jîn dergisi yönetimi, kadınların bu girişimini desteklemektedir.

3.4.3. Kürt Tamim-i Maarif Cemiyeti

Kürtlerin eğitim ve bilgi konusunda geri kaldığını bilen Jîn dergisi, bu açığı kapatmanın en iyi yollarından birisinin eğitim üzerine bir örgütlenme oluşturmak olduğunu, bu örgütlenme eksikliğinin de Kürt Tamim-i Maarif Cemiyeti ile kapatılacağına inanmıştır. Dergi Kürt milletinin dil, tarih ve bilim gibi eksiklerini gidermek için Kürt Tamim-i Maarif Cemiyeti ile birlikte çalışmış ve derneğin çalışmalarına her zaman destek vermiştir.

Bu dönemde kurulan ‘Kürd Tamim-i Maarif Cemiyeti’ Kürt milletinin dile, tarihe ve çağdaş bilimlere ilişkin ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaktadır. Jîn dergisinin 2 Şubat 1919 tarihli 10. sayısında Kürd Tamim-i Maarif Cemiyeti’nin bildirisini yayınlamıştır. Bu bildiriye göre cemiyetin amacı şudur:

Derneğimizin kuruluşundan amaç, yalnız siyasal çalışmalarla varlığını sürdürmesine imkân düşünülemeyen milletimizi geleceğe dönük ve tümüyle bilimsel bir temel üzerine çağdaş yeteneklerle donatmaktır¹³⁴.

Siyasal amaçlı kurulmayan derneğin tamamen bilimsel çalışmalar yapacağı, bu çalışmaların özellikle Kürt dili ve Kürt tarihi üzerine yapılacağı anlaşılmaktadır. Kürt vatandaşlarının bu konuyla bağlantılı olarak ne durumda oldukları dergide yayınlanan bildirinin bir kısmında şöyle anlatılıyor:

¹³³ Jîn Dergisi, sayı :14 , syf:7-9, cilt 3, syf:631-633.

¹³⁴ Jîn Dergisi, sayı :10 , syf:9, cilt 2, syf:483.

Kürd, bugüne kadar, pek ince ve demagojik bir biçimde düzenlenip uygulanan, gerektiğinde en ağır dünya ve ahret cezaları ile de pekiştirilip sağlamaştırıla gelen bu saptırma ve aldatma ağının dar ve karanlık sınırları içinde esir ve habersiz yaşadı; ne dilini, ne tarihini ve ne de yaşamını düşünebildi; insanlığı mutluluğun en yüce basamağına çıkararak uygarlık hareketlerinin, hatta gözü önünde, komşusunun yanında olup biten bayındırlık ve bilimsel gelişme olaylarını görmedi, göremedi; gözü bağlı, beyni kilitli, yok olup tükenmenin uçurumu kenarında, kendisine vadedilen cehenneme doğru koştu. Nihayet katı gerçeğe çarpan başı elleri arasında, şaşkın ve kaygılı bir durumda, işte şimdi bir parça düşünmek, biraz çevreyi inceleyip gözden geçirmek ihtiyacını duydu¹³⁵.

Cemiyet bildirisinin sonunda yirmi maddelik bir program yapmış ve *Jîn* dergisinde yayınlamıştır. Bu program ve cemiyetle ilgili bilgilerin bir kısma *Kürtlerin edebiyat ve kültür çalışmaları bölümünde* yer verildiği için tekrar buraya yazılmamıştır.

Kürd Tamim-i Maarif Cemiyeti'nin kuruluşu ile ilgili aldığı haberi ve devamında örgütlenmenin öneminden bahseden *Kurdîyê Bitlîsî* derginin 14. sayısında 'Kürdçe Üzerine' başlıklı yazısında konuya şöyle değiniyor:

Ben bu satırları yazdığım dakikalarda ulaşan '*Jîn*' in sayısı, bir müjde getirdi. Kurulup faaliyete başladığını büyük bir sevinçle okuduğum Kürd Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti'nce, uygarlık çağı olan XX. yüzyılda, örgütlenme ihtiyacının tamamen takdir edildiğini görmek de ayrıca göğsümü kabarttı. Yaşadığımız dönem, örgütlenme ve işbölümü yapma dönemidir. Bu çağda bireyci faaliyetler, (fikrim yanlış anlaşılmasın, "kişisel girişimler" demiyorum) kesinlikle sonuçsuz kalmaya mahkûmdur. Hele, Dernek Programının dile, milliyet ve millî varlığın ilk temel taşı olan bu çalışma alanına en çok önem vermesi, baş eğilerek teşekkür edilmeye değer bir uyanıklık belirtisidir¹³⁶.

¹³⁵ *Jîn Dergisi*, sayı :10 , syf:11, cilt 2, syf:485.

¹³⁶ *Jîn Dergisi*, sayı :14 , syf:10, cilt 3, syf:634.

3.4.4. Kürdistan Teali Cemiyeti

Jîn dergisi yayın hayatına başladığı andan itibaren, Kürt milletini bilinçlendirme amacıyla dil, tarih ve sosyal konularla ilgili çalışmalar yapmıştır. Dergi ulus inşasının oluşması için kendi değindikleri konularla beraber siyasal çalışmaların da yürütülmesi gerektiğini düşünmektedir. Bu nedenle bazı yayınlarında Kürt milleti adına siyasal amaçla kurulan Kürdistan Teali Cemiyeti'nden bahsetmiş ve derneğin çalışmaları ile ilgili bilgiler vermiştir.

Jîn dergisinde cemiyetin kuruluş tarihi ile ilgili net bir bilgi yoktur. Dergideki yazılara göre cemiyet İslam topluluğuna güçlü bir şekilde bağlıdır. Birinci Dünya Savaşının sonucu ve Wilson Prensipleri nedeniyle siyasal olarak İngiltere'nin desteği için beklenti haline girmişlerdir.

Memduh Selimbegî derginin 18 Haziran 1919 tarihli 21. sayısının 'Kürd Kulübünde Bir Söyleşi' başlıklı yazısında; 'Kürdistan Teali Cemiyetin'in Genel Merkezinde yapılan konferansta, konuşmacının açıklamalarını özetleyerek dergide yayınlamıştır. Yayımlanan kısımda cemiyetin çalışmalarına yer verilmiş ve bu konferansta yapılan bir konuşmada, derneğin, Kürtlerin genel ve ulusal çıkarlarını korumakla yükümlü olduğu ve Birinci Dünya savaşı sonrası Wilson Prensiplerinin verdiği ulusal hakları elde etmek amacını programına aldığı belirtilmiştir. Ayrıca, Osmanlı devletine bağlı olan Doğu bölgesi hakkında ayrıntılı bir muhtıranın İstanbul'daki dört büyük devletin temsilcilerine verildiğinden (*Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya*), bununla beraber Paris'teki Barış Konferansında bulunan Şerif Paşa'nın Barış Konferansı huzurunda Kürtlerin çıkarlarını savunmakla görevlendirilmesi düşünüldüğünden bahsedilmiştir. Savaş sırasında Mısır'da kurulup epeyce faaliyet gösteren diğer bir Kürt topluluğuna Paris Barış Konferansı için tayin edilen Arif Paşa başkanlığındaki delegasyonun da, Şerif Paşa'nın başkanlığı altına girip kendilerine katılmasının sağlanmış olduğu da belirtilmiştir¹³⁷.

Konuşmacı, çalışmalarla ilgili sözlerinin devamında derneğin siyasal girişimleri düzeyindeki en önemli işinin; Anadolu'nun her tarafına dağılan pek çok sayıdaki Kürt göçmenlerini yerlerine geri getirmek olduğunu ve derneğin bu konuda,

¹³⁷ *Jîn Dergisi*, sayı :21 , syf:2-3, cilt 5, syf:912-913.

ateşkesten beri kurulan hükümetlerden ısrarla istekte bulunulduğunu belirtir. Derneğin bir başka isteği de, Doğuya Kürt memurların atanmasıdır. Daha sonra ateşkesin olmasıyla beraber işbaşına gelen kabinenin, Kürtlerin hakkını iyi niyetle karşıladığı ve ülkenin gerçek çıkarlarına uygun olan bu amaca karşı güçlükler çıkarmadığı da dile getirilmiştir. Ancak dernek, gün geçtikçe dünyanın ve Osmanlı hükümetinin de tanıdığı bu hakkı isterken, birçok büyük engellerle karşılaştığını açıklamıştır. Yine de ne olursa olsun ulusal hakları korumaya yönelik olan kararlarının kesin olduğu ve azimle bu kararlarında direteceklerinin de altı çizilmiştir¹³⁸.

3.5. KÜRTLERİN OSMANLI DEVLETİNE BAKIŞI

Jîn dergisi yönetimi ve dergiye yazı gönderen kişiler, Osmanlı devletine ve devlet içinde yaşayan farklı milletlerden olan topluluklara karşı olumsuz bir düşünce içine girmemişlerdir. Yayınlanan yazılarda, Kürtlerin ayrı bir ulus olma isteğinin yanında, halifeliğe de bağlılıklarını bildirmektedirler. Ulus oluşumunu isterken de Osmanlı millete karşı şiddet içerikli yazılar bulunmamaktadır. Dergi, özellikle de Kürt ve Türk milletinin birbirlerine bağlılıklarının akrabalıklara kadar gittiğini belirtmiş; bundan dolayı da bazı yazılarda Türklerle Kürtleri aynı kaderi paylaşan kardeş millet olarak görüldüğüne değinmiştir. Jîn dergisinde Kürtler ve Osmanlı Devleti arasındaki durumlarla ilgili yayınlanan bazı yazılar şöyledir:

Sürekli olarak gam yükünün üzerine insafsızca bir ek yük daha kondurmaya alışmış olan bu alçak felek, öbür yandan da, Aymas Bahadır'ın kumandası altında bir Moğol ordusunun yaklaşmasına yol açmış ve böylece iki ateş arasında kalan Celâleddin, kararsızlıktan ve Moğol ordusuna teslim olmaktansa Bitlis Hükümdarına sığınmayı zorunlu olarak seçmiştir. Bitlis Hükümdarı, Kürdlere özgü olan bir yüksek konukseverlik ve mertlikle o büyük gayretli şahı karşılamış ve kendisine kızını vererek onu damad edinip, ebedî bir yüce ün elde etmiştir. Böylece birlik bağımlı kuran Kürdler, Sultan

¹³⁸ Jîn Dergisi, sayı :21 , syf:3, cilt 5, syf:913.

Selim'in ufak bir eğilimiyle yüce Sultanlığa teslim olmayı sunmuş ve sonsuza dek bu bağa bağlı kalmıştır¹³⁹.

Yukarıda ki yazıdan da anlaşıldığı gibi Süleymaniyeli İsmail Vedad Jîn dergisinin 9 Kânun-ı Sanî 1335 (9 Ocak 1919) tarihli 8. sayısında yayınlanan 'Kürd-Türk Birliği' başlıklı yazısında, tarihi olaylar silsilesi içinde Türk ve Kürtlerin akrabalık bağıyla yan yana gelişini anlatmıştır. Kürtlerin Yavuz Sultan Selim döneminde başlayan Osmanlı Devleti'ne bağlılıkları 1918'lere kadar gelmiş. Bu döneme kadar olan zaman zarfında Kürtlere göre; Osmanlı Devleti'nin eksiklikleri; bundan sonraki dönemde Kürtlerin, Osmanlı'dan beklentileri ve geleceğe yönelik fikirlerine baktığımızda bu durumu en iyi anlatan unsurlardan birisinin de o döneme ait Jîn dergisinde yayınlanan yazıların olduğunu görüyoruz.

Dergide Kürtler, genellikle Osmanlı Devleti'nin zaferlerinde veya sıkıntılarında, Osmanlı halkıyla yan yana olduklarını ancak isteyerek kaderlerine bağlı kaldıklarını belirtmektedirler. Osmanlı Devletinin, Kürt halkını öğrenmek için çalışmalar yapmadığını; ne yazık ki işgaller ve yer yakınlığı sebebiyle Rusların bu çalışmalarda bulduklarını ama onların da kendilerinin bildiği şeylerden başka bir bilgiye ulaşamadıklarından bahsetmektedirler.

Kurdîyê Bitlîsî Jîn dergisinin 25 Ekim 1334 (1918) tarihinde yayınlanan 'Dehak Efsanesi' başlıklı yazısında Osmanlı Devleti ile ilgili olarak; 400 yıldan beri Osmanlı egemenliği üçayaklısının en güçlü, en uysal, en gönüllü ve fedaî bir dayanağını oluşturan ve Osmanlı milletinin zafer ve yönetim sofrasına ortak edilmediği halde; Osmanlıların uğradığı düşkünlüklere ve felâketlere bol bol ve içtenlikle gözyaşı döküp, matem tutmaktan bir an bile geri kalmamış olan Kürt halkını öğrenmek gereğini Osmanlı'nın hiç bir zaman düşünmediğinden bahsetmektedir¹⁴⁰.

Kurdîyê Bitlîsî Jîn dergisininin 20 Teşrîni San-i 1334 (20 Kasım 1918) tarihli 3. sayısında yayınlanan 'Kürdler Dolayısıyla' başlıklı yazısının devamında bu konu ile ilgili şöyle demiştir:

¹³⁹ Jîn Dergisi, sayı :8 , syf:3, cilt 2, syf:415.

¹⁴⁰ Jîn Dergisi, sayı :1 , syf:6, cilt1, syf:206.

Üzülerek belirteyim ki, 400 yıldan beri isteyerek kaderine bağlı olduğumuz Osmanlı hükümetinin bu alanda göstermekten boş kalmadığı acı kayıtsızlığa karşılık, geleceğe ilişkin siyasal tasarıları nedeniyle... Ruslar, bu milleti öğrenmek için çok çalıştılar. Bizimle temasları, hele birçok işgaller dolayısıyla, nisbeten fazla oldu. Ne var ki Kürd, bu nedenle daha fazla suskun, çekingen ve ihtiyatlı olmuştur... Ruslar, ulusal töreler ve efsanelerin tümüne, var olan ve bilinenlerden başka bir şey ekleyemediler¹⁴¹.

Dergide yayınlanan yazılardan anlaşılan o ki; Osmanlı Devletinin yapması gerekip de zamanında tam olarak yapmadığı belirlenen bir başka konu da bilim ve eğitim konusudur. Bu durumla ilgili Doktor F. Berxo'da 29 Kasım 1918'de gönderdiği ve 12 Aralık 1918 yılında derginin 5. sayısında yayınlanan mektubunda Osmanlı devleti ile ilgili düşüncelerini şöyle anlatıyor:

Bugün, yüzyıllardan beri bayrağı altında kıvançla, onur ve cömertlikle kanımızı akıttığımız Osmanlı hükümeti, yanlış milliyet ilkelerinin iticiliğiyle en güçlü ve sağlam bir kolunu serbest hareket ettiremiyor; bilgisizlik ve açlıkla felce uğrattığı bir organını, en muhtaç olduğu bir saatte kullanamıyor; hak için yükseltecek çelik bir yumruktan yoksun bulunuyor. Tüm yaşamsal kaynaklarını Müslümanlık ve Osmanlılık uğrunda ziyan etmekten çekinmeyen soylu ve fedakâr milletimiz, yalnız bizim değil, İslâmlık ve Osmanlılık adına çalışan her fert tarafından kutsanmalıdır¹⁴².

Jîn dergisinde yayınlanan yazılarda, zamanında yapılan eksik durumlardan bahsedilmiş ancak Türk milleti ile ilgili olumsuz görüşlerde bulunulmamıştır. Türk milleti ile dost, kardeş, birlik içinde yaşandığı ve kader bağlarının olduğu dile getirilmiştir. Bu yakınlaşmanın en büyük etkenlerinden birisinin de İslam dininden kaynaklandığı yazılardan anlaşılmaktadır.

Derginin 22. sayısında yayınlanan 'Bir Konuşma' başlıklı yazıda 20 Haziran 1919'da Kürd Kadınları Tealî Cemiyeti tarafından okutulan kutsal Mevlüd sırasında Encum Yamülkî Hanımefendinin hazırlıklı olmadan yaptığı konuşmanın bazı bölümleri dergide yayınlanmıştır. Yapılan konuşmanın bir kısmı şöyledir:

¹⁴¹ **Jîn Dergisi**, sayı :3 , syf:2, cilt 1, syf:260.

¹⁴² **Jîn Dergisi**, sayı :5 , syf:9, cilt 1, syf:321.

Hanımefendiler, biz Kürdler, ulusların anlaşmazlıklarını, Allah'ın 'iman edenler ancak kardeşirler.' buyuran yüce sözü ile bir kenara atıp, değişik halkları kardeşleştiren İslâm dininin doğuşundan beri, yani yüzyıllardan beri Türk ulusunun en içtenlikli bir sevgi besleyeni, en güçlü bir dostu ve en destekleyici bir kardeşi olarak bulunuyoruz¹⁴³.

Encum Yamülkî, Türkleri kardeş olarak gördüklerini söylediği konuşmasının devamında ise şöyle der:

İşte, hanımefendiler, bu derneğe girenler Kürddür ya da Kürdlere sevgi besleyen hanımlardır. Bizim maksadımız Türklüğe karşı durmak değil, tersine ona destek olmak ve kendimizi tanıtmaktır. Netekim Paris'te tüm Kürd haklarını savunmakla görevlendirilmiş olan Şerif Paşa da verdiği muhtırada bu amaçtan ayrılmamıştır¹⁴⁴.

Kardeşçe sarılması gerekli olan aynı mukadderata bağlı Türk ve Kürt milletinin başlarına gelebilecek şeylerde birlikte olması gerektiğinin öneminden bahseden Kurdiyê Bitlîsî; Jîn dergisinin 25 Kânun-ı Evvel 1334 (25 Aralık 1918) tarihli 6. sayısının yayımlanan yazısında Türk ve Kürt birliği ile ilgili şöyle der:

Hatırlanmaya değer koşullar altında meydana gelip, ne yazık ki içtenliğini — bizim taraftan asla sebebiyet verilmediği halde — kısa bir zamanda yitiren Türk-Kürd yüce birliği, bize, istemleri uzlaştırma ve mukadderatı birleştirme zorunluluğunda bulunduğumuzu ve siyasetin bugün dahi o zorunluluğun hayatî gereklerine uygun olması zorunluluğunun var olduğunu gösteriyor. Bunu bozmaktan sakınmalıyız. Oysa bu hayatî noktayı şimdiye kadar olduğu gibi bugün de kimse anlamadı, takdir etmedi... Osmanlı devletini oluşturan Müslüman unsurlardan söz edilirken dört yüz yıllık bir Osmanlılık hizmetçisinden, bu süre içinde bir kez bile ve fakat siyasal bir amaç altında bağlılık duygusu asla değişikliğe uğramamış gerçek bir birleşik unsurdan söz edilmedi. Anlamıyorlar ki, geçmişte olduğu kadar şimdi de aynı mukadderata bağlı ve gelecekte de aynı tehlikelere uğrayacak olan Türk ve Kürd

¹⁴³ Jîn Dergisi, sayı :22 , syf:5, cilt 5, syf:949.

¹⁴⁴ Jîn Dergisi, sayı :22 , syf:6, cilt 5, syf:950.

milletlerinin başları üzerinde uçan ölüm fırtınalarıyla birlikte uğraşılması gereken bir dönemde bulunuyoruz...Bizim için büsbütün başka bir niteliğe dönüşmek üzere bulunduğu şu tehlikeli dönemlerde, dört yandan yağın güç tüketici saldırılara göğüs germek konusunda yalnız ve pek yalnız kalan bu iki kötü talihli halkın birbirine kardeşçe sarılması gereği en az takdir edilmektedir¹⁴⁵.

Dergide dikkatimizi çeken bir husus da Osmanlı Devletinin önemli yerlere yaptıkları atamalarıdır. Bu durum dergide yayınlanan kutlama mesajlarından anlaşılmaktadır. Derginin 2. sayısında ve 13. sayısında çıkan mesajlar şöyledir:

Dergimizin saygıdeğer Yazı Kurulundan ve Kürdistan'ı bilim ve bilgileriyle süsleyen ve genel olarak Osmanlı çevresinde bilgi ve kültür hanedanı olarak tanınan soylu Haydarî ailesi torunlarından saygıdeğer Üstad Haydarîzade İbrahim Efendi hazretlerinin şeyhüslâmlığa atandığı sevinçle görüldü. O erdemli saygıdeğer zatı değil, soylu Osmanlı milletini böyle bir şeyhüslâma kavuştuğundan kutlar ve o erdemli saygıdeğer zatın başarılı olmasını bütün kalbimizle dileriz¹⁴⁶.

Kürdistan şeyhlerinden Seyyid Taha Efendi hazretlerinin torunu ve Kürdistan Derneği'nin saygıdeğer Başkanı Seyyid Abdülkadir Efendi hazretlerinin, bu kez Danıştay yüksek başkanlığına atandığını büyük bir sevinçle işittik. Gazetemiz, adı geçeni kutlar, başarılı olmasını diler¹⁴⁷

Derginin yayınladığı bu iki kutlama yazısında; Şeyhüslam ve Danıştay Yüksek Başkanlığına yapılan atamaların sevinç ve mutluluğu paylaşılmaktadır. Burada önemli olan iki unsur vardır: Birincisi, derginin diğer yazılarında da sıklıkla gördüğümüz Osmanlı Devleti'ne bağlılığını gösteren 'Soylu Osmanlı milletini' diye devam eden kısmı; ikincisi de Haydarîzade İbrahim Efendi ve Seyyid Abdülkadir Efendinin de Kürt kökenli olmasıdır. Bu da bize Osmanlı Devleti'nde Kürtlere karşı

¹⁴⁵ **Jîn Dergisi**, sayı :6 , syf:2-3, cilt 2, syf:352-353.

¹⁴⁶ **Jîn Dergisi**, sayı :2 , syf:2, cilt 1, syf:230.

¹⁴⁷ **Jîn Dergisi**, sayı :13 , syf:2, cilt 3, syf:586.

bir ayrımın yapılmadığını, Kürt milleti içinden de Şeyhülislam mertebesine ve Danıştay Başkanlığına atamaların yapıldığını göstermektedir.

3.6. BİLGİ VE EĞİTİMİN ÖNEMİ

XX. Yüzyılın ilk çeyreğinde bilim ve eğitime büyük önem verilmekteydi. Jîn Dergisinin yayınladığı yazılardan anlaşılabilir ki o dönemde Kürt yurtseverler de aynı fikirdedir. Bu nedenle dergide bilgi ve eğitim konusyla ilgili sürekli yazılar yayınlanmıştır. Dergide yayınlanan yazılarda bilgisizlik yüzünden Kürtlerin geri kaldığı, çağdaşlaşmak için eğitim ve bilginin çok önemli olduğu, artık Kürtlerin de bilgisizlik gibi bir sıkıntının farkında oldukları vurgulanmıştır.

Abdurrahim Rahmi derginin 7. sayısında ‘Top Savaşı Bitti, Bugün Kalem Savaşıdır’ başlıklı bilim ve bilgi ile ilgili yazısında; herkesin kendi hakkını koruması gerektiğini, korumazsa kimsenin yaşam hakkının olmayacağını ve herkesin bu haktan yoksun kalacağını belirtir. Hakkın ise iki biçimde korunacağını; bu koruma şeklinin de ya el gücü ile, yani tüfek, top, bomba ve tabancalarla olacağını; ya da hukuk bilimi ve tarih ile olacağını söyleyip, yazısının devamında; top, tüfek, tabanca, bomba davasının artık bittiğini şimdi ise kalem davasının başladığını belirtmiştir.¹⁴⁸

Eğitim ve bilgi konusuna önem gösteren ‘Kürd Talebe Hêvî Cemiyeti’ de Jîn dergisinin 21. sayısının yayınlanan bildirisinde; halihazırdaki durumlarına bilgisizliğin neden olduğunu; kılıcın devrinin bittiğini, kalem ve bilgi çağının başladığını açıklamıştır¹⁴⁹.

Bilgi ve kültür gibi büyük bir nimetten yoksun kaldıklarını söyleyen Şefik Ervasî derginin 2. sayısında yayınlanan ‘Bilgi Her Şeyden Önce Gelir’ başlıklı yazısında; artık her ulusun içinde bilgi ve kültürün yaygınlaştığını, onların küçüğünden büyüğüne kadar dinin ve dünyanın durumundan haberdar olduğunu; yalnız Kürt ulusunun bu büyük nimetten yoksun kaldığını belirtir. Bilgisizlikle Kürt toplumunun daha da alçalma ve başkalarınca kötülenme durumunda kaldığını söyler.

¹⁴⁸ **Jîn Dergisi**, sayı :7, syf:13-14, Aslı Kürtçedir., M.E BOZARSLAN tarafından Türkçeye çevrilmiş, cilt 1, syf:124.

¹⁴⁹ **Jîn Dergisi**, sayı :21, syf:14, Aslı Kürtçedir., M.E BOZARSLAN tarafından Türkçeye çevrilmiş, cilt 1, syf:124.

Örnek olarak, son derece dindar olduklarını ancak dinin emrettiği hüküm ve erdemleri bilmediklerini; son derece yiğit olduklarını fakat yiğitliği birbirlerini öldürmekle veya kötülük etmekle harcadıklarını, bütün bunların nedeninin de bilgisizlik olduğunu anlatır. Artık bundan sonra kendileri için her şeyden daha önemli olanın bilim olduğunu, bunun yolunun da okuma ve yazmadan geçtiğini belirtir¹⁵⁰.

Jîn dergisinin Kürt edebiyatı ve sosyolojisinin gelişmesi için yapılan çalışmalarından övgüyle bahseden Kürdzade Kemal, derginin 6. sayısında çıkan ‘Kürtlere: Bugünkü Görevimiz’ başlıklı yazısında; Kürtlerin bilim ve eğitimde geri kaldığını, Kürt gençlerinin de bu eksikliği az da olsa kapatmak; Kürtlüğün gelişmesini ve yükselmesini sağlamak amacıyla 1912 yılında ‘Kürd Talebe Hêvî Cemiyeti’ni kurduklarını anlatır. Ancak Birinci Dünya Savaşının çıkması ve dernek kurucularının askere çağrılmasıyla, bilim ve eğitim üzerine yaptığı işler sekteye uğramış olan derneğin tekrar canlandırmasının gerektiğinden bahseder. Bilgisizlik belasından kurtulmakla ilgili yazısında; artık gizlenmesine ve başka biçimlerde yorumlanmasına imkân olmayan üzücü gerçeklerden birisinin de; bugünkü halklar arasında kültür ve bilgi gibi konularda en geri kalan toplumun Kürtlerin olduğunu belirtir. Kısa zamanda kalkınıp gelişmeye, bilim ve kültürde yükselmeye yetenekli bir millet iken; destek sağlayabilecek ve yardımda bulunabilecek kişilerin harekete geçmemesi; Kürtleri genel nüfusuyla orantılı bir başarı ve gelişme düzeyine ulaşmaktan alıkoymasına ve cahilliğin Kürt çevresinde daim olmasına neden olduğunu açıklar. Devamında Kürtlük adına girişimlerde bulunan ancak savaş nedeniyle çalışmaları duran Hevî derneğinin bilim ve kültür dünyasına yeniden gelmesi gerektiğinin, Kürtlüğü ve gelecek kuşakların varlığını garanti altına almanın önemiyetinden söz eder. Umutla ve arzuyla Kürt gençliğini bir araya toplamanın bilgisizlik belasını def etmeğe yardımcı olacağını kaleme alırken; çalışmayı, gelişme ve ilerlemenin selinin sürükleyeceğini söyler¹⁵¹.

Jîn dergisinin 7 Kasım 1918 tarihli ilk yayınında çıkan Haydarîzade İbrahim’in ‘Bir Söyleşi’ başlıklı yazısında; Kürtlerin medeni gelişmelerde geri

¹⁵⁰ **Jîn Dergisi**, sayı :2, syf:15, Aslı Kürtçedir., M.E BOZARSLAN tarafından Türkçeye çevrilmiş, cilt 1, syf:153.

¹⁵¹ **Jîn Dergisi**, sayı :6 , syf:8-9, cilt 2, syf:358-359.

kaldığı kabul edilmekte, ancak bu geri kalmanın kusurunun Kürtlerde olmadığı belirtilmektedir. Yazı şu beyitle devam eder:

"Gönül levhamda yarin boyunu simgeleyen elif harfinden başka bir şey yok
Neyleyim, başka harf öğretmedi hocam"¹⁵²

Diğer taraftan, Siverekli Hilmi köylüler ile ilgili olarak derginin 13. sayısında 'Kentliler ve Köylüler' başlığıyla yayınladığı yazısında; köylünün, bilgisizlik kâbusu altında inlediğini, bu durumdan memnun olmadığını; feryatlar içinde yardım istediklerini ve yardım görevinin de gençlere düştüğünü belirtiyor¹⁵³.

Derginin 26 Nisan 1919 tarihli 17. sayısında 'Sosyal Konular Kürdlükte İlericilik Akımları' başlıklı yazıda, bir buçuk yıl boyunca değişik yörelerdeki Kürtlerin içinde kaldığını söyleyen Memduh Selimbegî bu geçirdiği süre içerisinde Kürt vatandaşlarıyla sürekli irtibat halinde olduğundan dolayı bir kanıya vardığını ve Kürtlerin körü körüne bağnazlığa yabancı olduklarını, ancak sağlam bir inanca sahip olduklarını, artık Kürtlerin çağın ihtiyaçlarını ve kendi dertlerini tümüyle anladıklarını ve yükselmenin gereğini kabul ettiklerini belirtir. Kürtler, Avrupa ve Amerika'dan doğan bugünkü evrensel güçlerin sırlarını anladıklarını ve o taraflardan gelen hava akımlarının zehirli rüzgârlar değil, yaşam esintisi olduğunu artık bildiklerini bahseder¹⁵⁴.

Yazısının devamında Kürtlerin zeki ve başarılı olduğunu eğitim gören başka kişilerle bile aralarında hiçbir farkın olmadığını söyleyen Memduh Selimbegî, Kürtlerin, yüksek bir uygarlığı kabul etmeye ve en karmaşık bir evrimleşmeyi benimseyip özümsemeye, az bir zamanda ve elverişsiz koşullar içinde dahi yetenekli olduklarını söyler. Zaten Kürtler de zaman içerisinde ister istemez değişeceklerini, 10 yıl önceki bilgilerin bugün için yeterli olmadığını, 10 yıl önceki kıyafetin bile bugün başka biçime girdiğini; bu nedenle uygarlığı 'zamanın maddî ve manevî

¹⁵² **Jîn Dergisi**, sayı :1 , syf:4, cilt 1, syf:204.

¹⁵³ **Jîn Dergisi**, sayı :13 , syf:12, cilt 3, syf:596.

¹⁵⁴ **Jîn Dergisi**, sayı :17 , syf:7, cilt 4, syf:767.

yaşam koşullarına uymak' diye tanımladığını, bu koşullara da uymak zorunda olduklarını yoksa bu uygarlık selini durdurmak isteyenlerin onun dalgaları önünde sürüklenmeye mahkum olduklarını belirtir. Kürtlerin her türlü evrimi kabullenmeye ve özümsemeye elverişli olan ulusal ruhlarındaki yetenekleri boşu boşuna saklanırsa, başka ulusların Kürtlerin o yeteneğini kendi çıkarları için kullanmalarından korkmak gerektiğini; ancak, doğal niteliklerin bilinçli bir düzeye yükseltildiği gün, güçlerinin en yüksek düzeyine ulaşacağından bahseder¹⁵⁵.

Bir ulus olarak ayakta kalmak için bilginin önemine ve çağdaş yaşama ulaşabilmek için eğitim, bilim ve teknik gibi konulara daha çok ehemmiyet verilmesi gerektiğinden bahseden Ahmed Vehbi derginin 25 Şubat 1919 tarihli 12. sayısında yayınlanan 'Halkların Özgürlüğü Konusunda Bir Felsefi Düşünce' başlıklı yazısında; dünyada milyonlara varan hayvanların, uygar ve sosyal bir durumda yaşayamayıp bütünüyle insanların esiri olduklarını, hatta bir çobanın, yüz bin koyunu ufak bir sopa ile güttüğünü, bunun nedeninin ise o çaresiz hayvanların düşünme özelliğinden yoksun olup düşünen insana tutsak olduğunu belirtir. Bu örnek gibi, kültür nimetlerinden yoksun, bilgisizlik içinde koşuşup duran ilkel halkların; değil bir devleti, kendi evlerini bile yönetmekten âciz olduklarını, zaten kendi durumlarının, yurda hizmet etmemekten değil, etmesini bilememekten kaynaklandığını belirtir. Ahmed Vehbi bazı kimselerin 'Para olursa, örgüt olursa bir halk, bir ulus kendini idare eder' dediklerini ancak yanıldıklarını belirtip, cahil adamı hazinelere de boğsan yine iflâs etmiş olarak çıkacağını, bu nedenle yeni kurulacak olan ufak ulusların, her şeyden önce bu çağda, çağdaş yaşama uygun bir biçimde zihinlerini, fikirlerini donatmaları gerektiğini, bunun için de kültürel örgütlenmeleri gerçekleştirecek, bilim, teknik ve sanat adamları yetiştirecek programlar geliştirmek gerektiğini vurgular¹⁵⁶.

Bilgi ve eğitim gibi durumlar sayesinde iyi bir devlet yönetimi ve çağdaşlaşma olabileceğini söyleyen Ahmed Vehbi gibi, bilgi ve eğitime bağlantılı olarak Hizanîzade Kemal Fevzi'de derginin 10 Mart 1919 tarihli 13. sayısında yayınlanan 'Şimdiki Hükümete Açık Mektup' başlıklı yazısında; altı yüz yıllık süre

¹⁵⁵ **Jîn Dergisi**, sayı :17 , syf:8, cilt 4, syf:768.

¹⁵⁶ **Jîn Dergisi**, sayı :12 , syf:10, cilt 3, syf:564.

boyunca Osmanlı milletinin uygarlığın gelişimlerini izleyip çağdaşlaşamadığı ve sosyal bir yenileşmeye ulaşamadığını söyler¹⁵⁷.

Derginin ilk sayısında bir Kürt imzalı ‘Kürdler Uykuda Değil’ başlıklı yazıda bilgi ve eğitimin etkisiyle zaman içinde değişen fikir ve zekânın öneminden şöyle bahsedilmiştir:

Eski ideolojiler, eski siyasal ve sosyal ideolojiler çöküyor; başka ilkeler, başka önderler yükseliyor; akıl öfkeye egemen, karanlık aydınlığa mahkûm oluyor. Artık hayvanca zorbalık, fikir ve zekânın yüceliklerine hükmedemeyecek, zekâ barbarlığın hizmetçisi olmayacaktır¹⁵⁸.

Derginin 28 Ağustos 1919 tarihli 23. sayısında Necmeddin Hüseyin’in toplumda kavuk sallayanların çok olduğunu, kavuk sallayanların birilerine yaranmak için yanlış yönlendirmeler yaptığını ancak iyi eğitim görmüş Kürt aydınlarının böyle yapmayacağını anlatan yazısının bir kısmı şöyledir:

İyice öğrenim görmüş, teorik bilimlerde ve tanıtılmış teknik bilimler konusunda bilgiler edinmiş, toplumsal yaşamı bilen, yürekleri ulusal duygularla çarpan Kürdlerin aydın bir bölümü vardır. Bu aydın bölüm, dalkavukluğun ulusal onuru ve ulusal yaşamı yaraladığına inandığından, kimseye kavuk sallamaz ve sallamayacaktır. Ve Kürdlüğün kurtuluşu, işte bu andan başlayacaktır¹⁵⁹.

Hêvî derneğinin kuruluşunun sekizinci yıldönümü nedeniyle yapılan törende Tevfik Hamid Bey’in geleceği belirleyecek olan gençler hakkında ve eğitimle ilgili yaptığı konuşma Jîn dergisinin 24. sayısında yer almıştır. Bu konuşmada yükselen ve ilerleyen ulusların tarihinde gençlerin etkileri bildiklerinden dolayı, uzun süreden beri çırpınıp durduklarını, Kürtlerin ilerleme ve gelişmesinin, ancak gençler ve büyüklerle, çağın kabul edip belirlediği hedeflere, bilimin kabul ettiği temel ilkeler içinde birlikte hareket etmeleri sayesinde mümkün olacağını inandıklarını ve bunun sağlanması için çalıştıklarını söyler. Ayrım yapılmadan halk içindeki herkes evrim ve yenileşme yasalarının değişmez yargılarına inanıyorlarsa, gençliğin ihmal

¹⁵⁷ **Jîn Dergisi**, sayı :13 , syf:2, cilt 3, syf:586.

¹⁵⁸ **Jîn Dergisi**, sayı :1 , syf:4-5, cilt 1, syf:204-205.

¹⁵⁹ **Jîn Dergisi**, sayı :23 , syf:10, cilt 5, syf:992.

edilmesinin mümkün olamayacağına, yarının onların olduğuna, yarını istenilen gelişme ve ilerleme biçiminde ancak onların temsil edeceklerine inanmaları gerektiğini; bilgisizlik ve zulmün de karanlık bulutlarıyla örtülen yerleri bilimin, kültürün, ahlakın daima parlayan ışıklarıyla aydınlatmak istediklerini belirtmiştir¹⁶⁰.

Bilim ve eğitim konusu anlatılırken bu eğitimi alacak kişiler olarak kadın ve erkek arasında bir ayırım yapıp yapılmaması durumları ile ilgili Memduh Selimbegî derginin 20. sayısının yayınlanan yazısında; Kürtlükte bir kadınlık sorunu doğması olasılığının bulunmadığını belirtir ve devamında ismini açıklamadığı bir kişinin; “Kürdlük için yalnız bir kültür ve öğrenim vardır. Kürdlüğün gelişmesi dediğimiz vakit, bu gelişmeye erkekler de, kadınlar da girerler. Zorla, doğal olmayan bir ayrılık çıkarmamalıyız” dediğini belirterek bu düşüncenin doğru olduğunu, hatta bu görüşün doğruluğunu “Bilimi aramak, her Müslüman erkek ve her Müslüman kadın üzerine farzdır” hadisiyle kanıtlanabileceğini açıklayarak; bilimi aramanın mutlak olarak söylendiği ve Müslüman erkek ve kadının bilimden yararlanmasında ayırım gözetilmeyerek, öğrenim ve gelişmelerinde, sadece cinsiyetin zorunlu kıldığı bazı farklar dışında, erkeklerle kadınların kültür ve eğitim düzeylerinde, nicelik ve nitelik bakımından bir dengesizlik olursa bir kadın sorunun doğacağını ve bu durumun tehlikeli bir hal alacağını söyler¹⁶¹.

Eğitimin ve bilimin toplumda ne kadar faydalı olduğunu Emin Feyzi derginin 25. sayısında yayınlanan yazısında; Süleymaniye’de mezhep ayırımının olmadığını bunun bilime ilgi ve istek gösterilmesinden kaynaklandığını ve bu sebeple de bilginlerin çoğaldığını belirtmiştir¹⁶².

Eğitim üzerine istek ve hayallerini anlatarak bunların gerçekleşmesinde Jîn dergisinin de etkisinin olacağından söz eden ve yaşadığı dönemde ayırım görmeden eğitim alan öğretmen Midyalı Tanin Monlazade derginin 9. sayısında yayınlanan Jîn yönetim kuruluna gönderdiği yazısında şöyle der:

Yurdumun, namuslu milletimin ihmal edilen zavallı yavrularının bilgi nimetinden paylarını aldıklarını görmenin ateşiyle yanarım. Gelecek

¹⁶⁰ **Jîn Dergisi**, sayı :24 , syf:8-9, cilt 5, syf:1020-1021.

¹⁶¹ **Jîn Dergisi**, sayı :20 , syf:7-8, cilt 4, syf:875-876.

¹⁶² **Jîn Dergisi**, sayı :25 , syf:8, cilt 5, syf:1060.

kuşaklarımızı, tüm insanlık ve kişisel haklarına sahip, aydın görüşlü olarak görmek isterim. Ümitlerim pek çok. İnşallah bunlar, çabanızla, iradenizle ve şu yüce girişiminizle gerçekleşecektir¹⁶³

Jîn dergisinde bilgi ve eğitim üzerine sadece yazılar yoktu. Bazı bölümlerinde eğitimin milletin geleceği olduğunu belirten ve bilgisizliğin başa bela olduğunu anlatan şiirlerde yer almıştır. Bu şiirlerden bir tanesi de Abdurrahim Rahmi'nin derginin 17. sayısında yayınlanan 'Bilgisizlik' başlıklı şiiridir. Rahmi'nin yazdığı şiir şöyledir:¹⁶⁴

Hey bilgisizlik, sensin düşman, sensin hain

Senin zulmündür bırakan hepimizi sanatsız, dinsiz

Senin eziciliğindir ah yurdumu bırakan viran

Senin kinindir bedenimi yuvasız bırakan

Varlığı almışsın bizden, malsız ve parasızız biz

Çaresiz, yoksul, evsiz barksız kalmışız biz

Jîn dergisi eğitim ve bilim alanında Kürtleri bilinçlendirmek ve geliştirmek üzere yapılan bazı çalışmaları da derginin son sayfalarında duyurmuştur. Bilim ve eğitim üzerine çıkan dergi ve derneklerle ilgili olarak, Jîn dergisinin 5. sayısında çırak okullarının amaçlarını yaygınlaştırmak ve ülkenin ekonomik gelişmesine, gençlerin meslekî ve sosyal eğitimine hizmet etmek amacıyla "Çırak Mektepleri Mecmuası" (Çırak Okulları Dergisi) adı altında aylık bir derginin yayınlanmasına başlandığını,¹⁶⁵ Jîn dergisinin 6. sayısında Kürt dili, tarihi ve coğrafyası ile ekonomi ve sosyolojisine ilişkin incelemelerde ve yayında bulunmak ve Kürtler arasında

¹⁶³ **Jîn Dergisi**, sayı :9 , syf:10, cilt 2, syf:452.

¹⁶⁴ **Jîn Dergisi**, sayı :17 , syf:17, Aslı Kürtçedir., M.E BOZARSLAN tarafından Türkçeye çevrilmiş, cilt 1, syf:154.

¹⁶⁵ **Jîn Dergisi**, sayı :5 , syf:10, cilt 1, syf:322.

çağdaş bilimleri yaygınlaştırmak üzere, "Kürd Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti" (Kürd Kültür ve Yayınları Genelleştirme Derneği) adıyla, bir bilim derneği kurulması konusundaki hazırlıkların tamamlandığını,¹⁶⁶ derginin 11. sayısında ise çalışma arkadaşı olarak nitelendirdiği 'Kürdistan' dergisinin yeni sayısının yayınlandığını¹⁶⁷ haber vermektedir.

Jîn dergisinin neden siyasi içerikli yayınlar yapmadığına ilişkin olarak dergi yönetimine gelen bir mektuba cevaben derginin 3. sayısında yayınlanan " Necmeddin Bey'e Cevabımız " başlıklı yazıda şu açıklama yapılmıştır:

Hacmimizin elverişsizliği engel olmasaydı, sitem ve iltifat karışımı yazınıza uzunca bir cevap verecektik. Biz, bugünkü şekliyle ülke ve millete zarar vermekten başka hiç bir yarar sağlamayan ve bir çeşit kişisel dedikodu niteliğinden yukarı çıkamadığı son yayınlarla bir kez daha güçlü bir biçimde ortaya çıkan siyasal çekişmelere karışmayı pek kısır bir alış-veriş kabul ettiğimizden, bilimsel yayında bulunmak gibi gerçekten güç bir görevi kabullenme cesaretini kendimizde bulmuştuk¹⁶⁸

3.7. BİRLİK VE BERABERLİK

Kürt milletinin ulus inşasını sağlayabilmesi için birlik ve beraberliğinin sağlanması gerektiğini düşünen Jin dergisi, Kürtler arasında Birinci Dünya Savaşının bittiği dönemde birlik ve beraberliğin tam olarak sağlanamadığını, dağınıklık ve kopukluklar olduğunu vurgulayan yazılara yer vermiştir. Dergi, birlik ve beraberlik konusuna bağlı olarak, bireylerin bilgilendirilmeleri, birliği oluşturabilecek örgütün varlığı, her bireyin önemi ve birey toplum arasındaki ilişkilere değinmiştir.

Derginin 18 Haziran 1919 tarihli 21. sayısında Hevi Derneği bir bildiri yayımlayarak birlik ve beraberlik konusuna değinmiş ve çağrıda bulunmuştur. Bu dernek, Kürtlerin birlik ve beraberlik sayesinde kurtuluşa ulaşabileceğini belirttiği bildirisinde şöyle demiştir:

¹⁶⁶ Jîn Dergisi, sayı :6 , syf:9, cilt 2, syf:391.

¹⁶⁷ Jîn Dergisi, sayı :11, syf:10, cilt 3, syf:530.

¹⁶⁸ Jîn Dergisi, sayı :3 , syf:7, cilt 1, syf:265.

Ah, eksik olan bir şeyimiz var ki bu çok büyüktür ve bizim için büyük bir felâkettir; o da birlik ve beraberliğimizdir. Şunu unutmayın ki kardeşler, eğer yok olmak istemiyorsak bir araya gelin; anlamsız ve nedensiz kavgaları bırakın. Bizim nifak ve bölünmemizden komşumuz olan halklar yararlanırlar. Bizim uyanık olmamız gerekir. Kurtuluşumuz birlik ve beraberliktedir. İşte 'Hêvî' derneğinin amaçlarından biri de bu birlik ve beraberliği sağlamaktır. Büyüklerimiz demiş ki: Ben seninle, sen benimle, ikimiz Allah ile¹⁶⁹.

Derginin 4. sayısında Kadızade Mustafa Şevki, 'Çağımızda Biz Kürdlerin Durumu' başlıklı yazısında; Kürtlerin bunca şan ve şöhrete rağmen böylesine yoksul olmalarının ve tembellikle yurtlarını bırakmalarının üzücü olduğuna; onur sahibi olan bu kişilerin, kendisinin sözüne kulak vereceğine inandığına değinir. Söz olarak da bir an önce babalarının ve atalarının hatırı için birlik olmalarının gerektiği; yurdu çıkarları ve liderlik savaşı için kurban etmemelerini ister. Artık vaktin azaldığını ve düşman da gafletlerden yararlandığını bu nedenle kurtulmak için çalışılmasını, yoksa pişman olunacağını; ne var ki o zaman da pişmanlığın bir faydasının olmayacağını anlatır¹⁷⁰.

10 Nisan 1919 tarihli derginin 16. sayısında Siverekli Hilmi de "Kurdîyê Siwêrekî" imzasıyla ve 'Bir Yakınma' (Gazindek) başlıklı yazısında; Kürtlerin uykuda olduğunu belirterek sözü birlik ve beraberlik sorununa getirmiş ve bu konuda şöyle demiştir:

Kürdler, haykırıp feryat ediyor ve diyorum ki: Şimdiye kadar yürüdüğümüz yolun önünde derin ve karanlık bir çukur vardır. Biz, siz, herkes bunu gözümüzle gördük. Dönün, dönün, o eğri, sapa ve ölümlü yoldan geriye dönün. Bize birlik gerekir. Kardeşler, ibret alın¹⁷¹.

Dergide çıkan yazılara göre, bazı Kürtlerin durumunu eleştirip hayal dünyasında gezenlerin artık uyanmalarını, gerçekleri bir an önce görüp birlik ve

¹⁶⁹ **Jîn Dergisi**, sayı :21 , syf:15, Aslı Kürtçedir., M.E BOZARSLAN tarafından Türkçeye çevrilmiş, cilt 1, syf:143.

¹⁷⁰ **Jîn Dergisi**, sayı :4 , syf:16, Aslı Kürtçedir., M.E BOZARSLAN tarafından Türkçeye çevrilmiş, cilt 1, syf:141.

¹⁷¹ **Jîn Dergisi**, sayı :16 , syf:14, Aslı Kürtçedir., M.E BOZARSLAN tarafından Türkçeye çevrilmiş, cilt 1, syf:142.

beraberlik içinde ayağa kalkmalarını ister. Yoksa bu dönemde uyanılmaz ise tamamen karanlığa gömüleceklerine değinen yazılar yazılmıştır.

Jîn dergisi 7 Teşrin-i Sanî 1334 (7 Kasım 1918) tarihli ilk sayısında ‘Bir Kürd’ imzalı ‘Kürdler Uykuda Değil’ başlıklı yazısında; XX. Yüzyıla girildiği bu dönemde artık daha dikkatli olunması gerektiği bir anlık uykunun bile ulusa büyük zararlar verebileceğinden sözeder. Devamında da insanlığın en görkemli günlerini yaşadıklarını, yaşamdan eser bulunmayan ıssız bir çölde bir hayat, bir bahar fişkırır gibi harika bir şimşek parıltısına tanık olduklarını anlatır. Eski siyasal ve sosyal ideolojilerin çöktüğünü, başka ilkelerin, başka önderlerin yükseldiğini; artık aklın öfkeye egemen, karanlığın da aydınlığa mahkûm olduğunu söyler. Bundan sonra hayvanca zorbalığın, fikir ve zekânın yüceliklerine hükmedemeyeceğini; zekânın barbarlığın hizmetçisi olmayacağını anlatır. Kürtler adına böyle bir çağda böyle bir kıyamette uyumanın mümkün olmadığını; Kürt’e uyan diye bağırmaya gerek duymadığını, çünkü Kürtler halen uykuda iseler onların çoktan öldüklerini anlatır. Kürtlerin uyanık olduğunu ve kendilerini yüzyıllardan beri uykuya çağırılmış ve kendileri de uykuya dalmış olan efendilerinin de uyandıracaklarını bildirir. Kürt’e suikast etmiş olanlara Kürt’ün iyi niyetle karşılık vereceğini söyler. Yaşadıkları bu çağda bir saatlik uykunun, bir ulus için ölmek olduğunu belirtir¹⁷².

Doktor F.Berxo, Kürtler uyanmaz ise başlarına ne gelebileceğini anlatan 29/11/1334(1918) tarihinde yazdığı mektubu derginin 5. sayısında yayınlanmış ve şöyle demiştir:

Uyanmazsak biz evlâtlarına bundan böyle af ve şefkat kapısını açmayacak olan talihsiz vatanımıza yabancı ve kayıtsız kalmanın ve yitirilecek her kararlılık saniyesinin sonsuz ve feci felâketler getireceğine artık hepimiz inanıyor ve emin bulunuyoruz¹⁷³.

Gençlere, kurtuluş formülü olarak gördüğü ve başlangıç olarak sunduğu ‘Eylem ve Girişim!’ fikrini aşlamak isteyen Siverekli Hilmi derginin 9 Kânun-ı Sanî 1335 (9 Ocak 1919) tarihli 8. sayısında yayınlanan ‘Kürd Gençlerine’ başlıklı yazısında şöyle der:

¹⁷² Jîn Dergisi, sayı :1 , syf:4-5, cilt 1, syf:204-205.

¹⁷³ Jîn Dergisi, sayı :5 , syf:9, cilt 1, syf:321.

Gençler! Yurdun tüm ümidi şimdi sizdedir. Bugün size yönelen görevler son derece önemlidir. Uyumayınız! Cihan huzurunda, tarih sayfalarında lekesiz kalmak istersek anlaşmazlıkları, kötü kuşkuları, kendini beğenmişlikleri bırakmalıyız. Bir tek el ve bir tek ses gibi birlik olmaya çalışınız! Yarın toplanacak olan Genel Barış Kongresinde, milletlerin mahşer gibi toplanacağı o yerde bütün dünyanın, bütün milletlerin iyilik ve kötülüklerinin hesabı görülecektir; Eski koşullar altında geçmiş yaşamımızı yaşamayı özellikle arzu ediyoruz. Fakat bu mümkün olmazsa, sakın boynumuza bir esaret zinciri koydurmamalım! Artık bizi, biz kurtarabileceğiz!. Yalnız kendi milletiniz için çalışınız! Unutmayınız ki bizim de bugüne kadar ihmal edilmiş geniş bir dilimiz, zengin bir tarihimiz vardır. İşte size bir kurtuluş formülü: Eylem ve girişim!¹⁷⁴

Yazının devamında görüldüğü gibi ‘Eski koşullar altında geçmiş yaşamımızı yaşamayı özellikle arzu ediyoruz.’ cümlesinden anlaşılan o ki Osmanlı Devleti’ne bağlı oldukları ve Birinci Dünya Savaşına girilene kadar hayatlarından memnun oldukları biliniyor. Ama dergide de sıklıkla görülen özellikle de savaş ve savaş sonrası yaşanan sıkıntılar yüzünden bu durumda olduklarını söylüyorlar. Bundan sonra yapmaları gerekenin, başkalarına bakmadan karanlıktan aydınlığa sadece kendi çabalarıyla çıkabileceklerinin farkında olmalarıdır.

Jîn dergisinin 14. sayısında Hizanîzade Kemal Fevzi ‘Gözler Kör, Kulaklar Sağır mıdır?’ başlıklı yazısında ‘duygusuz bir zümre’ olarak adlandırdığı 1908-1918 yılları arasında Osmanlı Devletinde iktidarda kalan İttihad ve Terakki Partisi'nin Ülkenin başına Birinci Dünya Savaşı gibi belalar açtığını, bu durumdan en fazla etkilenenlerden birisi olan Kürtlerinde hakkının verilmesi ve sönen ocakların tekrar yanması için birlik beraberlik içinde olması gerektiğini ve bunu toplumsal inancı olan genç ruhların yapabileceğini belirtir. Hizanîzade Kemal Fevzi yazısının devamında, Bosfor olarak bahsettiği Karadeniz ile Marmara denizini birbirine bağlayan İstanbul boğazında yaşanan lüks hayatı anlatırken bir yandan da Doğu’daki acıları, sefaleti ve ölümleri kısacası yaşanan sıkıntılara dikkat çekmiştir¹⁷⁵.

¹⁷⁴ **Jîn Dergisi**, sayı :8, syf:6-7, cilt 2, syf:418-419.

¹⁷⁵ **Jîn Dergisi**, sayı :14 , syf:3-5, cilt 3, syf:627-629.

8 Mayıs 1919 tarihinde 18. sayısında yayınlanan yazıda Kurdîyê Bitlîsî, bazı haksızlıklar olduğunu, toplumun miskinçe oturup halen ayağa kalkmadığını, günün fırsatlarının kaçırıldığını, bugün ve bundan sonra gelen günlerde en önemli görevin milliyeti korumak olduğundan bahseder¹⁷⁶. Kurdîyê Bitlîsî ayrıca derginin 14. sayısında yaşadığı dönemin, örgütlenme ve iş bölümü yapma dönemi olduğunu, bu dönemde bireyci faaliyetlerin kesinlikle sonuçsuz kalmaya mahkum olduğunu söyler¹⁷⁷.

Toplumun birlik ve beraberlik içinde olabilmesi için irfan ve inanç da gereklidir. Kâmran Âlî Bedirhan'da Jîn dergisinin 3. sayısında yayınlanan yazısında bu konu ile ilgili şöyle demiştir:

Ancak bu irfan ve inanç, milletleri insanlığın ideali olan erdem ortamına götürürken, irfan ve inancımız daima samimî olmalı ve ulusal direncin inanç ve kararlılık temeli üzerinde kurulu bulunduğu unutulmamalıdır¹⁷⁸

Bireysel yapılamayacak şeylerin toplu halde yapılması, insanları toplumsal halde yaşamaya yani birlik olmaya sevk etmektedir. Bu nedenle birlik beraberlik konusuna bağlantılı olarak Jîn dergisinde toplum halinde yaşamının önemine ve birey-toplum arasındaki ilişkiye değinilmiştir.

İnsanların akıl ve mantık yoluyla bireysellikten toplumsal hayata geçiş dönemini anlatan Necmeddin Hüseyin derginin 28 Ağustos 1919 tarihli 23. sayısında 'Kürd Gençleri Kavuk Sallamaz' başlıklı yazısında şöyle der:

Dünyanın ilk dönemlerinde insanlar birey durumunda yaşamayı duygularına daha uygun bulurlardı. Düşünce alanındaki ilerlemeler göreceli bir biçimde gelişip boy attığı zaman, insanlar her zaman ve her şeyde duygulara başvurmayıp, biraz da, insanlar için kılavuz ve yönlendirici olarak yaratılan akıl ve mantığa başvurduklar. Birey durumunda yaşamayı doğal olarak akıl ve mantıkla bağdaşmaz bulunca, toplum biçiminde yaşamaya tek tek bireyler olarak karar verdiler. Bu bireysel karar çok sürmeden genelleşti, iş bireysellikten çıkıp toplumsallık durumunu aldı; bireysel yaşam yerine

¹⁷⁶ **Jîn Dergisi**, sayı :18 , syf:2-3, cilt 4, syf:80-801.

¹⁷⁷ **Jîn Dergisi**, sayı :14 , syf:10, cilt 3, syf:634.

¹⁷⁸ **Jîn Dergisi**, sayı :3 , syf:5, cilt 1, syf:263.

toplumsal yaşam kuruldu. İnsanlar artık toplum halinde, hükümet halinde yaşadılar. Hükümet halinde yaşamak, doğal çıkarlarına daha uygun oldu¹⁷⁹.

Ortak sosyal yaşamın var olması, bireysel yaşamın sınırlılığı kendisi olmasa dahi kendisinden sonra gelecek kişilerle devam eden toplumsal yaşamın sonsuza kadar devamına ‘Beka Milletindir’ diye bahseden Hizanîzade Kemal Fevzi, derginin 2. sayısında ki yazısında şöyle der:

Bireysel yaşamın devam etmesi ve uzayıp gitmesi, birtakım gerekli koşulların düzenli ve uyumlu olmasına ve bu durumların her an ve her yerde bir birlik göstermesine bağlı olduğu gibi; ulusal yaşamın gelişme biçimleri de, o yaşamın her türlü sosyal koşullarının daima bir birlik ve uyum göstermesine bağlıdır. Ortak geleneklerin, ortak inançların, ortak alışkanlıkların ve ortak karakterlerin yansıyor belirlendiği bir sosyal yaşam, doğaldır ki genel durumlarında dinsel, sanatsal, hukuksal vb. bir birlik ortaya koyar. Bireysel yaşamımızın sınırlı olduğunu ve yaşam sürdükçe ölümün de var olduğunu inkâr edemeyiz. Oysa aynı dili, aynı dini ve aynı karakteri taşıyan milletlerin, birçok istilâ sellerinden bile kurtularak yaşadıklarını ve ulusal temellerine zerre kadar bir bozukluk gelmediğini görüyoruz. Bireyler bir cismin atomlarıdır ki, ortadan kalktıkça yerlerine yenilerinin gelmesiyle o cismin yaşamını sürekli kılarlar. Bencillik, gözlerin sonsuzluk kapısına açılmasına kadar sürer. Oysa sonsuz yaşam topluma özgü olduğundan, millî bir tutku ile onun tekâmülünü ideal edinenler, gerçek mutluluğa ulaşmışlar demektir. Zira beka, milletindir¹⁸⁰.

Dergide birlik ve beraberlikle bağlantılı şiirlere de yer verilmiştir. Bu şiirlerden bir tanesi derginin 5. sayısında yayınlanan Abdurrahim Rahmi'nin ‘Tek Elden Ses Gelmez’ adlı şiiridir. Rahmi şiirinde şöyle demiştir:¹⁸¹

¹⁷⁹ **Jîn Dergisi**, sayı :23 , syf:8, cilt 5, syf:990.

¹⁸⁰ **Jîn Dergisi**, sayı :2 , syf:7, cilt 1, syf:235.

¹⁸¹ **Jîn Dergisi**, sayı :5 , syf:14, Aslı Kürtçedir., M.E BOZARSLAN tarafından Türkçeye çevrilmiş, cilt 1, syf:142.

Tek Elden Ses Gelmez

Ey nifak içindeki millet
Sana beraberlik gerek
Kurmazsak eğer bir dayanışma
Yok oluruz topyekün
Aklınızı başınıza devşirin hep birlikte

Vakit, zaman çok naziktir
Tehlikelidir ikilik, dağınıklık
Tüm halklar kinlidir bize karşı
Yok olmamız kuşkusuzdur
Aklınızı başınıza devşirin hep birlikte

Kişiselliği atıverin dışarı
Tek kişiyle çözülmez sorun
Birlik olun ki izi silinmesin
Ümit bağladığımız sorun
Aklınızı başınıza devşirin hep birlikte

El-ele verin kardeş gibi
Tutuşturun kendiniz için bir meşale
Karanlık olan bu yolda bize
Işık gerek şu sırada
Aklınızı başınıza devşirin hep birlikte.

3.8. DİN VE YURTSEVERLİK

Jîn dergisi yönetimi Kürtlerin dinine bağlılığını çok iyi bildiği için milleti hep bir arada tutmak ve kopmaların olmasını engellemek amacıyla bazı yayınlarında din vurgusu yapmış ve özgürlük fikrini dinsel düşünce ile desteklemeye çalışmıştır. Bu yazılarda, Kürtlük için yapılan çalışmaların dine ters olmayıp, tamamen dine uygun

olduğu, hatta bu çalışmalar sayesinde dinin daha da ilerleyeceği anlatılmaya çalışılmıştır.

Süleymaniyeli M. Nejad Tefvik derginin 2 Şubat 1919 tarihli 10. sayısının yayınlanan yazısında, bir ulusu hep beraber bir amacın peşinde istek ve arzusuyla koşturabilecek gücün dinde olduğunu, dinsizliğin ahlaksızlığı doğuracağını, ahlaksızlığın ise ulusları uçurumlara doğru sürükleyeceğini söyler. Bununla beraber bir ulus zorla ve baskıyla egemenlik altına alınırsa, korkunun ve yasağın hüküm sürdüğü süre kadar kalıcı olacağını hatta sonradan tepki bile doğabileceğini, ancak din ve vicdan arzusıyla gönüllerini birbirine bağlayanların mezara kadar birlikte olacağını dile getirir¹⁸².

Memduh Selimbegî dine bakış açısını derginin 17. sayısında ‘Sosyal Konular Kürdlükte İlericilik Akımları’ başlıklı yazısında ortaya koymuştur. Yazıda, birey ve toplumlar için dinin kesin olarak gerekliliğine, bir insanın havasız susuz yaşayamayacağı gibi, dinsiz olarak da yaşama hakkına sahip olmadığını vurgulamıştır¹⁸³.

Kişilerin duygularını din ile etkileyip birliktelik sağlamaya çalışan Abdurrahim Rahmi Jîn dergisinin 3. sayısında yayınlanan ‘İttifak’ başlıklı yazısında şöyle demiştir:¹⁸⁴

Tüm uluslar önce birlik olurlar, sonra da sorunlarda başarıya ulaşırlar. Bütün uluslardan geri kalmış olan bizlerin de amacı odur ki iplik ve iplerden, sicim ve halatlardan akıl alıp birleşelim ve birlik olalım. Yoksa, Fatiha ve Yasin'e başlayın ve Allah'ın huzurunda nasıl cevap vereceğinize hazırlanın. Çünkü Allah, böylesine zavallı bir ulusun kanının hesabını bizden soracaktır. Benden söylemesi, sizden birlik.

Kürtlerin dinsel görevini dindarca bir sessizlik ve ağırbaşlılıkla yerine getirdiğinden bahseden Haydarîzade İbrahim, Jîn dergisinin ilk sayısında çıkan ‘Bir

¹⁸² **Jîn Dergisi**, sayı :10 , syf:3, cilt 2, syf:477.

¹⁸³ **Jîn Dergisi**, sayı :17 , syf:3, cilt 3, syf:763.

¹⁸⁴ **Jîn Dergisi**, sayı :3 , syf:14, Aslı Kürtçedir., M.E BOZARSLAN tarafından Türkçeye çevrilmiş, cilt 1, syf:108.

Söyleşi' başlıklı yazısında Kürtlerin dine hizmeti ve dindarlığı ile ilgili şöyle demiştir:

Kürd'ün vicdanındaki sevgili, din ve imanından ibaret olduğuna göre, her ne zaman gerekmiş ise, Allah'ın sözünü yüceltmek için yüce Halifelik makamından yükselen çağrı sesine derhal "lebbeyk" ile karşılık vererek, hemen silâhını alıp savaş alanına koşmuş ve böylece Emevî, Abbasî ve Osmanlı halifeliği tarihlerinde önemli bir yer işgal etmiştir. Birinci Selim'in Kürdistan, Hüsrev Paşa'nın Hemedan, Dördüncü Murad'ın Bağdat seferleri, Topal Osman Paşa ile Nadir Şah olayı, birbirini izleyen Rus savaşları, Kürdlerin dinsel hizmetlerinin son safhalarını oluşturan olaylar topluluğundandır¹⁸⁵.

'Bir Kürt Genci' imzasıyla 29 Aralık 1918 yılında köylüler ve kentliler üzerine yazılan yazı Jîn dergisinin 15 Şubat 1919 tarihli 11. sayısında yayınlamıştır. Siverek'te yazıldığı belirtilen bu yazıda, Kürt kasabasıyla köyleri arasında uyumsuzluk bulunduğu söylenmektedir. Bu uyumsuzluğun yaşadığı ortam sebebiyle kasabada yaşayan Kürtlerin Kürtlüğü tam olarak benimsememesi ve milliyetini rahatlıkla açıklayamaması, fakat köyde yaşayanların tüm sıkıntılara rağmen Kürtlüğü benimsemesi ve rahatlıkla milliyetini söylemesinden kaynaklandığı belirtilmektedir. Ayrıca birbirlerine akrabalık ve evlilik bağlarıyla ve ticarî, hukukî ve ekonomik olarak güçlü bir şekilde bağlı bulunan bu iki kesimin aralarındaki kopukluğun giderilmesi için bir bağlantı kurulması gerektiği ve bu bağlantının Müslümanlık olduğu vurgulanmaktadır. Buna göre, Müslümanlık sayesinde aradaki bağlar kuvvetlenecek, Kürtlük yüceldikçe Müslümanlık da güç ve kudret kazanacak ve köylü Kürt gibi şehirli Kürtlerde milliyeti ile rahatlıkla övünecektir¹⁸⁶.

Encum Yamülkî Hanımefendi de Kürd Kadınları Tealî Cemiyeti tarafından okutulan Mevlüd sırasında yaptığı konuşmada din ve topluma örnek olmakla ilgili görüşlerini şöyle açıklamıştır:

Gerçek Müslümanların gönülleri hiç bir zaman birbirlerinden ayrılmaz; çünkü onları en sağlam bağlarla bağlayan din vardır. İnşallah bundan böyle,

¹⁸⁵ Jîn Dergisi, sayı :1 , syf:3, cilt 1, syf:203.

¹⁸⁶ Jîn Dergisi, sayı :11 , syf:9, cilt 3, syf:529.

biz Müslüman halklar, adalet ve mutluluk amacını kılavuz alarak öylece çalışacağız ve İslâm dininin uygarlığa, insanlığa ne denli uygun olduğunu anlatmak için davranışlarımızla kendimizi örnek göstereceğiz¹⁸⁷

Kürtlerin dinsel ödevlerini kendi milli gelenekleri içinde özümseyip zaman içinde kendilerine uydurduklarını anlatan Vanlı M. C. Selimbegî Jîndergisinin 14. sayısında yayınlanan ‘Kürd Hanımı’ başlıklı yazısında bu durumla ilgili şöyle der:

Ben yalnız şunu diyeceğim ki, dine bağlılıkları herkesçe kabul edilen Kürdler her şeyi ulusallaştırmışlardır. Bu kadar inançlı ve dinlerine bu kadar sağlam biçimde bağlı olan bu ulusun dinsel ödevlerinin her yönünde bu ulusal özümsemeyi görmekteyiz¹⁸⁸

Derginin 20. sayısında Isfahanî imzalı bir mektup, derginin içeriğinde din konusuna da önem gösterilmesini istemektedir¹⁸⁹. Isfahanî, M. C. Selimbegî’nin düşüncesi olan Kürtlerin dini ödevleri gelenekler içinde özümseyip kendine uydurduklarını kabul edip, din bilginlerinin dinin emir ve yasaklarını doğru bir şekilde halka aktarmasını ve Kürt milleti arasında birlikteliği sağlamaya çalışmasını istemektedir.

Din ve Kürtlük yan yana tutularak çağdaşlaşma ve ilerencilik düşünceleri de dergide yer almıştır. Derginin 26 Nisan 1919 tarihli 17. sayısında Memduh Selimbegî ‘Sosyal Konular Kürdlükte İlerencilik Akımları’ başlıklı yazısında dinin gerekliliğine inandığını, havasız susuz yaşanamayacağı gibi dinsiz de yaşanılmayacağını kabul etmekle birlikte, Müslümanların yenilikçi bir sistem içinde çağdaşlaşmaları ile ilgili görüşlerini belirtmiştir.

Ayrıca, din ve ilerencilik, birbirleriyle el ele vererek ulusun ruhuna girmesi gerektiğini, zaten dinin ilerencilik olduğunu, dini ve ilerencilik yanlış anlamak ya da bilerek yanlış göstermenin, büyük günah ve hataları işlemeye yol açacağını ve ulusun zararına sonuçlar doğuracağını belirtir¹⁹⁰.

¹⁸⁷ **Jîn Dergisi**, sayı :22 , syf:6, cilt 5, syf:950.

¹⁸⁸ **Jîn Dergisi**, sayı :14, syf:7, cilt 3, syf:631.

¹⁸⁹ **Jîn Dergisi**, sayı :20 , syf:11, cilt 4, syf:879.

¹⁹⁰ **Jîn Dergisi**, sayı :17 , syf:4, cilt 4, syf:764.

Diğer taraftan, Memduh Selimbegî yükselme ve ilericiğin her yerde az-çok birbirine benzeyen safhaları olduğunu, Kürtlüğün de çağdaşlaşmak zorunda olduğunu, güçlü olmak için uygar olmak gerektiğini, uygarlığın dini yüceltebilecek imkânlar oluşturacağını söyler. Selimbegî yazısına şöyle devam eder:

Bilmiş olalım ki bu uygarlık, Müslümanlığa yabancı bir uygarlık, bazılarının yalandan dedikleri gibi bir Hristiyan uygarlığı değildir; ...Bu uygarlık, bizi, dinimizde kayıtsızlığa değil, dinimizin kutsal temel hükümlerine daha güçlü bir biçimde uymaya itecektir. Bilmeliyiz ki bu uygarlığı kabul etmezsek, Allah'ın ve Peygamber'in yüzyıllardan beri bize emaneti olan bu kutsal kurumu tam tersine terkedilmiş olarak bırakmış oluruz. Düşünmeliyiz ki dinin amacı dünya ve ahret mutluluğudur ve dolayısıyla dinin yücelmesidir. Dinin yücelmesi ise, ona bağlı olanların yücelmesidir. Biz bu halimizle her gün ezilmeye mahkûm, küçülmeye eğilimli olursak, ne dünya ve ahret mutluluğuna, ne de dinimizin ve kendimizin yücelmesine hizmet edebiliriz. Güçlü olmak için bu uygarlık bir çare, güçsüzlükten kurtulmaya çalışmayanlar için de en müthiş bir felâkettir¹⁹¹

Jîn dergisinin 10. sayısında yayınlanan Kürd Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti bildirisinde şöyle denmiştir:

Kişisel çıkarlarını milletin kayıtsız boyun eğmesinde ve buna bağlı olarak da derin biçimde bilgisiz kalmasında arayıp bulan bu iki zümre, tüm aktif güçleri ile, millet kitlesi arasında mevcut olan nifakın nedenlerini sürdürerek ve yenilerini icad edip ayakta tutarak nifak sayılarını sürekli olarak çoğalttılar. Her nerede bir parça ışık, ufak bir kurtuluş belirtisi gördülerse oraya saldırdılar; ellerinde tuttıkları ve yalnız tahrip ve yok etme yolunda kullandıkları kör ve kara kuvvetle her girişimi yok ettiler ve her parıltıyı söndürdüler¹⁹²

Dinin araçsal kullanımına dikkat çeken yazıların yanında, dini Kürt büyüklerini anlatan yazılara da yer vermiştir. 2 Şubat 1919 tarihli 10. sayıda “Dinsel bağlarla tanınmış önderler, dünyaya egemen olmaya çalışanlardan daha çok saygı ile

¹⁹¹ **Jîn Dergisi**, sayı :17 , syf:8, cilt 4, syf:768.

¹⁹² **Jîn Dergisi**, sayı :10 , syf:10, cilt 2, syf:484.

anırlar. Dinsel yönlendirmelerle fethedilen gönül ülkeleri, koruyucu askerlere gereksinme göstermez” diyen Süleymaniyeli M. Nejad Tevfik ‘Kürd Büyüklerinden Hazreti Mevlana Halid’ başlıklı yazısında dini liderlerden birisi olarak gördükleri Nakşibendî tarikatının ‘Halidî’ kolunu kuran Mevlana Halid’den bahsetmiştir¹⁹³.

Dini günlerle ilgili Memduh Selimbegî derginin 16. sayısında ‘Özel Günlerimizi Saptama Sorunu’ başlıklı yazısında dinden uzak yaşayamayacak olan toplumların fertleri, her günkü dinsel ödevlerini yerine getirdikleri gibi, özel dinsel günlerini de, birbirleri hakkındaki içten dileklerinin Allah’ın merhametinden yardım dileyerek gösterilmesine birer vesile saydıklarını, böyle günlerin ruhlarda bir çekicilik uyandırdığını, mübarek günleri, kendiliğinden gelen bir özlemle belediklerini bahseder¹⁹⁴.

Dergide ayrıca çeşitli dini kitapların duyuruları da yer almıştır. Bunlardan bazıları derginin 5. sayısında Hakkârili Abdurrahim Rahmi Efendi tarafından manzum olarak yazılan "Eqîda Kurdan" adındaki Kürdçe manzum ilmihalin yayınlandığını¹⁹⁵ ve 8. Sayıda da Dar’ul-Hikmet’il-İslâmiye’nin (İslâm Felsefesi Okulu) üyelerinden ve doğunun ünlü bilim adamlarından birisi olarak kabul ettikleri Bediüzzaman Said-i Kürdî’nin eserlerinden olan "İşarât’ül-İ’caz fi Mezann’il-îcaz" adlı tefsir kitabı yayınlandığını¹⁹⁶ Kürt vatandaşlarına bilgi vermek amacıyla çıkan yazılardır.

3.9. EDEBİYAT VE KÜLTÜR ÇALIŞMALARI

Jîn dergisi, Kürt edebiyatı ve kültürünün varlığına inarak yok olmasını engellemek, geliştirmek ve devamında seçkin yerlere getirmek için önemli çalışmalar yapmıştır. O dönemde Kürt aydın ve okumuşların edebiyat ve kültürlerinin açığa çıkması ve gelişmesi için yaptıkları çalışmalar ve desteklerini Jîn dergisinin yayınlarında görmekteyiz.

¹⁹³ Jîn Dergisi, sayı :10 , syf:3, cilt 2, syf:477.

¹⁹⁴ Jîn Dergisi, sayı :16 , syf:5, cilt 4, syf:735.

¹⁹⁵ Jîn Dergisi, sayı :5 , syf:10, cilt 1, syf:322.

¹⁹⁶ Jîn Dergisi, sayı :8 , syf:12, cilt 2, syf:424.

Kürt edebiyatı ve kültürü alanında bilimsel çalışmalarda bulunmak için “Kürt Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti” kurulmuş ve Jîn dergisi de zaten kuruluş amacıyla edebiyat ve kültüre önem göstereceğini belirttiğinden, 2 Şubat 1335 (1919) tarihli sayısında bu yeni kurulan derneğin bildiri ve programını yayınlamış ve çalışmalara başladığını bildirmiştir. Bu dernek bildirisinde, Jîn dergisini yönetimi altına aldığını da duyurmuştur. Bildiride derneğin amacı şöyle ifade edilmiştir:

Derneğimizin kuruluşundan amaç, yalnız siyasal çalışmalarla varlığını sürdürmesine imkân düşünemeyen milletimizi geleceğe dönük ve tümüyle bilimsel bir temel üzerine çağdaş yeteneklerle donatmaktır. Gerçekte bu yönden, talihsiz Kürd halkı, gelişme çağı olan XX. Yüzyılda ağlanacak, matem tutulacak bir duruma sahiptir. Yarınki mücadele ve rekabet alanında hak ve yaşamına yöneltilecek yok edici saldırılara karşı savunma silâhından tümüyle yoksundur¹⁹⁷

Bildiride milletin varlığının yalnız siyasal çalışmalarla yaşatılamayacağını, bilimsel çalışmaların da önemli olduğunu söyleyen dernek, bildirinin devamında istenilen hedefe ulaşabilmek için maddi ve manevi destek istemektedir:

Derneğin çalışma sınırlarını belirlerken, birlikte çalışma ve güç ve zaman kaybindan başka ürün vermediği defalarca denenmiş olan siyasal çalışmaların olumsuz sonuçlarını dikkate alarak, tümüyle bilimsel olan ve kesinlikle siyasal olmayan bir programın eylem alanına çıkarılmasını çalışma amacı olarak almaya karar verdik...Bütün Kürdleri etkisi altında yaşattığını gördüğümüz ‘kaybolanı telâfi arzusu’na bağlı olarak faaliyet göstermekle ki, Kürd'ün dile, tarihe ve çağdaş bilimlere ilişkin ihtiyaçlarını sürekli olarak izlemeyi ve onları ortadan kaldırmayı başaracağı ümidini taşıyan derneğimiz, onurlu milletimizden, muhtaç olduğumuz maddî-manevî yardımların bollaştırılmasını rica etmek cesaretini kendinde buldu¹⁹⁸

¹⁹⁷ Jîn Dergisi, sayı :10 , syf:9, cilt 2, syf:483.

¹⁹⁸ Jîn Dergisi, sayı :10, syf:12, cilt 2, syf:486.

Jîn dergisi ile dirsek teması içinde bulunan Kürd Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyetinin yayınladığı bildiride derneğin 20 maddeden oluşan programı da vardır. Bu programdan bazı maddeler ise şöyledir:¹⁹⁹

- 1- Tüm Kürt edebiyatçılarının, şair ve bilginlerinin Kürt dili ile meydana getirdikleri eserlerini, divan ve şiirlerini doğru ve nefis bir biçimde bastıracaktır.
- 2- Bütün Kürt lehçelerini içermek üzere bir Kürtçe sözlük kitabı düzenleyip yayınlacaktır.
- 3- Var olan dilbilgisi kitaplarından uygun olanlarını bastıracaktır.
- 4- Kürt diliyle ilköğretimi sağlamak için gerekli olan kitapları yayınlacaktır.
- 5- Değişik lehçelere ait olanları birer bölüm oluşturacak biçimde bir Kürtçe atasözleri dergisi düzenleyip yayınlacaktır.
- 6- Her yöredeki Kürt gelenek ve törelerine ilişkin bilgiler toplayacak ve Kürt masal, hikâye ve halk şarkılarını toplayacaktır.
- 7- Kürt tarihi ve eski ve yeni coğrafyası konularında eserler meydana getirecektir.
- 8- Bir Kürt öğretmen okulu kurmaya çalışacaktır.

Programdan da görüldüğü gibi Kürt dili ve edebiyatının gelişmesi için dernek elinden gelenin en iyisini yapma çabası içindedir. Jîn dergisinin yazarlarından Memduh Selimbegî derneğin çalışmaları ile ilgili düşüncelerini 10 Nisan 1335 (1919) tarihinde yayınlanan yazısında şöyle belirtmiştir:

Minnettarlıkla görüyorum ki Kürd Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti, göreceği ilgiyi hiç hesaba katmadan ve karşılaşacağı güçlükleri önemsemeden, belirlenmiş amaç üzerinde durmadan çalışıyor. Üzerine aldığı görevler pek çok ve önemlidir. Bunlardan biri olan dil ve edebiyat sorunu, başlı başına bir ağır iştir. Ben eminim ki bu işlerin ağırlığı, derneğin şevkini kırarak değil, azmini artıracaktır. Son zamanlarda giriştiği büyük bir iş, benim bu dediklerimin ve bu derneğin çalışmalarının açık bir kanıtıdır²⁰⁰.

Memduh Selimbegî'nin dernekle alakalı 'son zamanlarda giriştiği büyük bir iş' diye bahsettiği konu ise Ahmed-i Hanî'nin Kürt edebiyatında önemli bir yer edinen 'Mem û Zîn' adındaki eserin basılıp yayınlanma çalışmalarıdır.

¹⁹⁹ Jîn Dergisi, sayı :10, syf:8, cilt 2, syf:487.

²⁰⁰ Jîn Dergisi, sayı :16 , syf:7, cilt 4, syf:737.

Kürd Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti'nin yaptığı bu çalışmayı Jîn dergisi 15 Şubat 1335 (1919) tarihli 11. sayısında basmak için hazırlıklar yapıldığını bildirmiş ve kitabın basımı tamamlanıncaya kadar bu ilan Jîn dergisinin sayfalarında yer almıştır. Dergide “Müjde” başlığı altında çıkan ilan şöyledir:

Kürd edebiyatında ölümsüz bir yer tutan Mela Ahmed-i Hanî hazretlerinin eserleri olup, Kürd dilinin salt bir fasahat ve belagat dili olduğunu uygarlık dünyasına duyuran şaheserleri 'Mem û Zîn' adındaki manzum romanlarının yayınlanması için Tanrı'nın yardımı ile girişimde bulunulmuştur. Kâğıt ve dizgi-baskı masraflarının gittikçe yükselmesi gibi maddî engellere karşı, en büyük fedakârlığa karar verilmiş olup, edebî değerine yaraşır bir biçimde yayınlanacaktır. Saygıdeğer okuyuculara müjdeleriz²⁰¹.

Kitabın basımı tamamlandıktan sonrada Jîn dergisi 26 Nisan 1335 (1919) tarihli 17. sayısında "Mem û Zîn'in Basımı Tamamlandı" başlığı altında ilan yayınlamıştır²⁰².

Kürtçenin kökeninin araştırılması ve gelişmesi üzerine yapılan çalışmaların o dönemde Kürt yurtseverler ve aydınlar tarafından önemli bir konu olarak görülmektedir. Jîn dergisinde de Kürt dili ile alakalı konular ele alınmıştır. Dil üzerine çalışmalar yapılmasının önemi Jîn dergisinde yayınlanan Kürd Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti'nin bildirisinde “İnsanoğullarının, açtıkları milliyet bayrakları altında, rastlantının yüzyıllarda ancak bir kez milletlerin önüne yararlanmaları için koyduğu fırsatlardan yararlanma paylarını koparmaya koştukları bir dönemde, ne acıklı kötü talihtir ki, bizler uygarlık karşısında hak iddia edebilmek için birçok büyük güçlülere uğruyoruz. Diyorlar ki: ‘Milletlerin hak ve istihkak sahibi olmalarının belgesi, çağın akışına uygun bir dil ve tarihe, bugünkü anlamıyla ulusal kuruluşlara sahip olmaktır.’ Adaleti dağıtan hak ve güvenlik binasına girişi sağlayabilen ruhsat belgesi, kimlik kâğıdı yalnız bunlardır. Bilgisizce ve aşırı iddialardan vazgeçerek itiraf edelim ki, Kürtlüğün bu yöndeki eksikliği büyük ve acıdır” diye belirtilmiştir²⁰³.

²⁰¹ Jîn Dergisi, sayı :11 , syf:10, cilt 3, syf:530.

²⁰² Jîn Dergisi, sayı :17 , syf:2, cilt 4, syf:762.

²⁰³ Jîn Dergisi, sayı :10 , syf:9, cilt 2, syf:483.

Bildiride bu konu bahsedilirken Jîn dergisinin yönetim kuruluna gelen bir mektuba cevap olarak 20 Kasım 1918 tarihli 3. yayının “Necmeddin Bey’e Cevabımız” başlıklı yazısında:

“Şunu da unutmayalım ki uluslar topluluğu arasına, bir elde tarih, diğerinde ulusal sözlük bulunduğu halde girilebilir. Oraya giriş için gerekli olan kimlik belgesi yalnız bunlardır. Evet, durum güçtür, hızlı girişimlere ihtiyaç gösteriyor. Fakat ulusların yaşamı söz konusu olunca, zaman ölçüsü yıl değil, yüzyıl ya da yüzyıllardır. ‘Jîn’i çıkarmakla biz, şimdiye kadar ulusumuzca iltifat edilmeyen bir çığır açıyor, bir temel koyuyoruz”²⁰⁴ diyerek ulusal sözlüğün yani dilin ne kadar önemli olduğu görüldüğü gibi Jîn dergisinin de bu konu ile ilgili ehemmiyetli yaklaştığı görülmektedir.

Tüm Kürt soyunu kendi deyimiyle “Jön Kürtler” olarak gören ve yazdığı yazının sonunda da imza olarak kendini tanıtan genç Kürtlerden İsmail Vedad derginin 9. sayısının “Kürdçe Dilimiz” başlıklı yazısında dil gibi bir konunun genel bir sorun olduğunu ve tekele alınamayacağını, kendisinden büyüklere de kızarak dil ile ilgili çalışmaların yapılmadığını söyleyerek, “Biz genç Kürdler, onların sinsice, terkedilmiş, çiğnenmiş, unutulmuş olarak bıraktıkları dilimizi inşallah yakın bir zamanda dirilteceğiz. Ve, isterlerse azarlasınlar; dilimizi, uygarlık dünyasında kolayca okunacak, anlaşılacak bir harf ve imlâ biçimiyle düzeltereğiz”²⁰⁵ diyerek Kürt dili üzerine hedeflerini açıklamıştır.

İsmail Vedad “Kürdçe Dilimiz” başlıklı yazısının devamında Kürtçenin kökeni ile ilgili yaptığı inceleme ve düşüncesini açıklamıştır. Bu konuya da şu şekilde değinmiştir:

Filolojinin son inceleme ve araştırma döneminde kazandığı şekil, herhalde büyük bir niteliğe sahiptir. Çözümlemelerle anlaşılmıştır ki insanlık, önce taklit (işaretlerle anlaşma) dönemini, sonra da söz (sesle anlatma) dönemini yaşamış ve daha sonra dil dönemine girmiştir. Dil bilimcileri, dili ikiye ayırmışlardır: Birincisine "Arîler", "Aryen", ya da daha doğrusu "Nuh un oğlu Yafes" adını vermişler; onu da "Güney" ve "Kuzey" diye ikiye ayırıyorlar.

²⁰⁴ Jîn Dergisi, sayı :3 , syf:7, cilt 1, syf:265.

²⁰⁵ Jîn Dergisi, sayı :9 , syf:8, cilt 2, syf:450.

Güney, Sanskritçedir ve Hintçe, Farsça, Afganca, Kürdçe, Ermenice, Buharaca bu gruba girmektedirler. Demek oluyor ki Kürdçe, Hintçe ve Farsça gibi en eski dillerin ikiz kardeşidir... Benim incelemelerim, Kürdçenin başlı başına son derece eski ve esaslı bir dil olduğu inancını çoktan vermiştir²⁰⁶.

Derginin 11. sayısında Mehmed Sakin tarafından ‘Encyclopedia Britanica’ dan çevirisi yapıp özetlenerek yayınlanan yazıda Kürtçenin kökeninden “Kurmancî diye adlandırılan Kürdçe, eski bir Acem halk dili olup, kuzeyde Keldanca sözcüklerle, güneyde de Babilliler döneminden gelmiş olması muhtemel olan birtakım Turan öğeleriyle karışmıştır. Dağlık bölgelerde, kendilerine özgü lehçelerle konuşan Kürdler bulunduğu gibi, farklı olarak gösterilebilecek olan Kürdçe, Zaza ve Goran Kürdçesidir. Zaza Kürdçesi, Dersim'in batısında konuşulmakta olup, Kurmancî Kürdlerinin bunu anlayamadıkları söyleniyor. Zazacaya birçok Ermenice sözcük karıştığı gibi, eski Kabadoçî dilinden de sözcüklere rastlanılır; fakat, asıl Kürdçenin mensup olduğu Aryen dil grubundan geldiği konusunda kuşkuya yer yoktur”²⁰⁷ diye bahsedilmektedir.

Kürtçenin kökeni üzerine derginin müdavimlerinden olan Kurdîyê Bitlîsî’de 22 Mayıs 1335 (1919) tarihli 19. sayının “Kürdler İranlı Değildir!” başlıklı yazısında şöyle demiştir:

Bizim dilimiz de, gerek komşu dillerin ve gerekse gelip geçen ve hatta atalar yurdunda uzun süre konuk kalmış olan dillerin etkisinde kalmış ve dil, alay alay yabancı sözcüklerin bukalemun gibi renk değiştirip boy gösterdikleri bir tablo olmak felâketini tatmış ise de, sözcük ve cümle yapılarını düzenleyen dilbilgisi kuralları en küçük değişikliklerden dahi kendini korumuş ve böylece,.....İlkokul düzeyinde öğrenim görmüş birisi bile dönüp ufak bir göz atınca, Kürdçenin sözcük ve cümle yapılarını düzenleyen dilbilgisinin, yani dilin özünün ‘İranî’ olduğunu görüp anlayacaktır. Bu açıklığa rağmen, bu dili konuşan ulusun Samî ya da Turanlı bir kökene sahip olduğunu iddia edebilmek, doğrusu pek gülünç olur²⁰⁸

²⁰⁶ **Jîn Dergisi**, sayı :9 , syf:8-9, cilt 2, syf:450-451.

²⁰⁷ **Jîn Dergisi**, sayı :11 , syf:4, cilt 3, syf:524.

²⁰⁸ **Jîn Dergisi**, sayı :19 , syf:5, cilt 4, syf:839.

Dergide yayınlanan yazılarda görüldüğü gibi o dönemde Kürtçenin eski bir dil olduğu inancına varılarak, kendine özgü lehçeleri olduğu gibi farklı lehçelerinde var olduğunu, Ermenice, Kabodoçi, Turan, Samî sözcükleri ile karışma olduğu ancak Kürtçenin bu dillerin kökeninden gelmediği, Kürtçe kökeninin Aryen dil grubundan geldiği ve Kürtçenin, Hintçe ve Farsça gibi dillerin ikiz kardeşi olduğunu kabul etmektedirler.

Kurdîyê Bitlîsî dil sorunu ve dil ile alakalı çalışmalar yapılması üzerine yazılar yazmış, kendi düşünceleri ile bilimsel bir program ve yöntem getirmiştir. Kürtlerin dağlık bölgelerde kendine özgü lehçelerle konuşması ve Bitlîsî'nin Kürt ulusu arasında aranacak şeyin bir ortak dil ihtiyacının varlığını kabul ederek derginin 14. sayısında Kürtçenin lehçeleri konusunu ele almış ve şöyle demiştir:

‘Ortak dil edinmek mümkün müdür?’ sorusuna verilecek yanıt, sürekli çabaya bağlı, uzun zamanlara muhtaç olmakla birlikte, kısaca ‘evet’ten ibarettir. Bu takdirde biz Kürdler, ortak bir dile nasıl sahip olabiliriz? Bazı kimseler biliyorum ki, Kürdçenin birçok lehçelere sahip bulunmasını, böyle bir amacın gerçekleştirilmesine engel sanıyorlar. Bunlar aldanıyor, pek yüzeysel düşünüyorlar. Lehçeler bir engel olmaktan çok, dilimiz için tükenmez birer sözcük haznesi ve dolayısıyla bir nimettir. Hem bu yalnız bizde, Kürdlerde var olan bir olay değildir; dünyanın en düzgün ve zengin dillerine sahip uluslarda dahi, yüzyıllarla sayılan edebiyat dönemlerine rağmen, hâlâ eski canlılığıyla yaşayan ve konuşulan lehçeler (patois) vardır. Lehçeler, konuşuldukları kitle arasındaki yaşam haklarını korumakla birlikte, kamunun olabilecek edebî bir ortak dil edinilebilir ve geliştirilebilir kanısındayım²⁰⁹.

Jîn dergisinde 2 Şubat 1919 tarihli 10. sayısında yayınlanan Kürd Tamim-i Maarif Cemiyeti'nin Kürt dilinin üstün olduğunu ancak derlenemediği için şu anda düşük durumda olduğundan bahseden bildirinin bir kısmı şöyledir:

Evet, bugünkü durumuyla dahi mevcut halkların dillerinin çoğuna karşı üstünlük iddia edebilecek bir genişlik ve mükemmelliğe sahip olan dilimizi

²⁰⁹ Jîn Dergisi, sayı :14 , syf:11-12, cilt 3, syf:635-636.

çağın gereklerine uygun bir biçimde toplayıp derleyemediğimiz bir gerçek, hem de çok acı bir gerçektir. Ancak, daha bir yüzyıl öncesine kadar verimliliği dolup taşacak kadar edebî bir gelişmeye sahip olduğunu bizlere ulaşabilen klasik eserleriyle kanıtladığımız Kürd dili, şans ve talihin elverişsizliği ve buna eklenen bazı düşüş etkenleri yüzünden bugünkü düşük duruma zorunlu olarak girmiştir²¹⁰.

Dilin sözlük, dilbilgisi ve edebiyatı ile alakalı ulusal ihtiyaçları karşılayabilmek için derli toplu ve basılmış bir birikime sahip olmadıklarından bahseden Kurdîyê Bitlîsî, Kürt dili üzerine yapılacak çalışmaların bir anda yapılmasından çok, planlı ve programlı yapılması gerektiğini ve özellikle dilin kaynağı olarak gördüğü toplumun alt sınıflarında bulunan, genellikle öğrenim görmemiş, okuma yazmaları olmayan kişilerden faydalanmak gerektiğinden bahsederek derginin 30 Mart 1919 tarihli 15. sayında konu ile ilgili şöyle der:

En önemlisi, ulusun avamının kendi belleğinde sakladığı hazinedir. Günümüzde genellikle kabul edilmiş bir kural vardır; o da, ‘ulusun öz dili, o ulusun aydın olmayan kitlesinin ve özellikle yaşlı kadınlarının konuştuğu dildir’ kuralıdır. Bu nedenle ben de, dilin toplanıp yazılmasında, avam kitlesinin kabul ettiği usullerin ve sözcüklerin esas alınmasını istiyorum. Bu, gerçek bir hazinedir. O bereketli kaynağın içeriğini ele geçirmeyi başarırsak ve ele geçirdiğimiz malzemeyi en son bilimsel kurallara uygun bir biçimde düzenleyip kaleme almayı da başarırsak, hiç tereddüt etmeden iddia edebilirim ki, bugün Doğu'da piyasada olan dillerin çoğunluğundan daha zengin bir yazı ve konuşma diline az zamanda sahip oluruz²¹¹.

Kurdîyê Bitlîsî yazısında dil ile ilgili çalışmalarda kaynaklardan nasıl bir şekilde yararlanılması gerektiğini maddeler halinde yazmıştır. Bu maddelerden bazıları şöyledir:²¹²

²¹⁰ **Jîn Dergisi**, sayı :10 , syf:10, cilt 2, syf:484.

²¹¹ **Jîn Dergisi**, sayı :15 , syf:8, cilt 3, syf:688.

²¹² **Jîn Dergisi**, sayı :15 , syf:8-10, cilt 3, syf:688-690.

1- Başlıca dil sorunu ile belirli bir plan içinde uğraşacak bir daimî kurula gerek vardır. Bu kurul, en doğal olarak, Kürd Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti yönetim merkezini kendisine çalışma yeri olarak almalı.

2- ‘Dil Komitesi’ gibi basit bir ad ile anılacak olan bu kurulun üyeleri, değişik Kürt lehçelerinden bir ya da birkaçını bilmeli ve kurul, mümkün olduğu kadar öğrenim görmüş kimselerden oluşmalı.

3- Komitenin ilk ve en önemli görevi, dilin sözcüklerini toplamak ve kaydetmekten ibaret olmalıdır:

A- Seçilecek herhangi bir dildeki bir sözlük kitabı esas alınarak, buna göre her sözcüğün her bir Kürt lehçesindeki karşılığı yazılmalıdır.

B- Kürtçede var olup da esas aldığımız sözlükte karşılığı bulunmayan sözcükler, aynı koşullar içinde ve alfabetik sıra ile diğer bir deftere kaydedilmelidir.

4- Komite, yeni bulduğu ya da bileştirme yolu ile yürürlüğe koyduğu sözcükleri her yılın sonunda basıp yayınlamalı ve asgarî beş yılda bir sözlüğünü yeniden basmalıdır.

5- Dilin dilbilgisini düzenlemede, en büyük dil ailesinin temel alınması en kestirme ve doğal bir yoldur. Zamanımızda bu hak, Kuzey Kürtçesindedir. Bu nedenle, bu amaç için Hakkari ve Bohtan lehçesinin tercihini tavsiye edebilirim.

Mehmed Sakin tarafından ‘Encyclopedia Britanica’dan çevirisi yapıp özetlenerek alınan ve Jîn dergisinin 15 Şubat 1335 (1919) tarihli 11. sayısında yayınlanan “Kürd Tarihinden” başlıklı yazıda şöyle denilmiştir:

Kürd edebiyatının olmadığını varsayanlar hata ediyorlar. İran'ın birçok ünlü şairleri Kürdçeye çevrildikleri gibi, Dersimlilerle Kermansah Goranlarının elinde Ali'nin tanrısal yönünün dinsel sırlarının anlatımına ilişkin kitaplar vardır. Kürdçe İncil İstanbul'da 1857 yılında basılmıştır. Samuckhea, Hakkâri lehçesinin kelime yapılarını konu alan bir dilbilgisi kitabı ile sözlüğünü 1872'de yayınladı. 1879 yılında, Petersburg İmparatorluk Akademisinin yardımıyla basılan "Kürdçe-Fransızca Sözlük" kitabı, zaten birçok yıllar

Erzurum'da bulunmuş olan Rus Konsolosu Mösyö Jaba'nın eseri olup, Asuristan'da Prym ve Socin adlı zatların topladıkları birçok parlak ve zengin Kürd destan ve hikâyelerinin yardımıyla Ferdinand Justi tarafından tamamlanmıştır²¹³.

Mehmed Sakin tarafından çevirisi yapıp yayınlanan bu yazıda, Kürtçe dilinin varlığını kanıtlamak istercesine, tarihleri de ekleyip Kürtçe sözlük, dilbilgisi, dinsel kitaplar, Kürt destanı ve hikâyeleri anlatan kitaplar ve yazarın kişiler belirtilmiştir.

Derginin 2. sayısında yer alan yazıda Kürt dilinin gramer kuralları konusunda "Mukaddimet'ül-İrfan" adlı bir küçük kitap yayınlandığı belirtilmiştir²¹⁴. Derginin bu yayınında görüldüğü gibi dil ile ilgili çalışmalar sadece sözel olarak kalmayıp, dilbilgisi kitabının çıkarılmasıyla uygulamaya geçildiğinin de bir göstergesidir.

Edebiyat ve dil gelişimiyle ilgili diğer ögelere baktığımızda kültürel ve edebi konulardan olan Kürt atasözleri de *Jîn* dergisinde yer almıştır. Bu konu üzerine çalışmalar yapan yazarlar, Law Reşid ve Siverekli Hilmi'dir. Yazarlar bilime faydası olması ile beraber milletinde unutmaması için gayret göstermişlerdir. Atasözlerini sadece sıralama yapıp bırakmamışlar, atasözleri ile ilgili yorumlar yapılmış ve çıkış nedenlerini belirtmişlerdir.

Law Reşid Haydarpaşa'da 13 Kasım 1918 yılında kendisinin yazdığı ve devamında derginin 20 Kasım 1918 tarihli 3. sayısında yayınlanan atasözleri ile ilgili düşüncesi şöyledir:

Atasözlerinin gerek dokularındaki seçkin ifade biçimi ve mükemmellik bakımından ait oldukları dilin olgunluk derecesini göstermeleri, gerekse gösterdikleri anlamlar yönünden onları söyleyen toplumların durumlarını dile getirmeleri bakımından, önemlerini izah etmeye gerek yoktur. Özellikle bu atasözleri, hakkıyla tanınmamış Kürdler gibi bir millete ait olurlarsa²¹⁵.

²¹³ *Jîn Dergisi*, sayı :11 , syf:4-5, cilt 3, syf:524-525.

²¹⁴ *Jîn Dergisi*, sayı :2 , syf:11, cilt 1, syf:239.

²¹⁵ *Jîn Dergisi*, sayı :3 , syf:5, cilt 1, syf:263.

Law Reşid yazısının devamında zahmet ve fedakârlıklarla Kürt atasözlerinin bir araya toplanıp dergide yayınlanmasının amacını da şu şekilde belirtmiştir:

Toplanıp bir araya getirilmesinden maksat, bilim adamlarına ufak bir hizmette bulunmak ve toplumsal etmenlerden sayılan bu gibi sözlerin milletin hafızasından silinmemesine gayret etmektir²¹⁶.

Kürt şiirlerine baktığımızda, Jîn dergisinin yayınlarında sıklıkla yer almış ve Kürt edebiyatında önemli bir yer tutmuş olduğunu görürüz. Dergide yayınlanan şiirler yalnız o dönemin şairlerine değil, daha önceden yaşamış Kürt halkı tarafından sevilen Hanî, Mela-yi Cizîrî, Siyahpoş, Nalî, Hacı Kadir-i Koyî vb. gibi şairlere de aittir. Dergide yayınlanan şiirlerde Kürtlük, birlik beraberlik, vatan sevgisi ve Kürt halkının durumu gibi konulara değinilmektedir.

Jîn dergisinde bu çalışmalarla beraber Abdurrahim Rahmi'nin yazdığı "Memê Alan" piyesi, yine Abdurrahim Rahmi'nin ve Dersimli Hüznî'nin ayrı ayrı yazdıkları sosyal konulu hikayeler ve Kemal Fevzi'nin "Altın Kaküllü Çocuk" başlıklı mitolojik bir masalı yayınlanmıştır.

3.10. TARİHSEL OLAYLARI AYDINLATMA

Jîn dergisinin ulus, millet fikrini aşılama ve Kürt toplumunu bilgilendirmede özel günlerin öneminin de farkında olduğunu ve bazı yayınlarında bu konuya değindiğini görmekteyiz. Dergide çıkan yazılarda efsane ve özel ulusal gün gibi konulara değinilmiş, Kürt kökeni ve tarihini ilgilendiren Dehak efsanesinden ve Kürtlerin yılbaşından bahsedilmiştir.

3.10.1. Dehak Efsanesi –Kawe İhtilali

Her ulusun başlı başına bir tarihi olmakla birlikte, tarihin görünen sınırlarından uzak, tarihöncesi uzak dönemlerdeki olaylara ait, bir düş perdesine bürünerek masal biçiminde aktarılıp anlatılan efsanelerin olduğunu söyleyen Kemal Feyzi, derginin 22. sayısında yayınlanan 'Kürd Masalları' başlıklı yazısında bu efsanelerin derin ve köklü bir bilimsel araştırma ile ve birbirlerine zincirleme

²¹⁶ Jîn Dergisi, sayı :3 , syf:6, cilt 1, syf:264.

bağlanarak araştırılacak olursa, bunlarla, kesin olarak, yine o ulusun kuşku ve karanlık perdesi altında gizlenen birtakım ilkel tarihsel gerçeklerine ulaşma olanağı sağlanmış olacağını bahseder²¹⁷.

Ulus bir olmayı sağlayıp devamını ilelebet getirebilmek için geçmişte yaşanan olayları özel bir gün olarak yansıtır millet ruhuna milli duygu düşüncesiyle işlemek o ulus için çok önemlidir. Memduh Selimbegî ‘Özel Günlerimizi Saptama Sorunu’ başlıklı yazısında bir ulusun özel günlerinin önemini anlatmıştır. Selimbegî’ye göre:

Uluslar için asıl önemli olan ‘özel ulusal günler’dir. Bunlar ulusal yaşamda birer durak yeri, birer aşamadır. Böyle günlerde geçmiş bütün sevinç ve ıstıraplar, acı ve tatlı ulusal anılar, tarihsel olaylar, ataların yaşamları hep göz önüne gelir; acı günlerin yinelenmemesi, mutlu günlerde yaşamak için yeni güç edinilir. Bu günlerde uluslar için, kendi varlıklarını anlama fırsatı vardır. Başka günler çalışan, kişisel yaşamın kaygıları ile uğraşan insanlar, "ulusal gün"de yüce ulusal kişilik ile en yüksek düzeyde ilişki içinde olurlar²¹⁸.

Kürt kültüründe yerini almış, özel ulusal bir gün olarak bahsedilen tarihsel olaylardan birisi Kawe ihtilalidir. Bir diğer adı da Dehak efsanesidir. Bu yaşanan olayı ve ne zaman olduğuna dair tarihini Jîn dergisi yayınlarında detaylı bir şekilde vermeye çalışmıştır.

Bu efsane hakkında araştırma yapıp dergide yayınlanmasını sağlayan Kurdîyê Bitlîsî’dir. Daha sonradan Memduh Selimbegî’de efsanenin Kürtler adına önemini bildiren yorum yapmıştır. Dergide Bitlîsî tarafından anlatılan bu efsaneye göre:

Dehak adında bir Arap hükümdarı İran’ı işgal etmiş, Dehak zaman içinde omuzundaki yılanları beslemek için her gün dört kişinin beynini yediriymiş, bu işin görevlisi insanları korumak için onların yerine günlük iki koyunun beynini getiriyor, kurtardığı çaresiz insanları çevredeki dağlara kaçırıyormuş. Bu kaçanlar çoğalmış ve zamanla bunlardan Kürt ulusu meydana gelmiş. Bir gün demirci Kawe’nin iki çocuğunu birden almışlar. Bunun üzerine baba Kawe meşin önlüğünü

²¹⁷ Jîn Dergisi, sayı :22 , syf:7, cilt 5, syf:951.

²¹⁸ Jîn Dergisi, sayı :16 , syf:5-6, cilt 4, syf:735-736.

bayrak yaparak ayaklanmış ve halk da Kawe'ye destek vererek ihtilal başlamış. Zulüm ve keyfi yönetim yapan Dehak yakalanıp öldürülüp ve yerine Fereydun tahta çıkarılmış²¹⁹.

Bu efsane hakkında bilgilerle ilgili Kurdîyê Bitlîsî (Halil Hayalî), bir Kürt tarafından yazılan zamanına göre iyi bir Kürt tarihi olan Şerfname'de Kürtlerin kökeni konusunda bu efsaneyi önemle kaydetmiş olduğunu belirtiyor²²⁰.

Amaçlarından birisinin de ulusa kendisini tanıtmak olduğu için, özel ulusal günlere değer vermek gereğine inandığını söyleyen Memduh Selimbegî'de, Kürt tarihi adına önemli bir olay olarak belirtilen Dehak efsanesi ile ilgili derginin son sayısında şöyle demiştir.

Kawe'nin Dehak'a karşı başkaldırması, Kürd tarihinde kaydedilmesinden vazgeçilemeyecek bir büyüklüğe sahiptir. Hukuk-ı esasiye uluslara bir ihtilâl hakkını, zulme karşı başkaldırma hakkını doğal görüyor. Netekim, hukuk-ı esasiye denilen şeyin varlığından dahi haberleri olmayan kitleler, zaman zaman bu hakkı kullanmışlardır. Kawe, dünyadaki ceberrut zalimlerin önde gelenlerinden olan Zalim Dehak'e karşı bir ulusu ayaklandırmakla, kuşakların kıvanç duyacağı bir medenî yiğitlik anıtı dikmiştir²²¹.

Milletler kendi tarihinde büyük olayların olduğu günü milli özel gün olarak ilan ederler ve her zaman için kutlama yaparlar. Kurdîyê Bitlîsî'ye göre de, bu Dehak efsanesi yani ayaklanma 31 Ağustos günü gerçekleşmiştir. Bu tarihten itibaren her yıl 31 Ağustos da Demawend'de Ulusal Kurtuluş adına bayram yapılmıştır. Bu törenlere Kürt bayramı adı verilmesi ve sadece Kürtler tarafından yüceltilip kutlanmasının sebebi, yapılan isyan sonucu Dehak'ı ortadan kaldırmak için cihat ilân eden milletin Kürt olduğunu ve bu kutlamayı da Kürtlerin yapma hakkı olduğunu söylemektedir²²².

Dehak efsanesi sonucu 31 Ağustos tarihini Kürtlerin bayramı olarak özel milli gün nitelendirilen Kurdîyê Bitlîsî gibi Memduh Selimbegî' de 2 Teşrin-i Evvel

²¹⁹ **Jîn Dergisi**, sayı :1 , syf:7, cilt 1, syf:207.

²²⁰ **Jîn Dergisi**, sayı :1 , syf:7, cilt 1, syf:207.

²²¹ **Jîn Dergisi**, sayı :25 , syf:5, cilt 5, syf:1057.

²²² **Jîn Dergisi**, sayı :1 , syf:9, cilt 1, syf:209.

1335 (2 Ekim 1919) tarihli Jîn dergisinin 25. sayısında ‘Kawe İhtilali – 31 Ağustos’ başlıklı yazısında tarihide belirterek, Kawe ihtilalinin tarihinin doğru olduğunu göstermek, buna da ‘Kawe Ulusal Günü’ diye yazısında bahsetmiş, Kawe’de bir Kürt olduğu için bu ulusal gününde Kürt bayramı olduğunu yazılarında ki demeçlerden anlaşılmaktadır.

Kurdîyê Bitlîsî bu Dehak efsanesinde süre gelen olayları harmanlayıp Kürtlerle alakalı şu sonucu çıkarmıştır.²²³

1- Kürt, köken bakımından kesinlikle İranlıdır ve bu konuda İranlı halkların hepsinden kıdemlidir.

2- Bir kısım Kürtler, Dehak zamanında batıya doğru yayılmışlarsa da, tekrar kuzeye yönelerek asıl vatanlarının siyasi bölgelerinden olan şimdiki Kürdistan dağlarına yetişmişlerdir.

3- Dehak'ın istilâsına son veren millet, Kürt eski ailesinden başka bir millet değildir.

“Yüksek bir yiğitlik örneğini Kürt ulusal tarihinde silinmez çizgilerle yaşatan Kawe Ulusal Günü” diye bahseden Memduh Selimbegî, yayınlanan yazısında Kürd Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti tarafından bu özel gün için müsamere yapıldığını bildirmiş ancak hangi tarihte yapıldığını yazmamıştır. Bu dergi 2 Ekim’de yayınlandığına göre Özel gün olarak bildirilen 31 Ağustos’ta bu müsamerenin yapılmış olması ihtimal dahilindedir.²²⁴

Derginin 25. sayısında "Kawe Hakkındaki Tarihsel Fıkra" başlıklı yazıda bulunmaktadır. Yazan kişinin imzası yoktur ancak Jin yönetimi kendileri tarafından eklenmiş olabilir. Bu yazının bir kısmında daha önceden belirtilen Kawe'nin deri önlüğünden yaptığı bayrak ile ilgili bilgi verilmiştir. Kawe'nin bayrak olarak kullandığı deri, ‘Direfş-i Kawyanî’ adıyla halk tarafından kutsal tanınmış ve söylentiye göre de 635 yılında yapılan Arap İslam ordusu ve İran ordusu arasında yapılan Kadisiye savaşında Arapların eline geçmiş, ‘Direfş-i Kawyanî’ adlı

²²³ Jîn Dergisi, sayı :1 , syf:9, cilt 1, syf:209.

²²⁴ Jîn Dergisi, sayı :25 , syf:5, cilt 5, syf:1057.

bayraktan herkes uğurlu olsun diye bir parça almış bu sebeple de bugün ‘Direfş-i Kawyanî’ bayrağının olmadığı yazıda belirtilmiştir²²⁵.

3.10.2. Yılbaşı

Kürtler, Kawe ihtilalini ulusal gün olarak gördükleri gibi birde özel sosyal gün olarak yılbaşları vardır. Bu konuyla ilgili Jîn dergisi yönetimi, derginin 14. sayısında ‘Sersal’ başlıklı yayınladığı yazısında, ulusların ulusal, dinsel ve sosyal gibi özel günleri olduğunu, Kürtlerin Kawe'nin Dehak'ın zulmünü kırdığı gün, Selahaddin-i Eyyubî'nin doğduğu ve sultan olduğu gün ulusal gün saydıkları, dinsel günlerinin de zaten bilindiğini, Kürtlerin bir de sosyal özel günlerinin olduğunu, bu güne ‘Sersal’ denildiğinden bahseder. Bu, Rumi Martın 9’uncu gününe (Milâdî takvime göre 22 Mart günüdür) denk geldiği Kürtler bu özel günü bayram olarak bildiklerini ve yeni yaşama başlangıç saydıklarını, birbirlerine ziyaret edip ve armağanlar aldıklarını bahsetmektedir²²⁶. Dergide başlık olarak verilen Sersal’ın Türkçe anlamı ise ‘Yeni yıl’ ve ‘Yılbaşı’dır.

Memduh Selimbegî’de derginin 16. sayısında özel günler ile ilgili ulusal günleri yaşatmak hakları ve ödevleri olduğunu, tarihin kendilerine bağışladığı bu haktan yararlanmak ve bu ödevi yerine getirmek için, değişik biçimlerdeki özel günleri saptamak gerektiğini belirtir. Tarihçiler ve gençlerin Kürtlerin, bilinen dinsel özel günlerinden başka ulusal ve toplumsal özel günlerini incelemesi gerektiği, mesela özel günler içinde yılbaşının İranlıların Nevruz’u ile ortak olduğu anlaşıldığını, bunun nedeninin de incelenmesi gerektiğinden bahsetmektedir²²⁷.

Özel günlerle ilgili olarak dergide yayınlanan yazılara göre hareket edilirse, Kürtlerde yılbaşı yani özel sosyal gün olarak 21 Mart, ulusal gün de Kawe ihtilalinin zaferi olarak 31 Ağustos kabul görülmüştür.

Memduh Selimbegî Ulusların özel günlerinin bilinmesi adına derginin 16. sayısında bu konuyla ilgili şöyle demiştir:

²²⁵ Jîn Dergisi, sayı :25 , syf:6, cilt 5, syf:1058.

²²⁶ Jîn Dergisi, sayı :14 , syf:2, cilt 3, syf:626.

²²⁷ Jîn Dergisi, sayı :16 , syf:6, cilt41, syf:736.

Kendimizi bilmeliyiz ve başkalarına bildirmeliyiz. Çünkü bu ‘kendimizi tanıma ve başkalarına tanıtmaya’, ulusal görevimizin değerini bilmek ve hakkımızı başkalarına kabul ettirmek için bir çaredir; bu çare de, ulus olarak yaşamamız için kesinlikle gereklidir²²⁸.

3.10.3. Bitlis İsyanı

Bitlis isyanı, olaydan 6 yıl sonra 1919 yılına ait *Jîn* dergisinin 16. ve 17. sayısında Law Reşid tarafından ‘Bir Tarih Olayı’ başlığı altında anlatılmıştır.

Law Reşid isyanla ilgili yazısının ilk bölümünde şöyle der; 1913 yılında Hizan ve dolaylarında Kürtler arasında örgüt kurulup propaganda yapılmakta ve silâh dağıtılmaktadır. Bu gelişmelerle bağlantılı olarak Süleyman Ağa ve birkaç arkadaşı Şetek Nahiye müdürü tarafından tutuklanıp il merkezine götürülür. Yapılan soruşturma sonucu Mela Selim’de getirilmesi gerektiği Hizan Kaymakamına bildirilir ve Kaymakamda Mela Selim’i alır. Götürmek için harekete geçildiğinde Mela Selim işin içinde olağanüstü bir durum olduğunu düşünerek köylülere durumu bildirir ve kişileri heyecanlandırarak harekete teşvik eder. Mela Selim Köylülerin yardımıyla kurtarılır ve çevreye haber göndererek hazırlıklara başlar. Bitlis Valisi, Mela'nın il merkezine getirtilmesi ve bir uzlaşma sağlanarak sorunun çözülmesi için, kentin ileri gelenlerinden bir heyeti Hizan'a göndermiştir. Heyetle konuşan Mela Selim, düşüncesinden vazgeçmeyeceğini belirten şu sözleri sarfeder: ‘Vali Bitlis'te ne duruyor! İşte Musa Bey bize vali!’ (Musa Bey Motkan aşiretinin lideri)Heyet ikna etmiş olacak ki Mela Selim Bitlis’e gider. Daha sonra tekrar Hizan’a dönmesi akabinde Mela ısrar ederek, Bitlis valisine, Şeyh Şehabeddin’in mührü ile mühürlenmiş ve tehditler içeren bir mektup yazdırır. Bu zamana kadar uzlaşıcı davranan Vali, mektup sonrası yeniden güç gönderilmesini ister. Bu tavır karşısında Hükümette Vali’yi görevden alır ve yerine Siirt Mutasarrıfı Mustafa Abdulhâlık Beyi atar²²⁹.

Law Reşid isyanla ilgili yazısının ikinci bölümünde de şöyle devam eder; Yeni Vali Bitlis'e ulaşmıştır, daha önce harekete karşı Hizan üzerine gönderilen bir tabur asker yenilip Bitlis'e geri çekilmek zorunda kalır. Mela Selim ve destekçileri o

²²⁸ *Jîn Dergisi*, sayı :16 , syf:7, cilt 4, syf:737.

²²⁹ *Jîn Dergisi*, sayı :16 , syf:8-10, cilt 4, syf:738-740.

taburu kovalayarak Kanîziwa (Kuruçeşme) adlı Ermeni mahallesi ile Hersan adlı Kürt mahallesine gelmişler ve bu iki mahalleyi işgal ederler. Daha sonra Vali askeri depoyu açtırıp silah malzemelerini dağıttırır ve önemli noktalara askeri güçler mevzilenir. Hükümet ve Kürt grubu arasındaki çatışma sabahleyin başlamış akşama kadar sürer ve Kürt gurubu direnemeyerek geri çekilir. Direnişin kırılmasından sonra büyük miktarda askerî birlikler Hizan' in üzerine gönderilir ve 300'e yakın Kürt tutuklanır. Olayın baş mimarisi Mela Selim ise kaçıp Rus Konsoloslığına sığınmıştır. Bu arada Bitlis'te sıkıyönetim ilân edilerek, sıkıyönetim askerî mahkemesi kurulur. Sıkıyönetim askerî mahkemesi, 1 ay süren yargılamaları sona erdirmiş, bu olaya karışan 18 kişi hakkında idam emri çıkarmıştır, bununla beraber tutuklu olanlardan 150 kişi de Sinop, Ankara, Sivas ve Medine'ye sürgün edilmişlerdir. Mela Selim ise Birinci Dünya Savaşı başlayıncaya kadar Rus Konsoloslukunda kalmış; 1914 yılında savaşın başlamasıyla konsolosluk kapatılmış, Mela Selim'de tutuklanarak o zaman idam edilmiştir²³⁰.

Law Reşid, Mela Selim yönetiminde kasabaya saldıran Kürtler ile, mahallî hükümet güçleri arasında geçen tarihte Bitlis isyanı olarak görülen bu olayı nitelik ve temel etkenler olarak üç maddeye ayırmıştır. Bunlar da:²³¹

1- Bu olay, İttihad ve Terakkî hükümetinin sübjektif icraatına ve halkın uğradığı zalimce yönetim biçimine karşı adalet isteyen bir hareket idi.

2- Olayın çeşitli aşamalarında nüfuz ve rekabet iddialarının etkisi görülmüştür.

3- Dinsel istekler görünümünde ortaya çıkan ulusal ümitler söndürülmüştür.

Dine ve halifeliğe bağlılığıyla bilinen Kürt toplumunun Bitlis isyanını neden çıkardığını, Bitlis Kürtlerinden Y. Ziya Jîn dergisinin 22. sayısında 'Bir Mektup' başlıklı yazısında şöyle açıklıyor:

...hâşâ yüce Halifeliğe karşı bir başkaldırma, bir gericilik değildi; o, İttihad ve Terakkî'nin zulüm ve diktatörlüğünü, kanlı ellerini kırmak için girişilen bir

²³⁰ **Jîn Dergisi**, sayı :17 , syf:10-12, cilt 4, syf:770-772.

²³¹ **Jîn Dergisi**, sayı :17 , syf:15, cilt 4, syf:775.

hareketti. O hareketin uğradığı akıbet ve gördüğü karşılık, İttihatçıların bilanço defterine kanlı satırlar ve sayfalarla işlenmeye değer²³².

3.11. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE KÜRTLER

Birinci Dünya Savaşı ve Kürtlerin bu savaşın başlaması ve bitmesi sonrasında ki durumları dergide sık sık anlatılmaktadır. Kürtlerin en başta böyle bir savaşa katılma istekleri yoktur. Birinci Dünya savaşı, Kürt toplumunun çağdaşlaşması için çalışmalar yapıldığı döneme denk gelmesinden dolayı çalışmaları tamamen engellemiştir. Birinci Dünya savaşında uzakta durmayıp Osmanlı Devletinin yanında bulunarak çoğu gençler ve eli silah tutan Kürtler savaşta yer almıştır. Savaş sonrasında da çok kayıplar verildiği görülmektedir. Kürtler, Osmanlı devletinin bu savaşa katılmasına sebep olanlar olarak o dönemin hükümeti olan İttihat Terakki'yi hedef almış ve bu konu üzerine hükümete çok kızmıştır. Savaşta ve savaş sonrasında yaşanan büyük sıkıntılara da çok değinilmiş ve savaş sonrası var olan yeni hükümetten destek istemişlerdir. Paris Barış Konferansıyla bağlantılı dergide istek, heyecan ve çalışmalar vardır. Birinci Dünya savaşı ve Paris Barış konferansı ile ilgili Jîn dergisinde çıkan bazı görüş ve düşünceler aşağıda yer almıştır.

Birinci Dünya savaşını olmasını hiç istemediklerini, ne geldiyse başlarına bu savaş ve sonrasında yaşanan olaylar yüzünden geldiğini dergi yayınlarında görülmektedir. Savaşın olmasını istemediklerine dair bazı yazılar şöyledir:

Jîn yönetiminin derginin 14. sayısında yayınlanan 'Sersal' başlıklı yazısında üzüntülerini belirterek bu dört yıllık savaş ve devamında Kürtler'in özel günlerinde olsun her hangi bir zaman diliminde olsun gülmek ve eğlenmek gibi insanın en basit ihtiyacı olan bu haklardan bile mahrum bıraktığını, bugün doğuda kalanların açlık ve sefalet içinde acı çektiklerini, bunca olay yaşandıktan sonra insanların aklına gülmek ve eğlenmek gelemeyeceğini bahsetmiştir²³³.

²³² Jîn Dergisi, sayı :22 , syf:4, cilt 5, syf:948.

²³³ Jîn Dergisi, sayı :14 , syf:2, cilt 3, syf:626.

İnsanlığın yüzünü kirleten bu savaş sonrası insancıl döneme girileceğini ümit eden Kâmrân Âlî Bedirhan, *Jîn* dergisinin 20 Kasım 1918 tarihli 3. sayısında yayınlanan yazısında şöyle der:

Savaş, insanlığı, kavrayış yeteneğini bile yakan facialara uğrattıktan sonra defolup gidiyor. Büyük Savaştan doğan genel, özel, ulusal, sosyal felâketler sınırsızdır. Suçsuz ve günahsız insanlık için hiç de erdemli olmayan bir boğuşma ile dört yılı dolduran bu uğursuz kavganın insanlığı biraz avutan noktası, bundan böyle, insanlık yaşamının, insanlığın yüzünü kirleten kanlı ve aşağılık maskelerden arınmış olarak yeni ve tüm anlamıyla insancıl bir döneme girmekte bulunması ümididir²³⁴.

İhsan Nuri ‘Wilson Prensipleri ve Kürdler’ başlıklı yazısının bir kısmında Birinci Dünya Savaşı esnasında yaşanan birlikten bahsetmiş, savaş içinde olmak istenmese de herhangi bir nedenle bir anda savaş alanının içinde bulduklarını, ejderha olarak nitelendirdiği düşman tarafa karşı Osmanlı milletinin benzeri görülmemiş harikalar meydana getirerek büyük kahramanlıklar gösterdiğini söylemiştir²³⁵.

Jîn yazı kurulu 2 Temmuz 1919 tarihli derginin 22. sayının yayınlanan ‘Ramazan Bayramı’ başlıklı yazısında Birinci Dünya Savaşı ile başlayan sefalet akını, gittikçe artan bir biçimde hâlâ üzerlerinden geçtiğini, Kürt toplumunu ölüme ve yokluğa doğru sürükleyen bu akının halen durmadığını, bu dönemde denk gelen Ramazan bayramında Allah’a yakararak, ulu dergahına yükselen binlerce şehit ve mazlumun hatırı için bu felaketlerin defolmasını istemiş ve tüm Müslümanların bayramını kutlamış²³⁶.

Kürtlerin Birinci Dünya Savaşına katıldıklarına ve hangi cephelere gittiklerine dair *Jîn* dergisinin bazı yayınlarında bilgiler verilmiştir.

²³⁴ *Jîn Dergisi*, sayı :3 , syf:4, cilt 1, syf:262.

²³⁵ *Jîn Dergisi*, sayı :15 , syf:4, cilt 3, syf:684.

²³⁶ *Jîn Dergisi*, sayı :22 , syf:2, cilt 5, syf:946.

Siverekli Hilmi derginin 8. sayısında ‘Kürd Gençlerine’ başlıklı yazısında Kürtlerin Kafkaslar, Galiçya, Çanakkale, Irak ve Arabistan’ın ateş gibi çöllerinde bulduklarını ve bu savaşta yüzbinlerce Kürt’ün öldüğünden bahsetmiştir²³⁷.

Jîn dergisi yönetimi tarafından derginin 24. sayısında yayınlanan Tevfik Hamid Bey’in bir özel törende yaptığı konuşmada, savaşa katılan gençlerle ilgili şöyle demiştir:

Gençler, yürekleri sızlayarak, başları önlerinde, fakat yüreklerinde bir ümit ateşi, ruhlarında kırılmaz bir cesaretle ayrıldılar. Onların kaç tanesi değişik cephelerin kara topraklarında Allah’ın rahmetine kavuştu!²³⁸

Bir Kürt gencinin Jîn yönetimine gönderdiği mektup derginin 15. sayısında yayınlanmıştır. Mektupta Kürt genci savaş sonrası nüfuslarının beşte birinin kaldığını ve kalanların da insan iskeleti halinde olduklarını yazmaktadır²³⁹.

Haydarîzade İbrahim derginin ilk sayısı olan 7 Kasım 1918 tarihli sayısında ‘Bir Söyleşi’ başlığıyla çıkan yazısında bu Savaşta Kürtlerden 800 bine yakın kişinin öldüğünü belirtmiştir²⁴⁰.

Kurdîyê Bitlîsî derginin 10. sayısında yayınlanan ve Birinci Dünya savaşına katılanlarla ilgili her haber geldiğinde ulusal bir gurur yaşadığından bahseden yazısı şöyledir:

Büyük Savaşın zalim ve kanlı eli, ulusal hazinemizin ne yazık ki sayıları pek az olan değerli cevherlerini aramızdan ayırdı ve geniş savaş cephelerine dağıttı. Gittiler. Onlardan bize geri gelen, yalnız acı haberlerdi. Her haber, yüksek bir ulusal gurur ve şaşılacak bir doğal cesaretin coşturduğu bir özveri ile yaşamlarını yitiren bu kahramanlardan birkaçının güneş gibi batışı olayını bildirdi. Ölüm kavramını hatırlarına hiç yanaştırmayan o gençlerin yiğitlik anılarını, acı sonlarını düşündükçe, hâlâ tüm varlığımla inler, kıvanç duyar ve ağlarım²⁴¹.

²³⁷ Jîn Dergisi, sayı :8 , syf:6, cilt 2, syf:418.

²³⁸ Jîn Dergisi, sayı :24 , syf:8, cilt 5, syf:1020.

²³⁹ Jîn Dergisi, sayı :15 , syf:2, cilt 3, syf:682.

²⁴⁰ Jîn Dergisi, sayı :1 , syf:3, cilt 1, syf:203.

²⁴¹ Jîn Dergisi, sayı :14 , syf:10, cilt 3, syf:634.

Jin dergisinde Birinci Dünya savaşının ardından başlatılan barış görüşmelerine dair yazılar da yer almıştır. Örneğin,

Kâmran l Bedirhan Paris konferansı ile ilgili olarak bu konferansa Kürt milleti olarak bütün ulusal güçlerini kullanıp, katılacaklarını beyan etmiřtir²⁴².

Ihsan Nuri'de Birinci Dünya Savaşının galip gelen İtilâf devletlerinin Fransa'da toplanarak Sıkıyönetim Askerî Mahkemesi diye nitelendirdiği Paris Konferansında yenilgiye uğramış milletler ve bununla beraber Osmanlı hakkında da kararlar verildiğini belirtmiřtir²⁴³.

Kürdistan Teal Cemiyeti'nde bir konferans verilmiş ve konferansta cemiyetin çalışmaları ile ilgili yetkili bir kişi konuşma yapmıştır. Memduh Selimbegî'de yapılan bu konuşmanın bir kısmını derginin 21. sayısında 'Kürd Kulübünde Bir Söyleşi' başlıklı yazısında yayınlanmıştır. Konuşmacıya göre; Kürdistan Teal Cemiyeti Paris Konferansına Kürtlerin çıkarlarını savunmakla grevlendirilmede şerif Paşa'nın gitmesine n ayak olmuştur. Sadece şerif Paşa değil Birinci Dünya savaşı sırasında kurulup faaliyet gösteren bir Kürt grubu da Paris Barış Konferansına Arif Paşa başkanlığında delegasyon göndermiş ve bu grubunda şerif Paşa'nın başkanlığına bağlanması saęlanmıřtır²⁴⁴.

3.12. KÜRT GÖÇMENLER

Kürt göçmenlerinin durumu o dönemde sosyal olaylar içinde çok güncel bir konudur. Dergide anlatılanlardan yola çıktığımızda; Birinci Dünya savaşı sırasında Osmanlı devletinin Doğu bölgesi tehlike içindedir. Rus ordusunun işgali sebebiyle toplu g olayı meydana gelmiş ve net olarak sayısı bilinmeyen binlerce Kürt baba ocağından ayrılmışlardır. Dergide yayınlanan yazılara göre gte Osmanlı Devletinin o dönemdeki hükümeti olan İttihad ve Terakkî partisinin etkisi büyüktür. Göç eden Kürtlerin bir kısmı yollarda bir kısmı da barınma ihtiyaçlarını karşılayamadığından,

²⁴² **Jin Dergisi**, sayı :3 , syf:5, cilt 1, syf:263.

²⁴³ **Jin Dergisi**, sayı :15 , syf:4, cilt 3, syf:684.

²⁴⁴ **Jin Dergisi**, sayı :21 , syf:3, cilt 5, syf:913.

açlık, hastalık ve sefaletten vefat etmiştir. Kürtlerin sıkıntılı göçleri ile ilgili dergide çeşitli yazılar çıkmıştır.

Adana'dan yazılıp gönderilmiş, bir Kürt genci imzalı ve 30 Mart 1919 tarihli derginin 15. sayısında yayınlanan 'Bir Mektup' başlıklı yazıda Doğudaki bazı illerin mağdur halkı hakkında bilgi verilmektedir. Genç Kürt yazısında; Birinci Dünya savaşı nedeniyle vatan uğruna ailelerinden çoğu kişileri feda ettikleri öksüz çocukların durumları içler acısı olduğunu, bunlar kışın Seyhan ırmağı üzerindeki köprüde dilendiklerini, geceleri de harabeye dönmüş evlerde ve arsalarda kaldıklarını, fersiz gözleri dünyaya veda etmeye yüz tutmuş durumda olduklarını, insan bu durumları gördükçe insanlıktan nefret etmek isteyeceğini söyler²⁴⁵. Hizanîzade Kemal Fevzi tarafından kaleme alınmış bir yazıda ise şöyle denmektedir:

Mermer sütunlu saraylarında binlerce küheylanlarını, ormanlarında nazlı ceylânlarını, tarlalarında ordular besleyen harmanlarını, ipekli Acem halılarıyla süslü hanlarını, kısacası uygarlık lordlarını bile imrendirecek olan bütün servet ve zenginliklerini düşman elinde bırakarak baş açık, yalın ayak, çırılçıplak durumda yollara düşen ileri gelenlerin Diyarbekir surları önünde açlıktan öldüklerini, hem de nasıl feci bir sefalet içinde öldüklerini, tarih hiç kuşkusuz ki yürekleri paralayan bir ağıt ile yazacaktır²⁴⁶.

'Yine onlar' diyerek bahsettiği göçün mağdurları ile ilgili olarak Kemal Fevzi Jîn dergisinin 3 Eylül 1919 tarihli 24. Sayısında yayınlanan 'Tükenmeyen Dert' başlıklı yazısında şöyle der:

1333 senesinde (*Milâdî takvime göre 1917 yılı.*) Urfa'nın yine böyle sıcak günlerinden birindeydi. Gözlerden saklı ve gizli tutulan birkaç çürük tabut, biraz daha ötede ağır bir yürüyüş ve hareketle yola düşen bir arabayla mezarlığa doğru yollanıyorlardı. Sordum. "Yine onlar" dediler. Evet onlar! Hani Bitlis'ten, Muş'tan, Van'dan, Erzurum'dan kalkarak diyar diyar göçenler, sürünenler yok mu? İşte onlar! Perişan bir yörenin sahipsiz, kimsesiz, yurtsuz

²⁴⁵ **Jîn Dergisi**, sayı :15 , syf:2, cilt 3, syf:682.

²⁴⁶ **Jîn Dergisi**, sayı :14 , syf:4, cilt 3, syf:628.

kalan ve sonra bir lokma ekmek bulmadan ölen evlâtları! Onlar ki, işte bize anı olarak bıraktıkları dertler tükenmiyor. Ve tükenmeyecektir²⁴⁷

Yaşanan olayları duyurabilmek için bu vakte kadar kullanılmayan kaleme başvurulduğundan bahseden Haydarîzade İbrahim derginin birinci sayısında yayımlanan ‘Bir Söyleşi’ başlıklı yazısında şöyle der:

...en az beş milyon nüfus oluşturan ve ulu İslâm Halifeliği ile ebedî Osmanlı devletine bağlılık ve kulluğu kılıcıyla ve kanıyla kanıtlamış olan bu yiğit halk, uğramış olduğu güç durumu insaf ve insanlığın gözleri önüne sermek için, şimdiye kadar kullanmadığı bir araca, meram açıklayan kaleme başvurmak zorunda bulunuyor²⁴⁸.

Abdurrahim Rahmi 9 Ocak 1919 tarihli Jîn dergindeki yazısında o dönemde Kürtlerin büyük sıkıntısı olarak görülen doğudan batıya göç esnasında ve sonrasında ölenlerin çokluğu ve maddi yardım durumuyla alakalı şöyle demiştir:

Acaba, hangi milletten olursa olsun, 120 haneli bir köyden 10 kişinin kaldığını başka bir milletin felâketli serüvenlerinde okumak mümkün müdür? Bunlar ne oldu, niçin mahvoldu? Bunların hesabını kimler verecek, sorumluları kimdir? Ermeni ve Rum göçmenlerine Amerika'dan oluklarla yardım akıyor!! Bunlara kim bakacak, kimler yardım edecek? Yoksa bunlar insan değil mi! Eyvah, kalanlar da bu şekilde mi yok olup gidecek?²⁴⁹

Kürt genci Jîn dergisine gönderdiği yazıda iki ayrı millet arasında acaba ayırım mı yapılıyor diye düşünmüş ve yazısında Kürtlere çarşıda üç para değerinde bile olmayan yevmiye olarak 3 kuruş verildiğini bununda 5 aydan beri verilmediğini, ancak Ermenilere gelince yevmiye olarak 1 mecrediye verildiğinin bilgisini verip, bu durumu başkalarına duyurmak istemiştir. Yazısının devamında Kürt genci mazur görülmesini isteyerek acaba Kürt toplumu Müslüman olduğu için mi ayırım yapılıyor diye serzenişte bulunmuştur²⁵⁰.

²⁴⁷ Jîn Dergisi, sayı :24 , syf:4, cilt 5, syf:1016.

²⁴⁸ Jîn Dergisi, sayı :1 , syf:3, cilt 1, syf:203.

²⁴⁹ Jîn Dergisi, sayı :8 , syf:5, cilt 2, syf:417.

²⁵⁰ Jîn Dergisi, sayı :15 , syf:2, cilt 3, syf:682.

Derginin 8. sayısında yayınlanan yazısında Abdurrahim Rahmi, XX. yüzyıla girilen bu dönemde medeni devletlerin ve insanoğlunun vicdan ve inancı, günümüzde zor günler geçiren sıkıntıda bulunan mazlum insanlar arasında ayırım yapılarak, birilerine destek olup diğerlerine olunmamasıyla ilgili böyle şeylerin, şu andaki yaşanılan günlerden artık geride kaldığını görmek istemektedir²⁵¹.

Birinci Dünya savaşıyla beraber göçün büyük sıkıntısını, savaş nedeniyle aile fertlerinden bazılarının savaşa katılmaları ve memleketten ayrılmalar gibi durumlardan dergide yayınlanan yazılarla güncel bir şekilde belirtilmiştir. Bununla beraber dergide göç ve devamında gelen yaşam şartları üzerine epeyce şiirler de yayınlanmıştır. Bu şiirlerden bir tanesini de Kâzım Vehbi yazmıştır.

Bu dönemde çaresiz ve suçsuz Kürtlerin büyük sıkıntılar yaşaması nedeniyle İttihad ve Terakki Partisi hükümetini hedef alan bir şiir yazdığını söyleyen Kâzım Vehbi'nin derginin 25 Şubat 1919 tarihli 12. sayısında yayınlanan şiirinin bir kısmı şöyledir:²⁵²

Eyvah yine yandık, yine yandık, yine yandık
 Bir facia, bir cehennem dönemi yerleşti durdu
 Tehdit ile, yalan-dolan ile tam dört yıl kandık
 Tam dört yıl çektik, ne boşuna emekler bu!
 Suçlanan millet mi, yine millet mi aşağılanacak!

Millet daha çeksin, daha yansın mı? O hâlâ
 Bir mezar kurtu gibi beslenip durmaktadır
 Çıplak ve perişandır yurdun her yeri sanki
 Arzuladığı kül yığını, ümidinin musalla taş
 Sefalet acıları başkaldırıyor sürekli olarak.

²⁵¹ **Jîn Dergisi**, sayı :8 , syf:6, cilt 2, syf:418.

²⁵² **Jîn Dergisi**, sayı :12 , syf:11, cilt 3, syf:565.

Jîn dergisi, Kürd göçmenlerinin durumu konusunda yazı ve şiirler yayınlamanın yanında durumun vahametini anlatabilmek için, göç edenler hakkında bir de istatistik yayınlamıştır.

Birinci Dünya savaşı sırasında Erzurum, Van ve Bitlis illeri Rus işgaline girdikleri için buralarda yaşayanlar, büyük kitleler halinde, Osmanlı Devletinin güvenli olarak egemenliğinde bulunan başka bölgelere göç etmişlerdir. Jîn dergisi göç edenlerin sıkıntıları haricinde, işgal edilmiş olan Erzurum, Van ve Bitlis illerinden kaç kişinin göç ettiği ve o göçmenlerden kaç kişinin hangi yerlere dağıtıldığını da açıklamıştır. Tabloda yatay bir şekilde sıralanan iller göç edilen, alt alta dikey bir şekilde sıralanan iller ise Kürd göçmenlerinin sığındıkları yerlerdir.

	ERZURUM	VAN	BİTLİS
ADANA	1250	2500	3532
ANKARA	79173	5490	25235
HALEB	0	6740	20000
HÜDAVENDİGAR (BURSA)	276	0	0
DİYARBEKİR	0	23405	22535
SURİYE	0	0	279
SİVAS	30000	15000	4163
KASTAMONU	9009	0	0
KONYA	0	7824	15000
HARPUT	0	5538	18000
MUSUL	0	0	0
URFA	8000	30000	10728
İZMİT	1000	0	0
ESKİŞEHİR	20	0	0
BOLU	732	0	0
CANİK (SAMSUN)	36672	0	0
KARASİ (BALIKESİR)	3100	0	0
KAYSERİ	11607	0	12250
MARAŞ	5000	4811	5000
NİĞDE	1235	1500	1500
YEKÜN	187474	102808	128222

Kaynak: JİN DERGİSİ-11.DERGİ SAYFA :9

Bu tabloya göre Erzurum'dan 187.474 kişi, Van'dan 102.808 kişi, Bitlis'ten de 128.222 kişi göç etmiş, her üç ilden göç edenlerin toplamı ise 418.504 kişidir. En fazla göç toplamda 109.898 kişiyle Ankara iline yapılmıştır. Musul'a hiç göç verilmemiştir. İller arasında en az göç edilen yer 20 kişiyle Eskişehir'dir. Erzurum ve Bitlislilerin çoğunluğu Ankara'ya, Vanlıların çoğunluğu ise Urfa'ya göç etmişlerdir. Bursa, Kastamonu, İzmit, Eskişehir, Bolu, Samsun ve Balıkesir illerine sadece Erzurumlular gitmiş, Suriye'ye de sadece Bitlisliler gitmiştir. Vanlılar ise hiçbir ile yalnız gitmemişlerdir.

3.13. WILSON PRENSİPLERİ İLE İLGİLİ DÜŞÜNCELER

Wilson Prensipleri, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Woodrow Wilson tarafından Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru 8 Ocak 1918 tarihinde açıklanmış olan 14 maddelik ilkelerdir. Bu ilkeler özellikle 12. Maddesi Osmanlı Devletini ilgilendirmekteydi, ABD'nin bu büyük savaş sonrası kurulmasını istediği yenedünya düzenine ilişkin oluşturulan ilkelerdir. Bu ilkelerin çıkması ile savaşın bitişi hızlanmıştır. Aslında Wilson ilkeleri itilaf devletlerinin çıkarlarına ters düşmüş, bu nedenle itilaf devletleri kabullenmiş gibi göründükleri bu ilkeleri kendi çıkarları doğrultusunda yorumlamışlardır. İttifak Devletleri ise ilkeleri barışın anahtarı olarak görüp benimsemişlerdir.

Böyle bir ortamda Jîn dergisinde dile getirilen Wilson prensipleri ile ilgili düşünceleri incelediğimizde, derginin çoğu yayınında Wilson Prensiplerine ve ABD başkanı Woodrow Wilson'a yönelik övgüler olduğunu görürüz.

Derginin 7 Kasım 1918 tarihli ilk sayısında , "Bir Kürd" imzalı ve "Kürdler Uykuda Değil" başlıklı bir yazıda şöyle denilmiştir:

Amerika'nın derin ve yüksek görüşlü şair ve düşünürü Emerson, bundan 10 yıl önce savaş hakkında yazdığı bir yazıya şu sözlerle son veriyordu: 'Ey Allah'ın ve insanların Amerika'sı! Dünyada savaş mı, yoksa barış mı egemen olacak? Bunun kararını verecek sen, ancak sensin'. Bu ilâhî Amerika'nın içten gelen bu ilâhî isteğini belirtme ve tatmin etme işini, zaman, Amerikalı Wilson'a yükümlendi. Washington'ın özgür ve yüce ruhu, Long Fellon'ın merhametli ve hassas yüreği, Wilson'ın bilgi ve uygulamasında taze ve ateşli bir hayat yaşıyor²⁵³.

20 Teşrin-i Sanî 1334 (20 Kasım 1918) tarihli Jîn dergisinin 3. sayısında Kâmran Âli Bedirhan, "Kürdistan İçin" başlıklı yazısında Wilson ilkeleriyle bağlantı kurarak düşüncelerini şöyle açıklamıştır:

Wilson'ın 14 ilkesinde, her milletin kendi kendini yönetmesi esasının artık dünyada karar kılacağı açıklanıyor ve insanlığın siyasal amaçlara artık oyuncak olmayacağı belirtiliyor. İşte insanlık ve erdem misyonerliğine

²⁵³ Jîn Dergisi, sayı :1 , syf:5, cilt 1, syf:205.

yakışan samimî öneri!..Dünya tarihinin bu en önemli döneminde, yeni bir durumun istikrarı başlangıcında, biz şimdi, maddî ve manevî olarak canlı bir milletin ferdi sıfatıyla ve alınımız gibi açık bir dille görüşlerimizi ortaya sermek istiyoruz. Ülkemizi yöneten ve bilimin kabul ettiği esaslara hiç bir şekilde dayanmayan eski hükümet, (İttihad ve Terakkî hükümeti) nihayet programıyla birlikte düştü²⁵⁴.

Yine Kâmrân Âli Bedirhan Jîn dergisinin 16 Kânun-ı Sanî 1335 (16 Ocak 1919) tarihli 9. sayısının ‘Kürdistan ve Kürdler’ başlıklı yazısında Wilson prensipleri ile ilgili görüşlerine şöyle devam etmiştir:

Şimdiki siyasal akımlar ne olursa olsun, nasıl bir yön izlerse izlesin; hak ve adalet ana kurallarının, bütün Avrupa devletlerince kabul edilen ve örneğin yüksek üniversite kürsüsünden başkanlık sandalyesine geçen, insanlık sevgilisi, Amerika Birleşik Devletleri hükümeti yüksek Başkanı Wilson'un hayranlığa değer düşüncesinde bulunan adaletli ve yüksek gerçeğin bütün haksız kaygılara ve eğilimlere üstün geleceği kuşkusuzdur²⁵⁵.

İhsan Nuri ise Jîn dergisinin 30 Mart 1335 (1919) tarihli 15. sayısında yayınlanan ‘Wilson Prensipleri ve Kürdler’ başlıklı yazısında şunları söylemiştir:

İnsanlığı vicdan mahkemesinin adalet ve hak dağıtan huzuruna çağıran Amerikan Cumhurbaşkanı Sayın Wilson'ın insan severce konuşması, yıllardan beri zorbalık elinin zalim darbeleri altında inleyen mazlum ve haksızlığa uğramış ulusların ve halkların her an kanayan ve sızlayan yaralarına onulmanın başlangıcı sayılan pansuman etkisini yapmış; ümitsiz ruhlara, yüzyılların anlayışının ürünü olan "egemenlik galip gelenindir" ilkesinin düştüğünü ilân edip, uygarlık tarihinde insanlığı mutluluğun en yüksek zirvesine ulaştırabilecek en önemli ve eşsiz devrimi yaratmakla yeterli bir teselli esintisi serpmiş gibi bir izlenim yaratmıştı. Soylu Kürd halkı da, duyduğu bu uzaktan gelen sesin büyüleyici anlamı önünde, uzanmış olduğu gaflet yatağından başını kaldırır kaldırmaz, kendisine yüzyılların armağanı olan yurdunun mahrem koynuna hiç bir yabancıya sokturulmayacağına tam

²⁵⁴ Jîn Dergisi, sayı :3 , syf:4, cilt 1, syf:262.

²⁵⁵ Jîn Dergisi, sayı :9 , syf:5, cilt 2, syf:447.

olarak güvenmiş ve uygarlık çağı olan XX. yüzyılın kurtarıcı yıldızını saygı ile ve yücelterek selamlamaya başlamıştı²⁵⁶.

Jîn dergisine mektup gönderip eski bir Kürt ailesinden gelme olduğunu söyleyen, ancak kendisinin kim olduğunu açıklamayıp yazısının sonunda İsfahanî olarak imzasını atan kişi, mektubunun bir kısmında ABD Başkanı Wilson ile kıyamet gününde dört büyük meleklerden İsrail adındaki melek tarafından üflenecek ve ölümlerini dirilmesini sağlayacak olan boru yani Sûr ile bir bağlantı sağlayan yazısı şöyledir:

İstanbul'a gelir gelmez ilk işim, Kürdlerin son olaylara karşı nasıl bir tavır aldıklarını araştırmak oldu. Uslara ayaklanma sûrunu üfleyen yüce gönüllü Wilson hazretlerinin Kürdler üzerindeki etkisini pratikte görmek istiyordum²⁵⁷.

Memduh Selimbegî 18 Haziran 1919 tarihli derginin 21. sayısında ‘Kürd Kulübünde Bir Söyleşi’ başlıklı yazısında, Kürtlerin neden Wilson Prensiplerini sürekli övdüklerini ve her fırsatta desteklemeye çalıştıklarını şöyle anlatıyor:

Büyük Savaşın baş göstermesine kadar ve Büyük Savaş sırasında en önemli iş olmak üzere kültür ve hayır işleriyle uğraşanlar, artık dünyanın kabul ettiği maddeleri de Kürdlerin ‘yaşam programı’na aldılar. Çünkü meydana bir ‘Wilson prensipleri’ vardı ve çünkü her büyük devlet, özgür olmak ve özgür olarak yükselmek isteyen her ulus, hak tanımak ve hakla yönetim yapmak iddiasını güden her hükümet ve Osmanlı hükümeti de, bu prensipleri esas kabul edip açıkladılar. Madem ki bu yüzyıla kadar varlığını sürdürmüş ve bu yüzyılda da gözümüzün önünde pek açık olarak diliyle, karakteristik özellikleriyle, gelenekleriyle, gereksinmeleriyle, çevresiyle başkalarına benzemeyen bir ırk vardı ve buna göre ister istemez ‘bir Kürd ulusu vardır’ demek zorunluluğu vardı, o halde öteki ulusların, komşu ve aynı düzeyde olan toplulukların yararlandıkları bir hakkı elde etmeye çalışmak O'nun da hakkıydı. Ve en basit hak olarak O da kendi dertlerinin kendi dilini bilenlerce dinlenilmesini, yaralarının kendisini anlayanlar tarafından sarılmasını,

²⁵⁶ **Jîn Dergisi**, sayı :15 , syf:4, cilt 3, syf:684.

²⁵⁷ **Jîn Dergisi**, sayı :20 , syf:10, cilt 4, syf:878.

kendisini yönetecek yasaların kendi beyninden çıkmasını, kendisini mutlu kılacak koşulların kendisine düşünülmesini ve kendi yurdunda istediği gibi yaşamasını isterdi. İşte Kürdler, bu kadar çok yönlü nedenlerin ve itici etmenlerin zorlamasıyla Wilson prensiplerini ağızlarına aldılar²⁵⁸.

Jîn dergisinde yayınlanan bu yazılardan başka 28 Ağustos 1919 tarihli 23. sayıda ‘Günlük Gazetelerden’ başlıklı yazıda İstanbul’da olduğu söylenen Amerikan Araştırma Komisyonuna 11 Ağustos 1919 tarihinde Kürt demokratlarını temsilen bir heyet gitmiştir. Bu heyette bulunanlar Necmeddin Hüseyin, Davavekili Aziz ve Memduh Selim’dir. Heyet bu araştırma komisyonuna şu açıklamada bulunmuştur:

Kürdlerin çoğunluk olarak buldukları yerlerde ancak Kürd ulusal hakları söz konusu olabilir. Kürdlerin o dolaylarda yüzyıllardan beri sahip buldukları ezici çoğunluk bugüne kadar sürmektedir ve bu durum yabancıların incelemeleriyle de sabittir. Bundan başka, Kürdlerin oralarda ırksal ve tarihsel haklarının inkârı da olanaksızdır. Kürdlerin bugün istedikleri hak, yalnız kendi istekleriyle değil, Amerikan kamuoyunun ve bu kamuoyunun temsilcisi olan Wilson'in prensipleriyle de doğrulanıp sağlanmış bir haktır²⁵⁹.

Yukarıda ki yazılardan görüldüğü gibi Jîn dergisi yönetimi, dergiyi takip eden kişiler, dergi ile aynı yönde hareket eden dernekler ve genel olarak tüm Kürt milliyetçileri “insanlık ve erdem misyonerliğine yakışan samimî öneri” olarak gördükleri Wilson prensiplerini benimsemişlerdir. Dergi yönetimi ve Kürt yurtseverler sadece düşüncelerini yazıda bırakmamış, heyet oluşturarak Amerikan Araştırma Komisyonuna, Wilson prensiplerini de arkalarına alarak, Kürt milleti ile ilgili düşüncelerini anlatmışlardır. Kendilerine Amerika ve Avrupa Devletlerinin yardım edebileceklerini ve Wilson Prensipleri gereğince Kürd halkına kendi geleceğini belirleme hakkını vereceklerini düşünmüşlerdir. Bu nedenle de ümitlerini Wilson prensiplerine ve Avrupa devletlerine bağlamışlardır. Dergide çıkan yazılarda ümitle beraber Amerika Birleşik Devleti Başkanı Wilson’a sevinçlerini belirten “İnsanlık Sevgilisi”, “Yüksek Başkan”, “XX. Yüzyılın Kurtarıcı Yıldızı” ve hatta

²⁵⁸ Jîn Dergisi, sayı :21 , syf:4-5, cilt 5, syf:914-915.

²⁵⁹ Jîn Dergisi, sayı :23 , syf:3, cilt 5, syf:985.

dini olarak da “Wilson Hazretleri” gibi karşı tarafı yücelten yaklaşımlarda bulunmuşlardır.

3.14. İNGİTERE’DEN BEKLENTİLER

Kürt milliyetçileri, Birinci Dünya Savaşının galiplerinden ve dönemin en güçlü devletlerinden birisi olan İngiltere’den siyasi destek almak üzere çeşitli girişimlerde bulunmuşlardır.

Memduh Selimbegî’nin, Kürd Tealî Cemiyeti tarafından düzenlenen bir konferansa ilişkin olarak yazdıkları bu konuda önemlidir. Selimbegî, Kürtlerin İstanbul’daki aydın, düşünür ve gençlerinin katıldığı bu toplantıda gündeme gelen en önemli konunun Kürtlerin İslam birliğine bağlılığı ve İngiltere’ye karşı güveni olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca, Kürtlerin amaçları ve bu amaç için yapılacak olan çalışmaların toplantıda herkes tarafından uygun görüldüğünü, bu doğrultuda Kürtlerin bir ulus oluşturabilmesi ve gelişmesi için İngiltere’nin desteğinin kazanılmasının gerektiğinin toplantıda konuşulduğunu belirtmiştir²⁶⁰.

3.15. DOĞU’DA NÜFUS YOĞUNLUĞU VE ERMENİLER

Birinci Dünya savaşı sonrası Osmanlı devletinin topraklarının Doğu tarafında bir Ermeni devleti kurulması düşüncesi yaygınlaşmış, Osmanlılar ve Kürtler adına bu durum güncel bir sorun haline gelmiştir. Jîn dergisi yönetimi, Birinci Dünya savaşı sonrası Doğu’da Ermeniler adına bir devlet kurulacağı ve bu bölgede Ermenilerin nüfusun çoğunluğunu oluşturduğu iddialarına karşılık çeşitli yayınlar yapmıştır.

Derginin 9. sayısında yayınlanan yazıda Kâmran Âlî Bedirhan, Ermenilerin bugünkü haliyle hükümet kurma çabalarının hiçbir temele dayanmayacağını, Ermenilerin kurmak istedikleri hükümetin egemenliği için gerekli olan güçlerden mahrum olduklarını, çoğunluk olarak Kürtlerin bu konuda kesinlikle üstün

²⁶⁰ Jîn Dergisi, sayı :21 , syf:6, cilt 5, syf:916.

olduğunu, bunun istatistiklerle beraber seyyahların ve yabancı konsolosların da itirafı olduğunu belirtmiştir²⁶¹.

İhsan Nuri'nin aynı konudaki yazısı ise şöyledir:

Doğuştan birçok üstün ve savaşçı nitelikler taşıyan bu ulusun herhangi bir hakaret ve haksızlığa tahammül edeceğine, yalnız anlama yeteneklerini kaybedenler ile basireti hırs perdesi ve gaflet örtüsü ile kaplanmış olanlar inanabilirler! Hiç kuşku duyulmasın ki herhangi bir Kürd, yaşam ilkesi olan uyarıcı haykırış önünde namus ve onurla ölmeyi aşağılanma ve esaret altında sürünmeye tercih etmekte zerre kadar tereddüt etmeyecektir. Bu nedenle, Kürd'ün kahramanca ve mertçe tavırlarına yakından tanık olan Ermeni vatandaşlarımızın da, böyle tehlikeli bir oyunda fazla açgözlülük göstermemelerini, komşu olan her iki ulusun gelecekteki çıkarları adına gerekli sayarım²⁶²

Kâmran Âlî Bedirhan, Jîn dergisinde yayınlanan yazısında Kürtlerin Ermenilerden nüfus bakımından fazla olduğuna ilişkin çeşitli görüşlere de yer vermiştir. Bunlardan birisi Rus ekonomist Pazilov'un görüşleridir. Pazilov şöyle demektedir:

Mezopotamya'nın üzerindeki geniş ovaya hakim durumda bulunan Ermenistan, bu ad ile anılmaya layık değildir. Çünkü bu bölgede iki Ermeniyeye karşılık on Kürde rastlanılıyor. Ülkenin ekonomik geleceği, Kürdlerin uygarlaşması zamanına bağlıdır. Kürdsüz Ermeni, pek sınırlı bir alanda çalışmaya mahkûm olacağından ve geniş bayındırlık işlerine girişme gücüne sahip olamayacağından, ülkenin ekonomik yaşamını geliştiremez²⁶³.

Ermeni Kürt arasında ki nüfus yoğunluğuyla ilgili Kâmran Âlî Bedirhan, Berlin Kongresinden önce Osmanlı-Rus savaşı esnasında Ermenistan'a gelmiş olan bir İngiliz'in görüşünü de yazısında yer vermiştir. Bu İngiliz'e göre Ermeni olarak

²⁶¹ Jîn Dergisi, sayı :9 , syf:6, cilt 2, syf:448.

²⁶² Jîn Dergisi, sayı :15 , syf:5, cilt 3, syf:685.

²⁶³ Jîn Dergisi, sayı :9 , syf:6, cilt 2, syf:448.

gözükten Hristiyanların, yöresel nüfusun beşte bir kadarını oluşturmakta hiçbir yerde çoğunluk oluşturmamaktadırlar.²⁶⁴

Kurdîyê Bitlîsî, doğunun nüfusu hakkında on yıllık bir süre içinde yöresel inceleme ve gözlemlene yaptığını, doğuda yaşayanların tamamen, ırk karışımı olmadan, saf Kürt olduklarını, bu konuda itiraz edilemeyecek sonuçlara ulaştığını söylemektedir²⁶⁵.

İhsan Nuri'de Birinci Dünya Savaşının galip gelen İtilâf devletlerinin Fransa'da toplanarak Sıkıyönetim Askerî Mahkemesi diye nitelendirdiği Paris Konferansında yenilgiye uğramış milletler ve bununla beraber Osmanlı hakkında da kararlar verildiğini, Doğu'nun nüfusunu ezici olarak Müslümanların oluşturmalarına rağmen, bu bölgenin Ermenilere verileceği söylentisinin olduğunu dile getirmekte ve bu durumun 'Kürtlerin Müslüman olması'ndan kaynaklandığını düşündüğünü belirtmektedir²⁶⁶.

Bu yazıların yanında, Encyclopedia Britanica'nın Kürtlerin Nüfusu ile ilgili kısmı da Jîn dergisinde Mehmed Sakin tarafından çevirilip özetlenerek yayınlanmıştır. Bu çeviride Osmanlı topraklarında yaşayan Kürtlerin nüfusu 1 milyon 650 bin, İran da yaşayan Kürtlerin 800 bin ve Rusya'da yaşayan Kürtlerinde 50 bin olmak üzere toplamda iki buçuk milyon Kürt olduğu, ancak güvenilir bir istatistiğin olmadığı ifade edilmektedir²⁶⁷.

Jîn dergisinde Kürd nüfusunun Ermeni nüfusundan daha fazla olduğunu kanıtlamak için tablo halinde istatistikler de yayınlamıştır. Jîn dergisinde yayınlanan bu tablo 2. Meşrutiyet'in ilanı ve Birinci Dünya savaşının başlamadan önce yani göç ve savaş nedeniyle ölümlerin olmadığı dönemdeki nüfusu göstermektedir. Tablo 1889 yılındaki yapılan sayıma göre Van ilinde yaşayan Kürt ve Ermenilerin nüfuslarını ve konut sayısını belirlemektedir.

Bu tablo merkez dâhil olmak üzere 15 ilçe ve 1 nahiyenin nüfusunu yansıtmaktadır. Nüfusla ilgili dikkat çeken yerlerden Van merkezde Kürt nüfusu

²⁶⁴ Jîn Dergisi, sayı :9 , syf:6, cilt 2, syf:448.

²⁶⁵ Jîn Dergisi, sayı :6 , syf:5, cilt 2, syf:355.

²⁶⁶ Jîn Dergisi, sayı :15 , syf:4, cilt 3, syf:684.

²⁶⁷ Jîn Dergisi, sayı :10 , syf:7, cilt 2, syf:481.

25.400 kişiyken, Ermeni nüfusu 47.430 kişidir. Bu durum merkezde bir Ermeni yoğunluğu olduğunu göstermektedir. Nüfus sayısı olarak birbirlerine en yakın olanı Kavaş ilçesidir. Merkez haricinde aralarındaki en fazla farkın Bargirî ilçesinde olup 12.936 kişi farkla Kürtlerin nüfusu öndedir. Beytüşşebab ve Şemdînan ilçelerinde Ermeni nüfusu sayıma göre gözükmemekte yani o bölgede Ermeni yaşamamaktadır. Toplamda aşağıda ki tabloda görüldüğü gibi Van'da Kürtlerin hane ve Nüfus yoğunluğu Ermenilere göre daha fazladır. Van ilinin 240.738 kişilik nüfusunun 82.476 kişisi Ermeni olduğuna göre Kürt nüfusu Ermeni nüfusunun iki katıdır²⁶⁸.

²⁶⁸ **Jîn Dergisi**, sayı :15 , syf:10, cilt 3, syf:660.

	KÜRTLER		ERMENİLER	
	HANE	NÜFUS	HANE	NÜFUS
Van Merkez	4900	25400	7905	47430
Bargirî	2470	14820	314	1884
Erciş	2378	14268	495	2970
Adilcevaz	844	5064	491	2946
Kavaş	845	5070	901	5406
Karçikan	1055	6330	778	4668
Şatak	540	3240	763	4578
Nurdoz	818	4908	166	916
Muks	459	2754	709	4253
Mahmudiye	1504	9024	84	504
Elbak	2643	15858	560	3360
Hamidiye-Hoşab	885	5310	299	1794
Kavar	1953	11718	96	576
Çolemêrg	1362	8172	85	510
Beytüşşebab	2830	10980	00	000
Şemdînan	1891	11346	00	000
Yekûn	26377	158262	13746	82476

KAYNAK: Jin dergisi 15. Sayı sayfa:10

SONUÇ

18 yy.'da Avrupa'da ortaya çıkan milliyetçilik kavramı çok uluslu olan ülkeleri yıkılma noktasına getirmiş ve milli duygular ile bağımsızlık isteyen birçok halkın kendi devletlerini kurmalarına fırsat oluşturmuştur. Fransız İhtilali ve Napolyon savaşları sonrası başlayan milliyetçilik düşüncesi Osmanlı Devletini de derinden etkilemiştir. Osmanlı sınırları içinde önce Balkanlarda, daha sonra ise Doğuda yaşayan Ermeni ve Kürt grupları üzerinde etkili olmuştur.

2. Meşrutiyet döneminin başlamasıyla oluşan düşünce ve basın özgürlüğü ortamında, Osmanlı içerisinde farklı fikirlere sahip topluluklar serbestçe örgütlenebilmiştir. Kürtler de bu dönemde kurdukları örgütler, gazeteler ve dergiler ile Kürt kültürünü ve eğitimini geliştirmek için çalışmalarda bulunmuşlardır. Bu dönemde Kürt milliyetçiliğinin filizlenmeye başladığı görülse de Kürtlerde Osmanlılık devam etmektedir. Halifeliğe tamamen bağlı olan Kürtlerin bağımsızlık ve ayrı bir ulus olma eğilimleri yoktur.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı devletinin tamamen parçalanmaya doğru gittiği dönemde, Kürt aydınlarının da etkisiyle Kürt milliyetçiliğinin geliştiğini söyleyebiliriz. 1918-1919 yılları Kürt milliyetçiliği için dönüm noktalarından birisidir. Jîn dergisi, bu yıllarda Kürt toplumunu bilinçlendirerek, Kürt milliyetçiliğini geliştirmek amacıyla yayın hayatına başladı.

Jîn dergisi dönem olaylarını Kürtlerin bakış açısı ile birincil ağızdan anlatan önemli bir kaynaktır. Dönemde yazılanlara bakıldığında Kürtlerin Osmanlı yönetiminden memnun olmadıkları, kendi bağımsızlıklarını kurmayı istedikleri görülmektedir.

Milliyetçilik fikrini oluşturabilmek için ilk önce millet olmak kavramını bilmek ve kabul etmek gerekir. Jîn dergisi Kürtlerde millet düşüncesini oluşturmaya çalışmış ve bu doğrultuda din, dil, tarih, duygu, gelenek ve görenekler, efsaneler, zaferler, birlik ve beraberlik ile ilgili yazılar yayınlamıştır. Derginin bir millilik düşüncesini oluşturmak ve yapabilmek için üzerinde durduğu bu temalar, bir milletin oluşumunda temel vazgeçilemez unsurlardır.

“İtalya’yı yarattık, şimdi de İtalyanları yaratmamız gerekiyor”²⁶⁹ diyen Massimo D’Azeglio’nun düşüncesine benzer olarak Jîn dergisinde de bir toprağın ve nüfus yoğunluğunun var olduğunu, bundan sonra Kürtleri oluşturmak gerektiği, yani Kürtlerde Kürtlük düşüncesini oluşturmak yönünde yayınlar yapıldığı görülmektedir.

Millet fikrini oluşturabilmek için sadece Kürtlerin tarihsel geçmişinin bilinmesi yeterli değildir. Bunların yanında Kürt gençleri ve Kürt kadınlarının rolü, din ve yurtseverlik, birlik ve beraberlik, bilgi ve eğitim, dil ve edebiyat gibi konular Kürtlük fikrinin oluşmasında önemlidir. Jîn dergisi bu konular üzerinde durarak Kürtlük fikrinin oluşması ve yayılmasını sağlamak istemektedir. Dolayısıyla dergi, dil, din gibi unsurları kullanmıştır. Bunun yanı sıra derneklerin kurulması, okulların açılması, yayınların artması ve Doğu’ya Kürt memurların atanmasını Kürt milli benliğinin ve kimliğinin oluşmasında önemli olacağı düşünülmüştür.

Ancak tüm çabalarına rağmen Jîn dergisinin Kürt halkı üzerinde etkisi sınırlı olmuştur.

Jîn Dergisinin ve dergiye destek olan derneklerin merkezinin İstanbul’da bulunması nedeniyle İstanbul’da yaşayan Kürt halkı haricinde Doğu’daki Kürt halkına istek ve düşüncelerini tam olarak ulaştıramamıştır. Hatta Jîn dergisi İstanbul’da yaşayan Kürt işçilerini bile kendi taraflarına tam olarak çekememiştir. Bu nedenle de Kürtler üzerinde tam olarak nüfuz kuramamıştır.

Derginin, Kürt milliyetçiliği ve Kürt ulusunun bağımsızlığı yönündeki yayınları Osmanlı devletinin tebaası altında bulunan Kürtlerin arasında ancak belirli bir tabaka üzerinde etkili olmuştur. Kürt milliyetçiliği düşüncesi Kürt milliyetçi ve aydınlarına ve belirli bir Kürt topluluğuna ulaşmış, ancak halkın çoğunluğuna ulaşamamıştır.

Halka ulaşabilmek için o halkın kullandığı dil ile onlara hitap etmek gerekir. Kürtlerin kendilerine ait bir lisanı vardır ancak Türkçe ve Kürtçe yayınlanan Jîn dergisi yayın hayatı boyunca ağırlıklı olarak Türkçeye yer vermiştir. Dergide Türkçe olarak Kürt dili ve edebiyatı, Kürt tarihi, Kürt coğrafyası, göçmenlerin durumu,

²⁶⁹ Hobsbawm E., Nations and Nationalism Since 1780: Programme, Myth, Realty, Cambridge: Cambridge University Press, 1990, s. 44. Aktaran : Calhoun, a.g.e., 2009, s.9.

Kürtlerin kökeni ve atasözleri gibi konular sıklıkla yayınlanmıştır. Dergide Kürtçe olarak sadece şiir ve edebi eserler yer almaktadır. Bir ulus kimliğine sahip olabilmek için dilin varlığının öneminden bahseden Jîn dergisi, yaptığı yayınlarda ağırlıklı olarak Kürtçe değil Türkçe kullanması ile Kürtlük düşüncesi adına tezat bir durum oluşturmuştur.

Hroch'un (2011) egemen olmayan etnik gruplarda milliyetçilik gelişimine ilişkin ortaya koyduğu evreler doğrultusunda Kürt milliyetçiliğini incelediğimizde, Jîn dergisi ulus inşası sürecinde A Evresi olan akademik ilgi döneminde kalmıştır. Dergi, bu evrenin devamında, milli bilincin mayalanma süreci olarak görülen küçük milletlerin oluşumu açısından en önemli aşama olan B evresi yurtseverlik ajitasyonu dönemi ile C evresi milli hareketin kiteselleşmesi dönemine geçememiştir.

KAYNAKÇA

- Abak T.,(2011), Rus Arşiv Belgelerinde Bitlis İsyanı, Toplumsal Tarih Dergisi.
- Aegleton W.,(1989), Mehabad Kürt Cumhuriyeti, Komar Yayınları.
- Anderson B., (1995,Ekim), “Hayali Cemaatler”, Metis Yayınları, İstanbul.
- Armaoğlu F., (2010,Ocak), 20.Yüzyıl Siyasi Tarihi, Alkım Yayınevi, İstanbul.
- Bozarıslan E. M., (1985), Jin, Kovara Kurdi-Tirki *Kürdçe-Türkçe Dergi 1918-1919 Cilt 1-2-3-4-5, Sweden, Deng Yayınevi.
- Burkey K., (2008) Geçmişten Bugüne Kürtler ve Kürdistan. Deng Yayınevi.
- Calhoun, C., (2009,Eylül), Milliyetçilik, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Candaş Can, Modern Ulus İnşası Sürecinde İki büyük Engel,<http://www.academia.edu/1739961/KurtlerdeİAsiretİYapisiİveİKurtİMilliyetçiligi>
- Çakar S. M., Işık F., Mehmet M., Sadıkoğlu E., Önen R., Tan S.,(2010), Kürt Dili Ve Edebiyatı, Tarih Vakfı.
- Çamsoy Z.,(2007), Milli Mücadele Dönemi’ndeKürdistan Teâli Cemiyeti(1918–1927), Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Çoban B., vd., (2009, Ocak), Medya Milliyetçilik Şiddet, Su Yayınları.
- Doğan C (2011),XVI. Yüzyıl Osmanlı İdari Yapısı Altında Kürt Emirlikleri ve Statüleri, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:23.
- Dündar F.,, Modern Türkiye’nin Şifresi, İttihat ve Terakki’nin Etnisite Mühendisliği, 1913-1918, İletişim Yayınları.
- Ekinci T. Z.,(2011) Kürt Siyasal Hareketlerinin Sınıfsal Analizi, İstanbul.
- Gellner E, (1998), Milliyetçiliğe Bakmak, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Hobsbawm, E.J.,(1995,Nisan), 1780’den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Hroch M., (2011), “Avrupa’da Milli Uyanış”, İletişim Yayınları, İstanbul.

- Issı M., (2012), PEYMÂN, e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi -www.e-sarkiyat.com- ISSN: 1308-9633 Sayı: VII.
- Jwaideh W.,(2009), Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi Kökenleri ve Gelişimi, İletişim Yayınları.
- Karabekir K.(1997), Kürt Meselesi, Emre Yayınları.
- Kaya F.,(2008), Osmanlı Döneminde Kürt Basını, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Kirişçi K., Winrow G. M, (2007), Kürt Sorunu Kökeni Ve Gelişimi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Köçer M.,(2004), Ağrı İsyanı, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:14, sayı:2.
- Kuyas A.,, (2006), Tarih, TÜSİAD.
- Minorsky V., Bois T.,(2008), Kürt Milliyetçiliği, Örgün Yayınevi.
- Minorsy V., Bois T., Mac Keinze D. N.,(2004) Kürtler ve Kürdistan, Can Matbaacılık.
- Oran B., (1996), Türkiye'nin Kürt Sorunu, TUSES Yayınları.
- Oran,B., Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce:Milliyetçilik, Kürt Milliyetçiliğinin Diyalektiği, İletişim yayınları, Cilt:4.
- Özkırmı U., (2009,Ağustos), Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış, Doğu Batı Yayınları.
- Özkırmı U., (2010,Ekim),Milliyetçilik Üzerine Güncel Tartışmalar, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Özoğlu H.,(2005), Osmanlı Devleti ve Kürt Milliyetçiliği, Mas Matbaa, İstanbul.
- Pierre Hassner vd., (1967,Şubat), Milliyetçilik, Köprü Yayınları, İstanbul.
- Roger A., (2008,Ekim), Milliyetçilik Kuramları, Versus Kitap, İstanbul.
- Sarıay Y.,(1998,Mart), Hoybun Cemiyeti ve Türkiye'ye Karşı Faaliyetleri, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı 40, Cilt: XIV.
- Tunaya Z., F., (1988) Siyasi Partiler Cilt 1, Hürriyet Vakfı Yayınları.

- Uluç V., (2010),Kürtler’de Sosyal Ve Siyasal Örgütlenme: Aşiret Mukaddime-Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.
- Ural S., (2007) Mütareke Döneminde İngiltere’nin Güneydoğu Anadolu Politikası, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Sayı:39.
- Yavuz E.,(1968), Tarih Boyunca Türk Kavimleri, Başbakanlık Devlet Basımevi.

ÖZET

DURSUN, Habip. Jîn Dergisi'nde Kürt Milliyetçiliği, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013.

Bu çalışma Birinci Dünya Savaşını takiben Kürt milliyetçiliğinin aldığı biçimi Jîn dergisi üzerinden incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çalışmanın kavramsal çerçevesini oluşturan temel kavramlar ele alınacaktır. Bu doğrultuda millet ve milliyetçilik kavramının tanımı, ulus retoriğinin özellikleri, milliyetçiliğın boyutları ve milliyetçilik söyleminin işleyişi üzerinde durulacaktır. Kürt milliyetçiliği fikrinin doğuşunun verildiği ikinci bölümün ardından, çalışmanın üçüncü bölümünde erken dönem Kürt milliyetçiliğinin Jîn dergisinde nasıl şekillendiğine odaklanılacaktır.

Anahtar Kelimeler:

1. Milliyetçilik
2. Kürt
3. Kürt Milliyetçiliği
4. Jîn Dergisi

ABSTRACT

DURSUN, Habip. *Jîn Journal and Kurdish Nationalism*, Master's Thesis, Ankara, 2013.

This study examines *Jîn* journal with the aim to understand the shape that Kurdish nationalism took in the aftermath of the First World War. In the first part of the study, the conceptual framework was introduced. After focusing on the emergence of Kurdish nationalist ideas in the second part, the study examines how Kurdish nationalism was formulated and developed in *Jîn* journal.

Key Words

1. Nationalism
2. Kurdish
3. Kurdish Nationalism
4. *Jîn* journal